

CSABAI ÉLETRAJZOK

**Békéscsaba
1995**

**AZ ANYAGGYŰJTÉST BÉKÉSCSABA MEGYEI JOGÚ VÁROS KÉPVISELŐ-
TESTÜLETE TÁMOGATTA**

Szerkesztette és összeállította:
Grósz Mihály

Az összeállításban közreműködtek:
Araczkai Magdolna Erdősiné Zahorán Márta Kertész Albertné Nagyné Varga Éva Szakács
Rudolfné

Lektorálta:
Mazán Mátyás

Kézirat

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	4
Áchim L(iker) András	5
Bajcsy-Zsilinszky Endre	7
Balás Ádám	9
Banner Benedek	11
Bartóky József	12
Becsey Oszkár	14
Beliczey Géza	15
Benka Gyula	16
Berthóty István	18
Boczkó Dániel	19
Bukovszky János	20
Csabai-Wágner	21
Dedinszky Gyula	23
Donner Lajos	25
Engel Iván	26
Fábry Károly	26
Féja Géza	27
Gaburek Károly	30
Gajdács Pál	31
Gyóni Géza	32
Gyöngyösi János	34
Haan Antal	36
Haan János	37
Haan Lajos	39
Harruckern János György	41
Horváth János	43
Jankay Tibor	44
Kállay Kornél	46
Koren Pál	47
Korniss Géza	48

Korosy László	49
Krammer Nándor.....	50
Kulich Gyula	51
Kvasz András	53
Linder László.....	54
Lipták Pál	56
Mazán László	57
Mohácsy Mátyás	58
Mokos József.....	60
Mokry Sámuel.....	61
Munkácsy Mihály.....	63
Pándy István	65
Pátkai Ervin	66
Perlrott-Csaba Vilmos	68
Petényi (Donner) László.....	69
Rábai Miklós	70
Reisz Miksa	72
Rell Lajos	73
Remenár Elek	74
Reök István.....	75
Réthy Béla.....	77
Réthy Pál	78
Sailer Vilmos.....	80
Stark Adolf.....	80
Südy Ernő.....	82
Szeberényi Gusztáv	83
Szeberényi Gusztáv Adolf.....	84
Szeberényi Gusztáv Adolf.....	85
Szeberényi János	86
Szeberényi Lajos	87
Szeberényi Lajos Zsigmond	88
Szobek András.....	90
Sztraka Ernő	91
Sztraka Károly.....	92
Tarján Tibor.....	93

Terényi Lajos.....	95
Tessedik Sámuel, id.....	96
Tevan Andor.....	97
Urszinyi Andor.....	99
Varságh Béla.....	100
Vidovszky Béla.....	101
Vidovszky Kálmán.....	103
Wilim János.....	104
Zsilinszky Endre.....	105
Zsilinszky Lajos.....	106
Zsilinszky Mihály.....	108

ELŐSZÓ

A szülőföld, a lakóhely, a helyi örökség, a helyi értékek megismerése, ápolása természetes emberi vágy, mely gazdagítja a személyiséget, hozzájárul a tartalmasabb élet kialakításához. A helyismereti információk iránti igények már régen túlnőttek a hobby színvonalán: fontos társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális érdekek, problémák szülik őket, s megválaszolásuk mind több időt, egyre magasabb felkészültséget követel a könyvtáraktól, könyvtárosoktól .

Napi munkánk során többször találkozunk olyan kérésekkel, amelyek helyi kötődésű neves személyek életútjára vonatkoznak. Ezért kiadványunkkal hozzáférhetővé szeretnénk tenni azok életrajzát, akik a város történetében hosszabb-rövidebb ideig meghatározó egyéniségek voltak: Békéscsabán születtek; életüket, vagy annak egy részét itt töltötték; illetve szülővárosukat elhagyva alkottak maradandót. Összeállításunkban a tudomány, a közélet, a művészetek és az élet egyéb területein kiemelkedő csabaiak egyaránt helyet kaptak. Alapvető elvünk szerint csakis elhunyt személyek szerepelnek munkánkban.

Az anyaggyűjtést (melynek lezárási időpontja 1995. július 31.) kizárólag a Megyei Könyvtár állományából végeztük. A gyűjtemény összeállítása során feldolgoztunk általános lexikonok, életrajzgyűjtemények és a helytörténeti szakirodalom mellett iskolai értesítőket, évkönyveket, továbbá helyi sajtótermékeket, címtárakat, kiállítások katalógusait is.

Munkánkat a források adatainak eltérése mellett az is nehezítette, hogy több személy történelmi szerepének megítélése a korábbi állásponhoz képest átértékelésre szorult. A módosítást a tények szem előtt tartásával - nem szubjektív megítélés alapján - igyekeztünk elvégezni. Gondot okozott az is, hogy a városhoz kapcsolódó személyek életútjának bemutatása Békéscsaba történetének mostohán kezelt része - eltekintve néhány személy életének monografikus feldolgozásától.

Összeállításunk a megszabott terjedelem határain belül a lehető legbővebb ismeretet kívánja nyújtani. Az egyes életrajzok részletezettségének mértéke nem feltétlenül jelent érték mérőt, hiszen nemegyszer az eddig kevésbé ismert személyek életét kellett az ismertekénél alaposabban bemutatni. De befolyásolta a terjedelmet az egyén tevékenységének jellege, illetve a rendelkezésünkre álló adatok mennyisége is.

A tárgyalt személyek életrajzát a további tájékozódást elősegítő kiegészítések követik: művei, irodalom, valamint a méltatott személyt ábrázoló képek lelőhelyjegyzéke.

E kiegészítések az egyes dokumentumok rövidített bibliográfiai leírását tartalmazzák. Terjedelmi okokból - részben a termékeny szerzők, részben pedig a gazdag irodalommal rendelkező személyek esetében - nem törekedtünk teljességre. Ilyen esetekben utalunk (Bibliogr.) a bővebb irodalomjegyzékre. Gyűjtő munkánk idegen nyelvű (szlovák) irodalomra is kiterjedt. Mivel összeállításunkban másodlagos forrásokat is feldolgoztunk, bizonyos esetekben egyes bibliográfiai adatok (kiadó, oldalszám) hiányosan szerepelnek.

Az életrajzot követően a tárgyalt személy munkái között elsősorban az önálló kiadványok, esetenként résztanulmányok, folyóiratcikkek találhatók a megjelenés időrendjében.

Az irodalomjegyzékben azon forrásokat tüntettük fel szerzői betűrendben, melyek az életrajz megfogalmazásának alapjául szolgáltak, illetve az adott személyre vonatkozóan további információkat tartalmaznak.

Végül kiadványunkban jelezzük a bemutatott személyeket ábrázoló képek könyvtárunkban megtalálható lelőhelyjegyzékét is.

Gyűjteményünkkel az életrajzokon túl a városról s az újratelepítéstől a közelmúltig eltelt majd három évszázad történetéről is bővítheti ismereteit az olvasó, s ezen túlmenően az egészséges lokálpatriotizmust is szolgálhatjuk.

A szerkesztő

ÁCHIM L(IKER) ANDRÁS

parasztpolitikus, képviselő. Békéscsaba, 1871. március 15. - Békéscsaba, 1911. május 15.

Nagyapját, Áchim L. Jánost, 1869. január 10-én választották meg Békéscsaba bírójává. Apja, idősebb Áchim L. András, 143 hold földdel rendelkezett. Édesanyja gyermekágyi lázban halt meg.

Középiskolai tanulmányait a békéscsabai gimnáziumban kezdte, majd a szarvasiban folytatta. Apja akarata ellenére tanulmányait nem fejezte be, két évi tanulás után visszatért gerendási tanyájukra.

Két évig teljesített katonai szolgálatot Mezőhegyesen a méneskarnál. 23 éves korában feleségül vette Raj tár Ilonát, egy jómódú gazda lányát. A házasságból három lány és egy fiú született. 1896-ban édesapja halálát követően 200 holdas birtokot örökölt.

Közéleti szereplését 1899-ben Békés megye törvényhatósági bizottságában kezdte, majd bekerült Békéscsaba képviselő-testületébe is. A fiatal Áchim elsősorban Erzsébethelyről toborozta híveit. Nagy figyelmet keltett gazdálkodásról, gazdaságról szóló szociális érzékenységgű beszédeivel. Cikkei a Békésmegyei Közlönyben jelentek meg. Ellenzéki magatartása miatt az agrárszegénység vezetői meghívták az éppen szerveződő Általános Népegyletbe, 1904-ben pedig elnökké választották. 1905-ben a Mezőfi Vilmos által vezetett Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt programjával - Zsilinszky Mihály államtitkár jelölttel szemben - képviselővé választották. Már az első parlamenti beszédével megütközést keltett: nemzeti hadsereget, általános választójogot, egy független földművespártot és a kincstári birtokok parcellázását követelte.

Rövidesen szakított Mezőfivel; szembefordult a Függetlenségi és 48-as Párttal. 1906-ban megalapította az ország első önálló parasztpártját, a Magyarországi Független Szocialista Pártot, és programjának megvalósítása érdekében Paraszt Újság címmel hetilapot indított. A párt programjával 1906 májusában ismét országgyűlési képviselővé választották, mandátumát azonban a Magyar Királyi Kúria megsemmisítette. Lázítás és osztályellenes izgatás címen bűnvádi eljárást indítottak ellene, amely 1908-ban a felmentésével végződött.

1908 elejétől kezdve visszanyerte politikai jogait: létrehozta a Kisgazdák, Földmunkások és Kubikusok Szakegyletét, amelynek 1908. június 8-án tartott kongresszusán követelte az 1000 holdnál nagyobb birtokok felosztását, és támogatta az általános választójogért vívott küzdelmet. Az 1910-es országgyűlési választásokon jelentős szavazattöbbséggel újra képviselővé választották. Parlamenti beszédeiben és cikkeiben polgári demokratikus reformokat követelt.

1911 tavaszán ellenfelei szervezett támadásba kezdtek. Először a budapesti Friss Újság közölt cikksorozatot A parasztkirály birodalmában címmel. A megyei Friss Újságban visszautasította az ellene szóló vádakat. A Békés megyei fotográfia című cikksorozatának első két részlete dr. Zsilinszky Endrét éles hangnemben vádolta pénzügyi visszaélésekkel. Az apjukat ért sérelmekért a két Zsilinszky fiú, Endre és Gábor behatolt Áchim L. András házába, akit dulakodás közben lelőttek 1911. május 14-én.

Születésének 100. évfordulóján a békéscsabai szoborsétányon felavatták Marton László alkotását, Áchim L. András mellszobrát; emléktáblát helyeztek el a Kner Nyomda falán, a nevét viselő utcában; kiállítást rendeztek a Munkácsy Mihály Múzeumban Áchim L. András és az agrárszocialista mozgalom címmel.

MŰVEI:

Cikkei a köv. újságokban jelentek meg:

IgaZ Eszme (1904)

A Polgár (1905)

Békésmegyei Híradó (1905, 1906)

Földművelők Lapja (1907)

Budapesti Napló (1907)

XX. Század (1908)

Egyenlőség (1908)

Paraszt Újság (1908)

Pesti Futár (1910)

Békésvármegyei Friss Újság (1911)

Pesti Napló (1911)

IRODALOM:

Áchim emlékszám = Békési Élet. 6. évf. 1971. 2. sz. 153-188. p.

DOMOKOS József

Áchim L. András. Bp. 1971. Kossuth K. 350 p.

DOMOKOS József

Két per egy kötetben. Visszaemlékezések. Bp. 1978. Magvető. 437 p.

FANCSOVITS György

Áchim L. András beszédei az országgyűlésben. Bcs. 1986. Békés Megyei Tanács Tud.-Koord. Szakbiz. 24 p.

FÉJA Géza

Áchim L. András élete = Békési Élet. 23. évf. 1988. 4. sz. 495-503. p.

FÉNYES Samu

Az Áchim-per. Fellebbezés a közönséghez. Bcs. 1911. Tevan. 66 p.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 1. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1987. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 1-5. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 7-8. p.

MENGYÁN György

Áchim L. András és az agrárszocialista mozgalom = Körös Népe. Történelmi és néprajzi antológia. 1. Bcs. 1956. Városi Tanács V.B. 162-187. p.

MOLNÁR Ignác

Áchim L. András és parasztmozgalma. Szakdolgozat. Bcs. 1965. Molnár I. 43 p.

PÖLÖSKEI Ferenc - SZABÓ Ferenc

Áchim L. András emlékkönyv. 1871-1971. Bcs. 1972. Városi Tanács V.B. 157 p.

TIBORI János

Agrárszocializmus és demokratikus parasztmozgalom Békéscsabán. Debrecen. 1972. s. n. 423 p.

KÉP:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 6. tábla.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 1. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1987. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 1. p.

MENGYÁN

György

Áchim L. András és az agrárszocialista mozgalom = Körös Népe. Történelmi és néprajzi antológia. 1. Bcs. 1956. Városi Tanács V.B. 173. p.

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE

politikus, publicista. Szarvas, 1886. június 6. - Sopronkőhida, 1944. december 24.

Apja, dr. Zsilinszky Endre, gimnáziumi tanár, édesanyja Bajcsy Mária. Bajcsy-Zsilinszky Endrének két leány (Margit és Erzsébet) és egy fiú (Gábor) testvére volt.

Alig volt egyéves, amikor a család Csabára költözött. A gyermek Endre szellemi fejlődésére meghatározó hatást gyakoroltak azok az évek, amelyeket a békéscsabai evangélikus gimnáziumban töltött. Gyakran szerepelt iskolai ünnepségeken, hiszen ő volt az önképzőkör elnöke is. 1904-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait ez év őszén kezdte meg a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem jogi karán, de a filozófia karra is beiratkozott, ahol történelmet hallgatott. Közben két szemesztert töltött a lipcsei és heidelbergi egyetemen. Már ekkortól jelentek meg cikkei (pl. a Békésmegyei Közlönyben). 1907 szeptemberében ismét Kolozsvárra iratkozott be a 4. évfolyamra, ahol 1908. április 24-én megszerezte az államtudományi, majd december 5-én a jogtudományi doktorátust.

1909 őszén bevonult a bécsi 1. császári és királyi huszárezredhez. Leszerelése után 1910. október elején érkezett Csabára, ahol ügyvédjelölt lett dr. Linder Károly ügyvédi irodájában. Emellett előadásokat tartott a Polgári Körben és a Nőegyletben, cikkeket írt a helyi lapokba. Békéscsabán a kiéleződő politikai, társadalmi és személyi ellentétek miatt került sor a Zsilinszky Endre édesapja és Áchim L. András közötti sajtópolémia. A szabadságukat éppen Békéscsabán töltő Zsilinszky-fiúk felelősségre vonták Áchimot az apjukat ért inzultusért és a becsületbe vágó vádakért. Verekedésre került sor közöttük, melynek során halálosan megsebesítették a parasztvezért, aki másnap, 1911. május 15-én behalt sérüléseibe. A bírósági tárgyalás eredményeképpen a gyilkosság vádja és következményeinek terhe alól fölmentették a Zsilinszky-testvéreket.

Ezután rövid vármegyei szolgálat következett (főispáni titkár volt Árvában), aminek a világháború vetett véget. Ő is a frontra került. 1918 novemberében hazatért, és részt vett a Magyar Országos Véderő Egylet nevű ellenforradalmi jellegű szervezet megalapításában. Mindkét forradalmat elutasította, így amikor Szegeden szerveződött az ellenforradalom, Zsilinszky a Külügyminisztérium Sajtóosztályára került, politikai téren pedig a Gömböscsoporthoz csatlakozott. 1922-ben Derecske országgyűlési képviselőjévé választották, amikor

is a kormánypárti Egységes Párt listáján indult. Egy év múlva a Gömbös-csoporttal együtt kilépett a kormánypártból, és megalakította velük a Fajvédő Pártot.

Zsilinszky Endre - aki 1925-től, vitézzé avatásától kezdve anyja leánykori nevét felvéve már a kettős Bajcsy-Zsilinszky vezetéknévvel használta - 1928. március 15-én megindította Előőrs című lapját. Ettől kezdve fokozatosan haladt balra egy demokratikus ellenzéki politika útján. Pártja politikai programját kifejtő munkájában (Nemzeti radikalizmus. 1930) az agrárprogram áll központban: elodázhatatlannak tekinti a földbirtokreformot.

Miután nem fogadta el a Gömbös által felajánlott honvédelmi államtitkárságot, illetve egyéb mandátumokat (melyekért cserébe fel kellett volna adnia ellenzéki magatartását), a miniszterelnök a legkíméletlenebb hatósági és csendőrterrorral sújtott le. A terror és a választási csalások sorozatának következtében Bajcsy-Zsilinszky híveinek 1935-ben egyetlen képviselői helyet sem sikerült szereznie - ő maga is megbukott Tarpán. Politikai küzdelmeit megalkuvás nélkül folytatta. Külpolitikai nézeteiben a német kérdést, belpolitikai téren a parasztság megoldatlan gazdasági és szociális problémáit tartotta a legfontosabbnak. Felismerte a demokratikus ellenzéki erők tömörülésének szükségességét, ezért fuzionált 1936-ban pártja, a Nemzeti Radikális Párt a Független Kisgazdapárttal. 1939-ben Tarpán már ennek a pártnak lett országgyűlési képviselője.

A II. világháború kitörésével egybeesett a Független Magyarország című, főleg külpolitikai arculatú hetilapjának megindítása. Egyre közelebbinek érezte az országra leselkedő német veszélyt, ezért nem csupán szóban hirdette a délkelet-európai népek összefogását: Belgrádba utazott, ahol nemhivatalos tárgyalásokat folytatott a baráti együttműködésről. Bajcsy-Zsilinszky a háború éveiben vált igazán nagy formátumú politikussá, az antifasiszta nemzeti ellenállás központi alakjává. Fontos szerepet játszott az antifasiszta harcban a Szabad Szó című napilap, melynek főszerkesztői tisztét 1941-ben Zsilinszkynek ajánlották fel.

1944. március 19-ének reggelén lakásába németek törtek be, ő súlyosan megsebesült. A rabkórházból hét hónapra börtönbe került, a Gestapo foglya lett. Októberi szabadulása után a Magyar Front az ellenállási mozgalom vezetésére kérte fel. November 5-én Budapestre utazott, és a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottság élére állt. Társaival kidolgozta a fegyveres felkelés tervét. November végén az ellenállási mozgalom egész vezérkara lebukott, Bajcsy-Zsilinszkyt november 23-án letartóztatták. December 11-én Sopronkőhidára vitték. E hó 23-án a hadbírótság kötél általi halálra ítélte, amit 24-én reggel végre is hajtottak.

1945. május 27-én ünnepélyes gyászpompával temették el, majd végakarátának megfelelően hamvait Tarpán helyezték örök nyugalomra.

MŰVEI:

Nemzeti újjászületés és sajtó. Bp. 1920. Táltos. 123 p.

Újévi nyílt levele a derecskei választókerület polgáraihoz. Bp. 1924. Stádium ny. 35 p.

Nemzeti radikalizmus. A Nemzeti Radikális Párt teljes programja. Bp. 1931. Stádium. 173 p.

Német világ Magyarországon. Bp. 1937. Stephaneum ny. 16 p.

Egyetlen út: a magyar paraszt. Bp. 1938. Kelet Népe. 152 p.

Mátyás király. Bp. 1939. Athenaeum. 222 p.

Helyünk és sorsunk Európában. Bp. 1941.

Transsylvania Past and Future. Genova. 1944.

IRODALOM:

Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékfüzet születésének 100. évfordulójára. Szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1986. Hazafias Népfront és Városi Tanács. 42 p.

BORSI József

Bajcsy-Zsilinszky Endre a történeti irodalomban, 1957-1985. Válogatott, annotált bibliográfia. Bcs. 1986. (!1987). Megyei Könyvtár. 53 p.

BORSI József

Bajcsy-Zsilinszky Endre egyetemi éveiről. Bp. 1988 Akadémiai K. 41-60. p.
Klny. Történelmi Szemle. 1987-88. 1. sz.

DERNŐI KOCSIS László

Bajcsy-Zsilinszky. Bp. 1966. Kossuth K. 334 p.

DOMOKOS József

Két per egy kötetben. Visszaemlékezések. Bp. 1978. Magvető. 437 p.

ILLÉS György

Kivégzés karácsonykor. Bp. 1986. ILK. 117 p.

Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről. Szerk. Vigh Károly. Bp. 1984. Magvető. 492 p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 71-72. p.

TILKOVSKY Lóránt

Bajcsy-Zsilinszky. Írások tőle és róla. Bp. 1986. Kossuth K. 252 p.

TILKOVSKY Lóránt

Bajcsy-Zsilinszky irataiból. Bcs. 1986. Békés M. Tanács Tud.-Koord. Szakbiz. 38 p.
Bibliogr. 33-38. p.

VIGH Károly

Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886-1944. Bp. 1992. Szépirodalmi K. 276 p.
Bibliogr. 274-276. p.

KÉP:

DERNŐI KOCSIS László

Bajcsy-Zsilinszky. Bp. 1966. Kossuth K. 1. tábla.

VIGH Károly

Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886-1944. Bp. 1992. Szépirodalmi K. Borító.

BALÁS ÁDÁM

tanár, múzeumigazgató. Békéscsaba, 1872. december 6. - (?), 1932. (?)

Balás Ádám a középiskola alsó négy osztályát a csabai algimnáziumban, a felső osztályokat a sarvasi főgimnáziumban végezte. Az érettségi bizonyítvány megszerzése után a budapesti tudományegyetem jogi karán tanult, de csakhamar átiratkozott a bölcsészeti karra, ahol Hegedűs István, Ballagi Aladár és Lánczy Gyula professzor tanítványa volt. Oklevelét latin nyelvből és történelemből 1897-ben szerezte meg.

Pályáját 1896-ban a vágújhelyi alreáliskolában kezdte helyettes, majd rendes tanári minőségben. 1897. szeptember 1-jén a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter az eperjesi főgimnáziumba nevezte ki a klasszika-filológia tanárává. A következő évben tanári vizsgát

tett harmadik szaktárgyából, görög nyelv és irodalomból. 1899. szeptember 1-jétől nevezte ki a miniszter a békéscsabai Rudolf Főgimnáziumba tanárnak, s ez időtől nyugdíjba vonulásáig (1930) ebben az iskolában működött. Lelkes híve volt a klasszikus nyelveknek. Szigorú nevelő volt, de szigorúsága a diákok iránt érzett szeretetével párosult. Az iskolai munkából mindig szívesen vállalt részt: 31 éven keresztül végezte az osztályfőnöki teendőket; volt a filológiai szertár őre; 15 évig gondozta a tanári könyvtárt; többször volt a tanári értekezletek, s 14 évig a kormányzó-bizottság jegyzője; éveken át az igazgató helyettese.

Iskolai tevékenységén kívül részt vállalt a békéscsabai múzeum alapításában. 1900-1902 között ő volt az első múzeumi igazgató. Balás Ádám elsősorban régészeti érdeklődésű volt. Nagy lendülettel vetette bele magát a munkába, sorra járta a megye ismert vagy kevésbé ismert lelőhelyeit. Az ásatást Tótkomlóson kezdte meg 1900-ban az ún. Teleki-pusztán. Ezt követően Mezőberényben is próbálkozott ásatással. 1902-ben azonban váratlanul lemondott. Csak sejteni lehet, hogy az Országos Felügyelőség által megkövetelt nyilvántartások, katalógusok elkészítésének fáradságos munkája riasztotta vissza.

Ifjabb éveiben tevékenyen részt vett a társadalmi életben, de az egyházi élet terén is szívesen munkálkodott. Ellenőre volt az Evangélikus Nőegyletnek, választmányi tagja a Luther-Szövetségnek, a Nemzeti Szövetségnek, a békéscsabai Kaszinónak. A Vöröskereszt-egylet jegyzője (1912/13-1915/16), helyettes titkára, Tudakozó Irodájának vezetője (1915/16) és a békéscsabai polgárőrség parancsnoka (1914/15-1915/16) volt. Többször tartott népszerű tudományos előadásokat is. Munkatársa volt a helyi lapoknak: számos politikai, társadalmi és közgazdasági cikket írt a Békésmegyei Közlönybe, a Békésmegyei Függetlenségbe és a Körösvidékbe.

Több mint 30 évi pedagógiai múlt után 1930. június 25-én vonult nyugdíjba saját kérésére. Elhatározásának egészségügyi okai voltak. A Rudolf Főgimnázium történetébe nemcsak munkásságával, hanem távozásának alkalmából tett 1000 pengős ösztöndíj-alapítványával is beírta nevét.

MŰVEI:

Katonáink hadifogságban. 1915.

A proletárdiktatúra Békéscsabán. 1920.

IRODALOM:

Balás Ádám = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Reálgimnázium ... értesítője az 1930-31. iskolai évről. Közzeteszi Rell Lajos. Bcs. 1931. Rudolf-Reálgimn. 4-6. p.

Békécsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 353-354. p.

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 186. p.

RELL Lajos

A békéscsabai múzeum. Története, épületének és gyűjteményeinek leírása. Bcs. 1914. Békéscsabai Múzeum-Egyesület. 16. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 18. p.

KÉP:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 35. tábla.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 16. p.

BANNER BENEDEK

régész, néprajzkutató, tanár. Székudvar (Arad megye) , 1884. április 25. - Budapest, 1968. szeptember 24.

Gyermekkorát Békésen töltötte, Békéscsabán érettségizett, majd a kolozsvári egyetem elvégzése után (1901-1905) 1905-ben történelem-földrajz szakos tanári szakvizsgát tett. Régészetet Posta Bélánál, néprajzot Hermann Antalnál tanult. 1912-ben bölcsészdoktori címet szerzett ugyancsak Kolozsváron.

Pályájának kezdeti időszakában újságíróként, gyakorló tanárként, magánnevelőként tevékenykedett. 1910-1914 között a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat másodtitkára és a temesvári múzeum néprajzi osztályának vezetője volt. 1914-ben a Felügyelőség által szervezett néprajzi tanfolyamon gyarapította ismereteit. A háború kitöréséig a temesvári magyar kir. áll. főreál iskolában tanított, és onnan vonult hadba a részleges mozgósítás napján. 1915. október 21-én orosz fogságba esett. Közel 5 évet töltött Szibéria különböző fogolytáborában.

A hadifogságból hazatérve 1921-től Békéscsabán a Lorántffy Zsuzsanna Leánygimnáziumban tanárként tevékenykedett, 1934-től 1945-ig ezen intézmény igazgatója volt. A leánygimnázium igazgatójaként didaktikai, pedagógiai, földrajzi és történelmi kérdésekkel foglalkozott, tankönyvet írt. Irodalmi és tudományos irodalmi tevékenysége elismerésül a szegedi Dugonics Társaság és a szegedi Alföldkutató Bizottság tagjai sorába választotta. Elnöki minőségben vezette az Aurora Kör szépirodalmi osztályát.

1923-ban lett a békéscsabai múzeum munkatársa. 1925-től gondozta a néprajzi anyagot, majd az 1930-as évek elején - amikor Rell Lajos, az intézmény igazgatója végleg megvált vezetői tisztségétől - a Régiség-, Érem- és Ereklýe Tárat vette át. Jó felkészültségű, széles körű régészeti, néprajzi, történeti ismeretekkel rendelkező ember volt. Muzeológiai érdeklődése egyre inkább megoszlott a néprajz és a régészet között. Ez utóbbi nyilván öccse, Banner János hatására történt, aki az 1920-as évektől a szegedi egyetem régészeti tanszékén dolgozott, s akinek szegedi és hódmezővásárhelyi ásatásain 1925-1943 között rendszeresen részt vett.

Tevékenységének középpontjában a megye múzeumügyének fejlesztéséért folytatott küzdelem állt. 1935-ben rendezte a múzeum anyagát, és állandó régészeti-néprajzi kiállítást hozott létre. Számos néprajzi, régészeti tárgyú írása s a hadifogság élményeit feldolgozó kötete jelent meg. 1946-ban bekövetkezett nyugdíjba vonulása után főleg néprajzi vonatkozású cikkeket írt. Munkásságáért megkapta az Eötvös Loránd Tudományegyetem aranydiplomáját.

MŰVEI:

Adatok a Nyitra-megyei Ság község tótjainak tárgyi néprajzához. Békés. 1912. Derchsel ny. 86 p.

Mehmed Tabir, Cuzuki Kenzo és mások. Bcs. 1922. Corvina ny. 158 p.

A pokol tornácán. Bcs. 1924.

Mandzsúrián keresztül. Bp. 1927. Egyetemi ny. 81 p.

A békéscsaba-fényesi sírmező. Szeged. 1933. Szeged Városi ny. 29 p.

Középkori gölönccsér-kemence Békéscsabán. Bp. 1933. Egyetemi ny. 7 p.

Békéscsaba földrajza. Bp. 1936. Sárík ny. 18 p.

Adalékok Gyóni Géza hadifogoly életéhez. Visszaemlékezések. (Hely nélkül.) 1962. 45 p.

IRODALOM:

BANNER János

Dr. Banner Benedek emlékének = Békési Élet. 5. évf, 1970. 2. sz. 233-242. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 418. p.

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 491.,493.,519.,531. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 111. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 42. p.

Magyar néprajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Ortutay Gyula. Bp. 1977. Akadémiai K. 208. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 46-47. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 451. p.

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 64. tábla

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 48. p.

BARTÓKY JÓZSEF

író, államtitkár. Békéscsaba, 1865. november 27. - Budapest, 1928. július 4.

Édesapja - jómódú földbirtokos - korai halála után a gimnázium utolsó négy osztályát Szarvason végezte. Az érettségi után Pesten jogot tanult, közben az irodalom iránti vonzalma a fiatal írónemzedék közelébe sodorta. Maga is próbálkozott az írással, versekkel, prózával. Első elbeszélését az Ország-világ című lap közölte. A kezdeti sikerek ellenére a család nem nézte jó szemmel az írói pálya felé történő orientálódását. "Komoly pályára" szánták, ezért a fővárosból Nagyváradra "száműzték". Bartóky így az írói álmait hosszú időre kénytelen volt eltemetni. A jogakadémián tanult tovább, majd Pesten megszerezte a jogi diplomát.

Ügyvédnek készült, de rájött, hogy ez nem neki való mesterség. Végül közigazgatási pályán helyezkedett el. 1890-től Békés vármegyében szolgabíróként, főjegyzőként tevékenykedett. Szociális érzületét több komoly eredmény jelzi: pl. a falusi népkönyvtárak berendezése és

fejlesztése, gazdasági szakelőadások szervezése. A Békésmegyei Közlönyben 1887 és 1891 között még megjelent néhány novellája, de azután elkapta az államgépezet körforgása, és ismét félretette írói ábrándjait. Hihetetlen energiáját, kiváló képességeit az egyre magasabbra ívelő köztisztviselői pályának áldozta, akkor már a földművelésügy terén. 1897-ben a Földművelésügyi Minisztériumba hívták, ahol 1904-től miniszteri tanácsossá nevezték ki, majd 1910-től 1918-ig államtitkárként tevékenykedett. E minőségében reformot reform után terjesztett elő a mezőgazdasági kultúra jobb megszervezése és a mezőgazdasági munkásságról való szociális gondoskodás érdekében. Értékes munkásságot fejtett ki mint a minisztérium szociális jellegű törvényjavaslatainak tervezője. Bartóky kezdte el a munkásház-építési akciót, megszervezte a gazdasági munkáspénztárt, a gazdasági munkásközvetítést és a szakjogi irodalomban is értékes könyvekkel, alkotásokkal tette ismertté a nevét. Munkássága elismerésül megkapta a belső titkos tanácsosi méltóságot.

A szépirodalommal nyugalomba vonulása után (1918) kezdett foglalkozni közel 30 évi hallgatás után. Senki Pál álnév alatt írt Schöpflin Aladár és Beöthy Zsolt buzdítására. Életének utolsó nyolc évében jelentek meg jelentős írásai könyv alakban is. Írói nevét oktató célzatú meséi alapozták meg. Bár fabuláival tűnt fel, igazi területe mégis a novella volt. Többnyire a megyei élet, a vidék, a falu egyszerű alakjait ábrázolta Mikszáthra emlékeztető stílussal és jellemző erővel. Az Őszi esték című elbeszéléskötetét az Akadémia díjazta; az író a Kisfaludy Társaság 1922-ben, a Petőfi Társaság 1924-ben választotta tagjai közé.

Halála után 1929-ben utcát neveztek el emlékére, mely 1949 óta Hajnóczy utcaként szerepel.

MŰVEI:

A gazdasági munkásügyi törvények, rendeletek, határozatok gyűjteménye. Bp. 1902. Grill Károly. 396 p.

Őszi esték. (Elbeszélések). Bp. 1922. Franklin. 257 p.

Mécsvilág. (Elbeszélések). Bp. 1923. Franklin. 202 p.

Télben. (Elbeszélések). Bp. 1923. Franklin. 204 p.

Szivárvány. (Elbeszélések). Bp. 1924. Franklin. 227 p.

Piros rózsák. (Elbeszélések). Bp. 1925. Franklin. 278 p.

Új magyar fabulák. Sajtó alá rend. Szász Károly. Szarvas. 1929. Szarvasi Öregdiákok Szöv. 160. p.

IRODALOM:

Arcképek Szarvas múltjából. Írta és szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1983. Szarvas Város Barátainak Köre. 91-94. p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 2. köt. Bp. 1940. Argumentum K. 631-634. p.

KOSZORÚS Oszkár

Orosháza jelesei. 76. Orosházi Napló. 4. évf. 1992. 9. sz. 5. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 13 2. p.

Magyar irodalmi lexikon. 1. köt. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1963. Akadémiai K. 116. p.

Magyar politikai lexikon. (Magyar politikusok). 1914-1929. Szerk. T. Boros László. Bp. 1929. Európa. 32-33. p.

SYPOSS Zoltán

Bartóky József emlékezete = Békés Megyei Népújság. 23. évf. 1968. november 17. 270. sz. 9. p.

KÉP:

Arcképek Szarvas múltjából. Írta és szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1983. Szarvas Város Barátainak Köre. 91. p.

Benka Gyula emlékkönyv. A Szarvasi Evangélikus Főgimnázium volt tanára és igazgatója. 1838-1923. Bp. 1928. Szarvasi Öregdiákok Szöv. 67. p.

BECSEY OSZKÁR

belgyógyász főorvos. Szabadka (Bács-Bodrog megye), 1889. június 12. - Békéscsaba, 1979. május 13.

Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán végezte, ahol 1913-ban kapott orvosi oklevelet.

1913-tól 1919-ig az ország egyik leghíresebb belgyógyászati klinikáján Jendrassik Ernő akadémikus mellett dolgozott tanársegédként. Itt bel- és ideggyógyászatból kitűnő képzettséget kapott, ugyanakkor bővítette kórtani és laboratóriumi ismereteit is.

Hatéves klinikai tevékenysége után 1919-ben a békéscsabai városi vezetés meghívására - dr. Remenár Elek igazgató főorvos ajánlására - osztályvezető főorvosnak nevezték ki a kórház belgyógyászati és fertőző osztályának élére. Fő célkitűzésének egy korszerű belgyógyászati osztály létrehozását és a fertőzőbeteg-gyógykezelés elfogadható szintre emelését tekintette. Osztályán egy gyenge minőségű röntgenkészüléken maga végezte a röntgendiagnosztikát, ugyanakkor létrehozott egy jól felszerelt laboratóriumot, és az alapvető vizsgálatok elvégzésére megtanította az orvosokat és ápolónőket is. Ennek ellenére szükségesnek tartotta egy központi laboratórium és kórbonctani részleg felállítását. Ezt a törekvését sok nehézség árán siker koronázta. A fertőzőbeteg-ellátás területén már nehezebben tudott eredményeket elérni, mindig ellenállásba ütközött a kórházi bizottságnál. A 25 ágyas fertőző pavilont 50 ágyásra szeretne volna bővíteni, mert a járványos betegségek magas számban tizedelték a város lakosságát. A sok-sok eredménytelen kísérletezés után 1940-ben 10.000 pengőt ajánlott fel a kórházi fertőző pavilon bővítésére. A kórházi bizottság és Jánossy Gyula polgármester a felajánlott támogatást hálával vette tudomásul. 1942-ben megvalósult a fertőző osztály kibővítése.

A II. világháború idején bátor magatartást tanúsított, amikor osztályán zsidó származású orvosokat alkalmazott, s egyúttal életüket mentette meg. 1946-ban súlyosan érintette, hogy az élete értelmét jelentő osztályáról eltávolították. A betegek és a közvélemény felháborodásának nyomására 1948-ban rehabilitálták. Orvosi tevékenységét nyugdíjas korában megyeszerte híres rendelőjében -a Deák utcában - folytatta. A korszerű orvostudománnyal élete végéig lépést tartott. Hitét, önzetlen hivatásteljesítését minden körülmények között megőrizte, bár a sors nem volt kegyes hozzá. Két gyermekét már kiskorukban elvesztette, a legidősebb fiú pedig felnőtt korában halt meg. Ő maga gégerák miatt súlyos műtéten esett át, de erős akarattal újra megtanult beszélni. 90 éves korában hunyt el.

Születésének 100. évfordulóján a kórház dolgozói a fertőző osztály falán elhelyezett emléktáblával adóztak a híres humanista orvos emlékének. 1990-ben utcát neveztek el róla Békéscsabán.

IRODALOM:

Akikről utcákat nevezhetnek el... Dr. Becsey Oszkár = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 42.sz. 2. p.

SONKOLY Kálmán

Száz éve született Békés megye kimagasló orvosegyénisége: dr. Becsey Oszkár. (1889-1979) = Békési Élet. 24. évf. 1989. 4. sz. 454-463. p.

KÉP:

SONKOLY Kálmán

Száz éve született Békés megye kimagasló orvosegyénisége: dr. Becsey Oszkár. (1889-1979) = Békési Élet. 24. évf. 1989. 4. sz. 459. p.

BELICZEY GÉZA

földbirtokos, országgyűlési képviselő. Békéscsaba, 1863. április 28. - Budapest, 1938. május 2.

Régi magyar nemesi család sarja. A középiskoláit Aradon és Körömbányán, műegyetemi tanulmányait Grazban és Bécsben végezte. A vegyi technológia mellett a Hochschule für Bodenkulturnak is hallgatója volt. Iskolái elvégzése után tanulmányútra indult, s bejárta Franciaországot, Angliát és Svájcot.

Hazatérve Mezőhegyesre került, majd egy év után átvette atyja birtokának vezetését. Ettől kezdve meghatározó szerepet játszott Békés vármegye gazdasági és politikai életében. 1903-ban a Békésmegyei Gazdasági Egylet alelnökké, 1912-ben pedig elnökké választotta, majd 1922-ben örökös tiszteletbeli elnöknek nevezték ki. 1913-ban Békéscsabán országgyűlési képviselővé választották munkapárti programmal, s 1918-ig tevékeny politikai szerepet fejtett ki. A forradalmak idején tanúsított magatartása miatt üldözték, s a diktatúra alatt a szolnoki börtönben raboskodott. Ezután újkígyósi birtokára vonult vissza. 1921-ben alelnöke lett az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek. Érdemei elismerésül 1922-ben megkapta a gazdasági főtanácsosi címet, és a Signum Laudis, a II. oszt. érdemkereszt tulajdonosa lett. Terményeivel és állatállományával számtalan díjat nyert.

Élénk közéleti szereplést folytatott. Békés megye törvényhatósága 1927-ben, majd 1937-ben ismét a felsőház tagjává választotta. Elnöke lett a Békés vármegyei Általános Takarékpénztár Egyesület Rt. és a Békés vármegyei Lótenyésztési Bizottmányának. A sok kitüntető tisztség mellett még tagja volt az Országos Mezőgazdasági Kamarának, a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnak, az Első Magyar Általános Biztosító Rt. választmányának, a Békéscsabai Kisgazdák Áru- és Hitelszövetkezet igazgatóságának, a Körösvidék Rt. igazgatóságának; továbbá a Békéscsabai Kisgazdák Egyesületének díszelnöke lett.

Több mint harminc éven át volt meghatározó személyisége a város és Békés vármegye gazdasági életének. A békéscsabai katolikus temetőben, a családi sírboltban helyezték örök nyugalomra.

IRODALOM:

Baiczai Beliczey Géza = Körösvidék. 19. évf. 1938. május 4. 99. sz. 1-2. p.

Békés vármegye. Szerk. Márkus György. Bp. 1936. Békésvm. Monográfiája Szerk. 490. p.

Békés vármegye tíz éve. 1918-1928. Összeáll. és szerk. Oroszlány Gábor. Gyula. 1929. Orosházi Friss Újság. 6. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 419. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 105. p.

GULYÁS PÁL

Magyar írók élete és munkái. 2. köt. Bp. 1993. Argumentum K. 944-945. p.

Magyar politikai lexikon. (Magyar politikusok). 1914-1929. Szerk. T. Boros László. Bp. 1929. Európa. 38. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 452. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 105. p.

BENKA GYULA

tanár, pedagógiai író, újságíró. Békéscsaba, 1838. április 8. - Szarvas, 1923. április 30.

Apja, Benka György, a szarvasi főgimnázium tanára, anyja Szemian Johanna. Feleségével, Kollár Jolánnal - Kollár János szarvasi ügyvéd, országgyűlési képviselő lányával - 1870-ben házasodtak össze. 10 gyermekük közül nyolcat temettek el a szülők.

Elemi iskoláit Szarvason végezte, ahol nagy hatással volt fejlődésére, egyéniségének kialakulására tanára, Vajda Péter. Innen Sopronba, majd Pozsonyba került. Itt ismerkedett meg a bölcelet és a teológia tudományával. Tanulmányai közben maga is tanított elemi tárgyakat, zongorát, rajzot. Az így összegyűjtött pénzen Németországba ment, Berlinben és Göttingában töltött 1-1 félévet az egyetemen, ahol filozófiát és nyelvészetet tanult.

1862-ben került a szarvasi evangélikus gimnáziumhoz tanárnak, melynek 1884-től 1908-ig igazgatója volt. 24 évig a gimnáziumot, 45 évig a tanítóképzőt vezette. 40 éves tanári jubileuma alkalmából (1902-ben) királyi kitüntetést kapott. Az 1862-63-as tanévben az iskola két mellékintézettel gyarapodott: a gimnázium felsőbb osztályaihoz kapcsolva Benka Gyula megszervezte a tanítóképzőt, amely 1907-ben önállósult, illetve az ehhez és a gimnáziumhoz egyaránt szükséges zeneiskolát.

Benka Gyula a neveléstudomány majd minden területével foglalkozott. Már pályája elején felismerte a nevelői munka elméleti és gyakorlati egységének szükségességét. Szellemi szükségletnek tartotta, hogy az ének-zenét minden iskolatípusban tanítsák. Külön hangsúlyozta a társas éneklés személyiségformáló jelentőségét. Lelkes támogatója volt a hangszeres zenetanításnak is. Zongorán és orgonán maga is kitűnően játszott. 1862-ben megszervezte a Szarvasi Dalárdát néhány lelkes gimnáziumi tanár és tanító közreműködésével, illetve a "jobb hangú iparosok" részvételével. A dalárda, amelynek Benka Gyula 24 éven át volt vezetője, többször újjáalakult. A nevelők pedagógiai továbbképzése céljából létrehozta a szarvasi tanítóegyletet. A társadalom felnőtt tagjainak nevelése és kultúrálódása érdekében különféle egyesületeket szervezett, (Társaskör, a Tulipán Egylet).

Bátor ellenzéki magatartása éltetője és példája lett a függetlenségi és '48-as hagyományok aktív ápolásának Szarvason. A tényleges pártélet mellett rendkívül élénk zszurnaliszta volt. A politikai és társadalmi élet szinte minden kérdéséről volt véleménye, és azt keményen meg is

fogalmazta számtalan újságcikkében. 1880-tól 1906-ig két helyi lapban - Szarvasi Lapok, Szarvas és Vidéke - publikált (1906-1909 között az előbbi szerkesztője is volt).

MŰVEI:

Kristóffy György élet- és jellemrajza = A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat évkönyve. 1875/76. Szerk. Zsilinszky Mihály. Gyula. 1876. A Társulat kiadása. 1-33. p.

Tanítóképzés főgymnásiumunk kapcsán = Szarvasi Ág. H. Ev. Főgymnásium évi jelentése 1881/2-ről. Közzéteszi Tatay István. Gyula. 1882. Főgymn. 3-17. p.

Adalékok a szarvasi ág. hitv. ev. főgymnásium száz éves történetéhez = Szarvasi Ág. Ev. Főgymnásium értesítője az 1900-901-dik iskolai évről. Közzéteszi Benka Gyula. Szarvas. 1901. Főgymn. 1-31. p.

Adatok a szarvasi ág. h. ev. főgymnázium történetéhez = A szarvasi Ág. H. Ev. Főgymnázium értesítője az 1906-907-ik iskolai évről. Közzéteszi Benka Gyula. Szarvas. 1907. Főgymn. 5-47. p.

IRODALOM:

Benka Gyula emlékkönyv. A Szarvasi Evangélikus Főgymnázium volt tanára és igazgatója. 1838-1923. Bp. 1928. Szarvasi Öregdiákok Szöv. 136 p.

LISKA János

Benka Gyula. Élet és jellemrajz = Szarvasi Ág. H. Ev. Főgymnázium értesítője. 1907/1908. Közzéteszi Mocskónyi József. Szarvas. 1908. Főgymn. 3-26. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 177-178. p.

NÁDOR Jenő

Egy pedagógus vallomásai = Körös népe. Történelmi és néprajzi antológia. 5. Bcs. 1965. Városi Tanács V.B. 97-112. p.

TÓTH Lajos

Benka Gyula és az ének-zenei mozgalom Szarvason = Körös népe. Történelmi és néprajzi antológia. 5. Bcs. 1965. Városi Tanács V.B. 60-96. p.

TÓTH Lajos

Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés százéves története. Szarvas. 1964. Községi Tanács. V.B. 60-96. p. 448 p.

TÓTH Lajos

Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés százéves története. Szarvas. 1964. Községi Tanács. 448 p. Bibliogr. 436-439. p.

KÉP:

Benka Gyula emlékkönyv. A szarvasi Evangélikus Főgymnázium volt tanára és igazgatója. 1838-1923. Bp. 1928. Szarvasi Öregdiákok Szöv. 17., 19., 21., 23., 25. p.

TÓTH Lajos

Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés százéves története. Szarvas. 1964. Községi Tanács. 6. p.

BERTHÓTY ISTVÁN

polgármester. Németújfalú (Somogy megye), 1872. augusztus 17. - Szeged, 1929. július 20.

Régi nemesi családból származott: apja, Berthóty Gusztáv, Andrássy gróf főpénztárnoka, később Mezőberényben takarékpénztári tisztviselő, anyja Gaál Magdolna.

A szarvasi gimnáziumban 1889-ben tett érettségét. Tanulmányait a nagyváradi jogakadémián folytatta. 1893-ban államtudományi államvizsgát tett, 1903-ban Kolozsváron doktorrá avatták.

Tanulmányai befejezése után közigazgatási pályára lépett. Rövid ideig Bihar vármegye közigazgatásánál szolgált mint írnok. 1894-től Békés vármegyében, Gyulán volt gyakornok. 1894 szeptemberéig a vármegye III., 1897 októberéig II., 1906-ig pedig I. aljegyzője volt. 1902 májusában tiszteletbeli főjegyzővé nevezték ki. 1906 májusában a vármegye törvényhatósága az orosházi járás szolgabírájává választotta, s ezt a tisztségét tíz évig viselte. Orosházára érkezése után azonnal bekapcsolódott a község társadalmi életébe, elnöke volt a Kaszinónak s az 1913-ban alakult Orosházi Munkás Testező Körnek. 1916. május 23-án a megye törvényhatóságának bizalma a vármegye főjegyzői állásába emelte.

Munkásságának újabb elismerése volt, amikor Békéscsaba város képviselő-testülete 1918. november 26-án nagy lelkesedéssel a város polgármesterévé választotta. Ebben a pozícióban 11 éven át működött a város fejlesztése érdekében minden lehetőséget kihasználó ügyszeretettel. 1928-ban a kormányzó kormányfőtanácsosi címmel jutalmazta érdemeit. 1929-ben, a főispáni kinevezés küszöbén hunyt el.

Ő volt a város első polgármestere. Tevékenysége alatt indult el Békéscsaba várossá fejlődése. Ezalatt épült fel többek között az Árpád fürdő, a városi sporttelep. Bővült a kereskedelmi iskola, és megkezdődött a leánylíceum építése. Utak építésével, az Élővízcsatorna szabályozásával az égető munkanélküliséget enyhítette. Nemcsak polgármesterként volt első embere a városnak, hanem a közélet terén is. Minden kulturális mozgalomban részt vett; több egyesületet az ő kezdeményezésére hívtak életre, s ezek működését továbbra is figyelemmel kísérte, segítette. Részt vállalt a város sportéletében is: a Csabai Atlétikai Klub alapítója s elnöke volt. Távlati tervei közé tartozott a város víz- és csatornahálózatának kiépítése, a villanytelep fejlesztése.

Arcképét a Városháza tanácstermében helyezték el. 1992-ben a városháza udvarán emléktáblát avattak tiszteletére.

IRODALOM:

Békés vármegye. Szerk. Márkus György. Bp. 1936. Békésvm. Monográfiája Szerk. 497. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 420-421. p.

Dr. Berthóty István = A békéscsabai Községi Fiú Felső Kereskedelmi Iskola és a ... értesítője az 1929-30. iskolai évről. Közzéteszi Pancratz József. Bcs. 1930. Ker. Isk. 5-6. p.

Berthóty István dr. kormányfőtanácsos, Békéscsaba város polgármestere = Békésmegyei Közlöny. 56. évf. 1929. július 21. 120. sz. 1-2. p.

HANKÓ András

Dr. Berthóty István = Heti Mérleg. 3. évf. 1993. 29. sz. 5. p.

KOSZORÚS Oszkár

Orosháza jelesei. 92. = Orosházi Napló. 4. évf. 1992. 36. sz. 6. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 453. p.

Békésvármegye Törvényhatósági Iskolánkívüli Népművelési Bizottságának 1. évkönyve. Szerk. Tantó József. Bcs. 1928. Körösvidék ny. 33. p.

Dr. Berthóty István = A békéscsabai Községi Fiú Felső Kereskedelmi Iskola és a ... értesítője az 1929-30. iskolai évről. Közzéteszi Pancratz József. .. Bcs. 1930. Ker. Isk. 3. p.

BOCZKÓ DÁNIEL

földbirtokos, kormánybiztos. Szarvas, 1789. (?) - Csabacsúd, 1870. szeptember 9.

Apja, id. Boczkó Dániel - aki a Liptó megyei Deményfalváról települt át Szarvasra - Tessedik Sámuel lelkésztestvére volt.

Alsóbb iskoláit Késmárkon és Mezőberényben, a jogi tanulmányokat Pozsonyban végezte. 1816-ban Békés megyében tiszti ügyésszé nevezték ki.

Az 1830-as évektől táblabíró, ezt követően Békéscsabán, később Szarvason az evangélikus egyház felügyelője volt. Uradalmi ügyvédi hivatala mellett bérletgazdálkodással is foglalkozott. Vagyoni helyzete gyorsan jelentőssé vált. Nemesi származása, társadalmi rangja miatt a megye gazdag középnemesei közé sorolták. Vagyonának egy részét jótékony célokra fordította, több alapítványhoz is hozzájárult. 1825-ben a Békés megyei szabadelvű ellenzék tagjaként kezdte politikai szereplését. Az 1830-as és 1840-es években megyei és országos mozgalmakban vett részt. Mint táblabíró 1845-ben fellépett az örökváltás szerződés megkötése ellen. 1848-ban az orosházi kerületben országgyűlési képviselőnek választották. Az Ausztriától független külképviselet létrehozását javasolta, valamint Pest megsegítésére adományokat ajánlott fel.

Előbb Békés, majd Arad megye kormánybiztosává nevezték ki. Ezt a tevékenységét Kossuth Krassó, Zaránd, Hunyad, Temes és Torontál megyékre is kiterjesztette. Boczkó nevét a február 8-i aradi csata tette ismertté. Kossuth kinevezte Erdély teljhatalmú kormánybiztosává. A szabadságharc utolsó heteiben erélyes intézkedéseket hozott a rend fenntartása érdekében. Korlátozta a céhek jogait, kimondta az iparszabadságot. Az utolsó aradi országgyűlésen még részt vett. A szabadságharc bukása után a körözöttek listájára került, majd 1850. október 23-án halálra ítélték, amit később 10 évi várfogságra változtattak. A büntetés helyéül a kufsteini börtönt jelölték ki, ahonnan 1853-ban átszállították Olmützbe.

1856 decemberében, 67 éves korában szabadult ki. Visszakapta megmaradt vagyonát, és visszavonult birtokára. A Bach-korszak bukása után ismét részt vett a közéletben: az 1861-i és az 1865-68-i országgyűléseken Békéscsaba képviselője, a Határozati Párt tagja, az ülés korelnöke volt. 1868-ban lemondott képviselőségéről, ennek ellenére 1869-ben ismét megválasztották. 1870. szeptember 9-én csabacsúdi birtokán halt meg.

1911-ben Békéscsabán utcát neveztek el tiszteletére, mely 1962-ig viselte nevét.

IRODALOM:

Boczkó Dániel = Békés. 2. évf. 1870. szeptember 25. 39. sz. 3. p.

BUKOVINSZKY István

Ki volt Boczkó Dániel? = Békés Megyei Népművelési Bizottság. 43. évf. 1988. május 14. 114. sz. 7. p.

CZEGLÉDI Imre

Boczkó Dániel, az 1848-1849. évi szabadságharc kormánybiztosa = Békési Élet. 12. évf. 1978. 4. sz. 435-445. p.

Bibliogr. 444-445. p.

KARÁCSONYI János

Békésvármegye története. Gyula. 1896. Dobay ny. 1. köt. 367., 370., 390. p.

KOSZORÚS Oszkár

Orosháza jelesei. 21. = Orosházi Napló. 2. évf. 1990. 6. sz. 4. p.

KÉP:

KARÁCSONYI János

Békésvármegye története. Gyula. 1896. Dobay ny. 1. köt. 371. p.

BUKOVSZKY JÁNOS

tanár, gimnáziumi igazgató. Radvány (Zólyom megye), 1859. október 8.- Békéscsaba, 1917. január 31.

Elemi iskoláit szülőhelyén, Radványban, a középiskola alsó négy osztályát Besztercebányán, a felső négyet Selmecebányán végezte. Komoly, szerény, szorgalmas ifjú s igen jó tanuló volt. Az érettségi letétele után a budapesti tudományegyetemre került, ahol középiskolai tanárnak készült. Pályaválasztására nagy hatással volt anyai nagybátyja, Zorkóczy Sámuel, a pozsonyi evangélikus líceum tanára, igazgatója. Oklevelét 1883-ban Budapesten szerezte meg mennyiségtanból és természettanból.

Egyévi nevelősködés után elfogadta a békéscsabai algimnázium meghívását. Itt 1884-85-ben helyettes, 1885. szeptember 1-jétől rendes tanárként működött. Horváth János igazgató nyugdíjba vonulása után az 1894/95-ös iskolai tanévtől kezdve ő lett az igazgató 1916. július 19-ig.

Bukovszky János egyéniségének legjellemzőbb vonása a munkaszeretet volt. Csak állandóan dolgozva érezte jól magát, még a szünidőben is ritkán távozott munkahelyéről. Feltűnés nélkül, de teljes lélekkel, teljes erővel, aprólékosan, pontosan dolgozott. Szívósságának, következetességének eredményeként kapott az iskola új, modern épületet, melynek avató ünnepsége 1900. október 16-án volt. Az ő vezetése alatt emelték az algimnáziumot főgimnáziumi rangra.

Komolyság, szerénység jellemezte őt, a nyilvános szereplést nem szerette. Ennek ellenére több szakmai és társadalmi tisztséget is betöltött. Több éven keresztül tagja volt az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek, továbbá az Evangélikus Egyházi Zsinatnak (1913-1916); választmányi tagja a Békéscsabai Múzeum-Egyesületnek (1907-1913) és a békéscsabai Casinó Egyletnek. Cikkei a békéscsabai gimnázium értesítőiben és a nagyváradi tankerület értekezéseiben jelentek meg. A békéscsabai gimnázium értesítőjének 1893-tól 1916-ig volt szerkesztője.

A tanításügy területén szerzett érdemeit 1909. június 9-én, tanári működésének 25. évfordulóján ismerte el a város. A főgimnázium kormányzóbizottsága, a városi hatóság, a tanári kar, a csabai iskolák képviselői, a volt és az akkori tanítványok megbízottainak sokasága köszöntötte a gimnáziumi ünnepségen. A jubileumi ünnepség a Széchenyi-ligetben folytatódott, ahol Csaba társadalma közvacsorát rendezett Bukovszky János tiszteletére.

A 33 éven keresztül iskolájához hűségesen ragaszkodó pedagógust 1916. július 19-én nyugdíjazták. Néhány hónap múlva, 1917. január 31-én, 59 éves korában hunyt el váratlanul.

MŰVEI:

Az algymnasium története = A békéscsabai Ág. Hitv. Ev. Algymnasium ... értesítője. 1895-96. Szerk. Bukovszky János. Bcs. 1896. az... Algymnasium. 7-83. p.

A főgymnasium új épületének felavatási ünnepe = A békéscsabai Ág. Hitv. Ev. Rudolf-Főgymnasium ... értesítője. 1900-01. Szerk. Bukovszky János. Bcs. 1901. Rudolf-Főgymn. 5-33. p.

Horváth János. 1823-1901 = A békéscsabai Ág. Hitv. Ev. Rudolf-Főgymnasium ... értesítője. 1901-1902. Szerk. Bukovszky János. Bcs. 1902. Rudolf-Főgymn. 3-13. p.

IRODALOM:

A békéscsabai gimnázium első évtizedei. (1855-1897) . (Mokry Sámuel, Horváth János és Bukovszky János írásaiból.) Vál. és sajtó alá rendezte Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. 8-9. p.

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 13-14., 186. p.

Bukovszky János. 1859-1917 = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Főgimnázium ... értesítője az 1916-17. iskolai évről. Közzéteszi Rell Lajos. Bcs. 1917. Rudolf-Főgimn. 3-5. p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 4. köt. Bp. 1942. Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyes. 251. p.

RELL Lajos

Bukovszky János jubileuma = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Főgimnázium ... értesítője az 1908-1909. iskolai évről. Bcs. 1909. Rudolf-Főgimn. 113-115. p.

KÉP:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 7. tábla.

CSABAI-WÁGNER

József festőművész. Mezőberény, 1888. május 27. - Mezőtúr, 1967. június 6.

Bár élete jelentős részét Mezőtúron töltötte, Békéscsabához való kötődése élete végéig megmaradt. A Csabai előnevet Budapestre költözésétől használta.

A középiskolát Békéscsabán és Kolozsváron végezte, a műegyetemet Budapesten. Építésznek tanult, de már az 1910-es évek végén sokat rajzolt és festett Békéscsabán és környékén. Építészeti tevékenységének emlékét őrzi a Munkácsy Mihály Múzeum épülete, melynek tervezésére - Áchim Gusztáv főmérnökkel - a várostól kapott megbízást 1907-ben, majd a kivitelezésben is részt vett mint építésvezető. Az 1920-as évek elején cserélte fel szakmáját a festőecsettel. 1921-22-ben kezdte tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, ahol Balló Ede tanítványa volt. Visszatérve Békéscsabára a múzeum épületében dolgozott Gyoroki Gyurkó Pál festőművész társaságában.

A város művészetének tendenciáit ekkor elsősorban a Munkácsy-hagyomány, másodsorban a nagybányaiak öröksége és a szolnokiak hatása, de leghatározottabban a kialakulóban lévő polgárság "provinciális-konzervatív" ízlése határozta meg. Ezek a tényezők irányították a művészek témaválasztását. Megrendelésre elsősorban portrékat festettek. A másik kedvelt műfaj a tájkép volt, amelynek legkiemelkedőbb művésze ekkor Békéscsabán Csabai-Wágner. Sikereinek bizonyítékai a kiállítások, melyeket a múzeumban és csabai lakásán rendezett. 1929-től minden évben bemutatkozott a helyi gyűjteményes tárlatokon. Járt Itáliában, sikeres kiállításai voltak a fővárosban (1930-ban a Nemzeti Szalonban, 1932-ben az Ernst Múzeumban), továbbá 1932-ben szerepelt a velencei biennálén is. Első önálló tárlatát 1935-ben rendezte, a másodikat 1938-ban, akkor már mint Budapesten élő művész.

Az 1940-es évek végén Mezőtúrra költözött. Itt alkotómunkája mellett tanárként is dolgozott a mezőgazdasági technikumban és a Városi Művelődési Otthon képzőművészeti körében. Jelentős szerepe volt a város és a megye képzőművészeti életének szervezésében és a helyi néprajzi gyűjtésben is.

A II. világháború alatt kapcsolata Békéscsabával átmenetileg megszakadt, de már 1945-ben újra szerepelt a békéscsabai képzőművészek tárlatán. Ezután családi és baráti látogatásokra és kiállításokra tért vissza. 1958-ban a Tiszántúli Képzőművészeti II. Vándorkiállításon vett részt, 1965-ben önálló tárlata volt a Munkácsy Mihály Múzeumban, majd halála után egy évvel szintén a múzeumban nyílt kiállítás képeiből.

Művészetének szinte egyetlen témája a természet szépsége. Műveit - melyek többségükben pasztellek, rajzok - derűs hangvétel, élénk színvilág, harmonikus kompozíció jellemzi.

Csabai-Wágner József nevét csupán a művészek és a szakemberek szűkebb köre ismeri, városunkban is feledésbe merült. 1988-ban emlékkiállítást rendeztek tiszteletére a Munkácsy Mihály Múzeumban.

KATALÓGUS:

Csabai-Wágner József. 1888-1967. Emlékkiállítás Békéscsaba. Munkácsy Mihály Múzeum. 1988. Előszó B. Turok Margit. (Katalógus.) Bcs. 1988. 14 p.

IRODALOM:

Békés vármegye. Szerk. Márkus György. Bp. 1936. Békésvm. Monográfiája Szerk. 803. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 380-381. p.

Csabai-Wágner József. 1888-1967. Emlékkiállítás. Békéscsaba. Munkácsy Mihály Múzeum. 1988. Előszó B. Turok Margit. (Katalógus). Bcs. 1988. 1-2. p.

Magyar életrajzi lexikon. 4. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1994. Akadémiai K. 144-145. p.

Művészeti lexikon. 1. köt. Főszerk. Zádor Anna és Genthon István. Bp. 1965. Akadémiai K. 454. p.

SEREGÉLYI György

Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800-1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről. Szeged. 1988. Seregélyi Gy. 108. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 381. p.

Csabai-Wágner József. 1888-1967. Emlékkiállítás. Békéscsaba. Munkácsy Mihály Múzeum. 1988. Előszó B. Turok Margit. (Katalógus.) Bcs. 1988. Címlap.

DEDINSZKY GYULA

evangélikus lelkész, helytörténész, néprajzkutató. Dunagálos (Bács-Bodrog megye), 1905. március 24. - Békéscsaba, 1994. május 22.

Apja, Dedinszky János, evangélikus lelkész, anyja Stollmann Anna. A Felvidékről származó családban hat generáción át, 200 évre visszamenőleg mindig volt evangélikus lelkész. Édesapja harminc éven át volt Dunagálos lelkipásztora. Dedinszky Gyulát szülei tudatosan nevelték a kétnyelvűsége - édesanyja szlovákul, édesapja magyarul beszélt gyermekeivel. Dedinszky Gyula 1931-ben vette feleségül Veres Margitot, házasságukból két gyermek született.

Szülőfalujából három elemi elvégzése után a közeli Újverbászra küldte az apja, hogy németül is megtanuljon. A gimnázium első évét is itt végezte, majd Békéscsabára került, ahol 1923-ban érettségizett. Tanulmányait a pécsi egyetem soproni teológiai fakultásán folytatta. Tanára volt Pröhle Károly és az eperjesi teológiáról Sopronba került Deák János. 1927-ben - első magyar teológusként -egy évet a helsinki egyetem teológiai szakán töltött.

Lelkesszé szentelése után 1928-ban Kiskőrösre került segédlelkésznek a kétnyelvű (magyar-szlovák) gyülekezetbe. Egy év múlva fél évet Ipolyvecen, majd újabb fél évet Szarvason szolgált. 1931-ben visszahívták Kiskőrösre, ahol lelkesszé választották. 1942-ben hívták Békéscsabára, miután a város két lelkészt (Szeberényi Lajos Zsigmond és Szeberényi Gusztáv) vesztett el rövid időn belül.

Lelkészi munkáját jól felkészülten, nagy odaadással végezte. Tehetségére hamarosan felfigyeltek, s a bányai egyházkerület lelkészi főjegyzőnek, valamint országos aljegyzőnek választotta.

1948 után egyre erősebb politikai nyomás nehezedett rá. Hatalmi nyomásra hamarosan minden egyházi tisztségétől megfosztották azzal az indokkal, hogy zavarja az egyház és az állam közötti jó viszony kialakulását. Fél évre a gyülekezeti munkától is eltiltották. Háttérbe szorított lelkészként szolgálhatott nyugdíjaztatásáig, 1972-ig.

A mellőzés éveiben helytörténeti és néprajzi kutatásokba kezdett. Dolgozott könyvtárakban, levéltárakban, beszéltette idős híveit, figyelemmel kísérte azok életét, szokásait. Rövidesen nem akadt ember a városban, aki többet tudott volna Békéscsaba múltjáról, népének származásáról, nyelvéről, szokásairól, mint ő. Ismereteit számos kéziratban rögzítette, melyekből néhány önálló kötetben is megjelent. Publikációjának egy része egyházi és helyi lapokban látott napvilágot. Munkáival rendszeres és eredményes résztvevője volt a megyei és országos néprajzi pályázatoknak. Minden érdekelt, ami összefüggött a csabaiak hétköznapjaival, ünnepnapjaival. Tanulmányt írt Csaba nemzetiségi történetéről, a csabai tanyavilágról, az ottani népeletről, a paraszti munkaeszközökről. A szlovák betű útja Békéscsabán című művében elemzi a városban szlovák nyelven megjelent dokumentumokat a tankönyvektől az egyházi kiadványokon át a parasztírók és mások munkájáig. Feldolgozta a város szociális és kulturális történetét, írt a "Cabiansky Kalendár" jelentőségéről, összegyűjtötte a csabai anekdotákat és vidám történeteket.

A Magyar Néprajzi Társaság 1981-ben az önkéntes néprajzgyűjtők legmagasabb kitüntetésével, a Sebestyén Gyula-émlékéremmel ismerte el munkásságát. Tudományos munkáját az Evangélikus Hittudományi Egyetem (Teológiai Akadémia) díszdoktori címmel, Békéscsaba Önkormányzata "A Békéscsaba városért" kitüntetéssel ismerte el.

MŰVEI:

Békéscsaba nyelvi és vallási képének alakulása. Bcs. 1965. Dedinszky Gy. 44 p. (Kézirat.)

A Békéscsabát újraalapító telepések származási helye a helységnevekből képzett családnevek alapján. Bcs. 1978. Dedinszky Gy. 40 p. (Kézirat.)

Stark Adolf békéscsabai szőlőnemesítő. Bcs. 1981. Dedinszky Gy. 92 p. (Kézirat.)

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 120, 174, 12 p. (Kézirat.)

Szól a harang. Néprajzi tanulmányok. Bcs. 1986. Új Auróra Szerk. 53 p.

A szlovák betű útja Békéscsabán. Cesta slovenskej litery na Cabe. Bcs. 1987. Békés M. Tanács Tud.-Koord. Szakbiz. 293 p.

Békéscsabai családnevek a 18. században. Békéscsabianske priezviska v 18. storoci. Bcs. 1988. Dedinszky Gy. 118 p. (Kézirat.)

A Biblia néprajza. Bp. 1991. Ev. Sajtóosztály. 123 p.

Írások Békéscsaba történetéből, néprajzából. Vál. és gond. Erdmann Gyula. Gyula. 1993. Békés M. Levéltár. 330 p.

Csabai tájszótár. Cabjanskí nárecovi slovník. ... átdolg. és kieg. Andó György és Mazán Máttyás. Bcs. 1993. Békéscsaba M. Jogú Város Önkorm. 186 p.

IRODALOM:

A 85 éves Dedinszky Gyula köszöntése = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 12. sz. 1. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 76-81. p. (Kézirat.)

ERDMANN Gyula

Békéscsaba evangélikus lelkésze, történésze és néprajzosa: Dedinszky Gyula = Népszabadság. 51. évf. 1993. június 2. 126. sz. 19. p.

ERDMANN GYULA

Dedinszky Gyuláról = Dedinszky Gyula: Írások Békéscsaba történetéből, néprajzából. Vál. és gond. Erdmann Gyula. Gyula. 1993. Békés M. Levéltár. 5-7. p.

LADNYIK Erzsébet

Sok virág, kézszerítés, könnyek... Dedinszky Gyula az Evangélikus Teológiai Akadémia díszdoktora = Napi Délkelet. 1992. november 8. 186. sz. 3. p.

SOMOGYIOVÁ, Helena

Július Dedinszky 85-rocny = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovák. 71-73. p.

SZABÓ Ferenc

Dedinszky Gyuláról és könyvéről = Dedinszky Gyula: A szlovák betű útja Békéscsabán.

Cesta slovenskej litery na Cabe. Bcs. 1987. Békés M. Tanács Tud.-Koord. Szakbiz. 278-282. p.

TÁBORSZKY László

Elhunyt D. Dedinszky Gyula = Békés Megyei Hírlap. 49. évf. 1994. május 26. 122. sz. 3. p.

KÉP:

A 85 éves Dedinszky Gyula köszöntése = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 12. sz. 1. p.

DEDINSZKY Gyula

Írások Békéscsaba történetéből, néprajzából. Vál. és gond. Erdmann Gyula. Gyula. 1993. Békés M. Levéltár. Borító belső oldala.

SOMOGYIOVÁ, Helena

Július Dedinszky 85-rocný = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovák. 72. p.

DONNER LAJOS

tanár, iskolaigazgató. Körmend (Vas megye, 1849. február 16. - Békéscsaba, 1923. október 6.

Középiskoláit a soproni líceumban végezte. Ugyanott hallgatott három évet a bölcsészettudományi intézetben, majd egy évet a jénai egyetemen. Tanári oklevelét 1879-ben nyerte el magyar nyelvből.

1874. szeptember 1-jétől a békéscsabai Nőképző Társulat polgári leányiskolájához hívták meg tanárnak. 1877-ben ezen intézet igazgatójának választották. E minőségében működött az iskola különböző fejlődési fokozatain 1914. szeptemberéig, amikor 40 évi szolgálat után nyugdíjba vonult.

Élete, munkássága négy évtizeden át összeforrt az iskolával és Békéscsaba fejlődő társadalmi életével. A város felsőbb leányiskolájának egyik megalapítója volt. Az intézet megszilárdítása, fejlesztése, a város és környéke nevelésének irányítása Donner Lajos munkájának eredménye. Fáradhatatlanul dolgozott a tudomány terjesztésén, gyarapításán. Tudós munkásságának színtere a gyermektanulmányozás, a modern gyermekpszichológia volt. Lázasan dolgozó, friss munkakedvű emberként ismerték, aki a város szellemi mozgalmainak és kultúrtörténetének egyik nagy alakjává vált. Sokirányú társadalmi munkával segítette a városi közművelődés ügyét.

IRODALOM:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 483., 486., 489. p.

Donner Lajos = Békésmegyei Közlöny. 50. évf. 1923. október 7. 80. sz. 2. p.

Donner Lajos. 1849-1923 = A békéscsabai M. Kir. Állami Lórántffy Zsuzsanna Leánygimnázium és ... értesítője az 1923/24. évről. Közzéteszi Gajda Béla. Bcs. 1923-1924. Leánygimn. és ... 1-2. p.

Donner Lajos jubileuma. A csabai polgári iskola 25 éve = Békésmegyei Közlöny. 26. évf. 1899. június 22. 50. sz. 2. p.

ENGEL IVÁN

zongoraművész, tanár. Békéscsaba, 1899. október 6. -Basel (Svájc), 1985. december 16.

Zenei tehetségére Nagyváradon Beleznay püspök-karmester figyelt fel, majd Thomán Istvánnál végezte zenetanulmányait. Már a Thomán-mesteriskolai növendék hangversenyen feltűnést keltett Beethoven-, Brahms-, Liszt- és Dohnányi-művek előadásával. Zeneszerzést Kodály Zoltán és Weiner Leó tanítványaként a budapesti Zeneakadémián tanult. Tanulmányai befejezése után a két nagy magyar népzene-kutatóval, Kodály Zoltánnal és Bartók Bélával baráti viszonyt tartott fenn. Első önálló hangversenyére 1921-ben került sor a Zeneakadémián. A Nyugat című folyóiratban kitűnő kritikákat kapott a fiatal zongorista: "Kortársai közül ő a legősibb, legöszönösebb zenei vérmérséklet" - írták róla az akkori kritikusok. 1925-ben meghívták a kairói zeneiskola tanárának. Itt két évet töltött, majd évekig Berlinben élt. Több hangversenyt adott Egyiptomban, Berlinben és Londonban, ahol a kritika meleg fogadtatásban részesítette. 1926 nyarát Békéscsabán töltötte, ahonnan azután németországi és olaszországi turnéra indult. Később visszatért Kairóba. 1945 után a budapesti Zeneművészeti Főiskola tanára lett. 1956-tól Svájcban élt.

Nagy szerepe volt Békéscsaba zenei életének fejlődésében, bekapcsolódott az Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Kör életébe. Több fellépése volt a békéscsabai Vigadóban. 1947. december 19-20-án Párizsban találkoztak az európai hangversenyrendezők, melyre többek között meghívták Engel Ivánt is mint zeneakadémiai tanárt. 1948-ban cikkei jelentek meg a Zenei Szemle című folyóiratban, valamint a Békésmegyei Közlönyben.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 388-389. p.

Békéscsabai hivatásos művészek hangversenye a Vigadóban = Békésmegyei Közlöny. 47. évf. 1920. január 29. 9. sz. 2. p.

A csabai zenede növendékétől a kairói konzervatórium tanáráig. Beszélgetés Engel Ivánnal. = Békésmegyei Közlöny. 53. évf. 1926. június 26. 142. sz. 2. p.

Engel Iván Budapesten és Békéscsabán = Békésmegyei Közlöny. 63. évf. 1936. január 18. 14. sz. 2. p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 7. köt. Bp. 1990. MTA Irodalomtudományi Int.; MTA Könyvtára; Petőfi Irodalmi Múzeum. 386. p.

Magyar életrajzi lexikon. 4. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1994. Akadémiai K. 220. p.

FÁBRY KÁROLY

ügyvéd, író, publicista. Békéscsaba, 1851. június 2. - Békéscsaba, 1925. február 6.

Iparos családba született. Apja Fábry János, anyja Kraller Magdolna. Testvére, Sándor, Békés vármegye al-, majd főispánja volt.

A gimnázium alsó négy osztályát Csabán, a felső négyet Szarvason, a jogot pedig Eperjesen végezte 1869 és 1871 között. Az 1873-ban letett ügyvédi vizsga után irodát nyitott Békéscsabán. Hamarosan bekapcsolódott a politikai életbe, és mind a községi, megyei, mind az országos politika számottevő alakjává vált. 1905-ben a gyomai választókerületben lett

képviselő, majd 1906-ban újraválasztották. A '48-as Függetlenségi Párt tagja volt, melyhez származásából fakadó demokratikus érzése és a Kossuth-kultusz vezérelte. Közéleti tevékenységéért 1908-ban nemességet kapott. 1910-ben elhagyta az ügyvédi pályát, s ettől kezdve csabai és köröstarcsai birtokainak jövedelméből élt.

Kora ifjúságától számos tárcát, képviselősege alatt több politikai cikket írt. Írásaiban sokat foglalkozott a város közügyeivel. Egyetlen fia elvesztése után visszavonultan élt, majd a jelenből a múlthoz fordulva történeti tanulmányokban örököltette meg szülővárosa történetét. 1921-ben írta meg és adta közzé a Körösvidéken A csabai nagy árvíz és egyebek című művét, melyet külön kötetben is kiadtak. 1923-ban a város jelentette meg a Tallózás Csaba múltjából című könyvét. Halála előtt 1924-ben jelent meg a Csabai élet című munkája. A Polgári Kör elnökeként sokat tett a csabai polgárság összefogásáért. Ad hoc irodalmi társaságot szervezett, melynek feladata lett volna Békéscsaba monográfiájának megírása, de halála miatt ez elmaradt. Munkái a város- és a társadalomtörténet szempontjából forrásértékűek.

Békéscsabán 1992-től utca őrzi emlékét.

MŰVEI:

A csabai nagy árvíz és egyebek. Bcs. 1923. Körösvidék ny. 224 p.

Tallózás Csaba múltjából. 1738-1803. Bcs. 1923. Körösvidék ny. 148 p.

Csabai élet. Tallózás Csaba múltjából. Mezőberény. 1924. Baltha J. ny. 194 p.

IRODALOM:

Arcképek. Fábry Károly = Békésmegyei Közlöny. 32. évf. 1905. január 19. 12. sz. 2. p.

Emlékirat a szarvasi 40 éves találkozóról. 1869-1909. Bcs. 1909. Corvina ny. 18 p.

A hátsó fedőlap belső oldalán kéziratban Fábry Károly életrajzi adatai.

Fábry Károly = Békésmegyei Közlöny. 52. évf. 1925. február 8. 31. sz. 2. p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 8. köt. Bp. 1992. Argumentum K.; MTA Könyvtára. 77. p.

KORNISS Géza

Fábry Károly halálára = Békésmegyei Közlöny. 52. évf. 1925. február 10. 32. sz. 2. p.

KÉP:

Békésmegyei Közlöny képes naptára az 1926 közönséges évre. Bcs. 1926. Békésmegyei Közlöny. 93. p.

FÉJA GÉZA

író, publicista, szociográfus. Szentjánospuszta (Bars megye), 1900. december 19. - Budapest, 1978. augusztus 14.

Édesapja korán meghalt. Négy gyermek maradt utána árván, köztük Féja Géza - a legidősebb -, aki tíz éves volt ekkor. A család egy évvel Féja Géza születése után egy felvidéki város, Léva lakója lett. Féja itt töltötte gyermekkorát, itt végezte a gimnáziumot. Az iskolai szünidőket mindig parasztok között töltötte, megismerte életkörülményeiket, érzéseiket, gondjaikat. Ez az élmény döntötte el írói sorsát. 1920-tól a budapesti tudományegyetem

bölcsészkarára járt, az Eötvös Kollégium tagjaként letette a középiskolai tanári vizsgát, majd polgári iskolai tanári oklevelet szerzett.

1924-től 1932-ig az esztergomtábori fiúiskolában kapott állást, ahol a környező szegény falvak és bányásztelepek gyerekeit tanította. Esztergomtábor fontos állomás az életében: itt ismerte meg majdani feleségét, itt lett férj, apa, majd özvegy. A 20-as évek végén csatlakozott azokhoz a szellemi csoportokhoz, amelyek napirendre tűzték a szegényparasztság ügyét. Így 1929-ben rendszeres cikkírója lett Bajcsy-Zsilinszky Endre Előőr, majd 1932-től Szabadság című hetilapjának. Kapcsolatba került a Bartha Miklós Társasággal; egyik ösztönzője lett a falukutatók mozgalmának; teoretikusa a népi írókat tömörítő Válasz című folyóiratnak.

Szenvedélytől fűtött egyénisége először a költészetben találta meg az önkifejezés eszközét. Versei a Forrás című antológiában jelentek meg (1927). Később áttért a publicisztikára, majd a szépprózára. 1933-37 között Pesterzsébeten tanított a Széchenyi István Polgári Fiúiskolában. A szlovenszói Magyar Írás című társadalmi és irodalmi lap főmunkatársa, a Kazinczy Kiadó lektora, 1934-44 között a Magyarország című lap belső munkatársa volt. A 30-as években egyike volt a kor meghatározó publicistáinak: fáradhatatlanul vitázott, harcolt, szervezett. Közéleti tevékenységet vállalt: részt vett a Márciusi Front programjának kidolgozásában. 1937. március 15-én ő olvasta fel a Nemzeti Múzeum lépcsőjén a Front kiáltványát.

Irodalomkritikusként is elsősorban a társadalmi elégedetlenség jeleire és a szegénység megnyilatkozásaira figyelt fel. Kortársai közül legtöbbet Tamási Áronról és Illyés Gyuláról írt. Ő fedezte fel Szabó Pált és Sinka Istvánt. Szabó Dezsőt tartotta egyik mesterének. Elsőként adta ki Ady legjelentősebb publicisztikai írásait Jóslások Magyarországról címmel (1936). 1937-ben jelent meg éles társadalomkritikájú irodalmi szociográfiája, a Viharsarok - az Alsó-Tiszavidék földjéről és népéről szóló megdöbbentő vádirat. Könyvéért nemzetgyalázás címén perbe fogták, majd elítélték, tanári állásából elbocsátották. Politikai nézetei miatt 1945-től 1957-ig nem jelenhetett meg könyve.

1945 tavaszán Békéscsabára került, ahol 1956-ig dolgozott könyvtárosként. Sokat tett a háború után elkallódó, de közgyűjteménybe tartozó könyvállomány megmentéséért. A Városi Népkönyvtár szervezését 1945. május 2-án kezdte meg, amely ekkor a múzeum épületében kapott helyet. Egmaga készített katalógust, létrehozta a "Békési Gyűjtemény"-t. 1952. január 1-jével státusrendezés címén megfosztották a maga munkájával teremtett könyvtár vezetésétől, és segédkönyvtárossá minősítették. Ezt az állapotot a Megyei Könyvtár alapítása oldotta fel, ahol Féja igazgatóhelyettesi beosztást kapott. A város és a megye szellemi életében tevékenyen részt vett. Irodalmi, történelmi előadásokat tartott; az ókigyósi Mezőgazdasági Középiskola és a békéscsabai Petőfi úti Polgári Fiúiskola tanára volt. 1956 őszén azonnal a nemzeti felkelés mellé állt, s elsőnek szólalt meg a magyar függetlenséget hirdető Békés megyei Szabadság rádióban.

1956-60 között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban dolgozott mint tudományos főmunkatárs. 1960-ban innen ment nyugdíjba. Békéscsabára csak évek múltával, az Áchim-ünnepségek, könyvheti rendezvények kapcsán tért vissza.

Munkája elismerésül 1966-ban József Attila-díjat kapott. Munkásságáról Békéscsaba város sem feledkezett meg. Halálának 10. évfordulóján (1988) teret neveztek el róla. Féja Géza portréja -mely Szalatnyay József alkotása - a Békés Megyei Könyvtárban található.

MŰVEI:

Viharsarok. Az Alsó Tiszavidék földje és népe. Bp. 1937. Athenaeum. 275 p.

Több kiad.

Dózsa György. Történelmi tanulmány. Bp. 1939. MEFHOSZ. 243 p.
Móricz Zsigmond. Bp. 1939. Athenaeum. 188 p.
A felvilágosodástól a sötétedésig. A magyar irodalom története 1772-től 1867-ig. Bp. 1942. Magyar Élet. 287 p.
Bölcsődal. Életregény. Bp. 1956. Magvető K. 305 p.
Bresztováczy és az ördög. (Novellák.) Bp. 1957. Magvető K. 273 p.
Szabadcsapat. Életregény. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 387 p.
Tamási Áron alkotásai és vallomásai tükrében. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 183 p.
Lázadó alkonyat. (Tanulmányok.) Bp. 1970. Szépirodalmi K. 470 p.
Kráterarc. (Versek.) Bp. 1975. Szépirodalmi K. 66 p.
Törzsek, hajtások. (Esszék.) Bp. 1978. Szépirodalmi K. 441 p.
Hazatérés. Novellák. Bcs. 1990. Békés Megyei Könyvtár. 57 p.

IRODALOM:

BALOGH Ferentz

Féja Géza, a népkönyvtárőr. Bcs. 1991. Békés Megyei Könyvtár. 120 p.

A Könyvtári Jegyzések különszáma. Bibliogr. 27-28. p.

DARABOS Pál

Emlékezés Féja Gézára, Békéscsabára és az ifjúságra = Új Aurora. 7. évf. 1979. 1. sz. 27-33. p.

FÉJA Géza

Pálya vagy sors? = Új Írás. 16. évf. 1976. 8. sz. 119-128. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 196. p.

Magyar irodalmi lexikon. 1. köt. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1963. Akadémiai K. 339-340. p.

POMOGÁTS Béla

Megbékélt lázadó - Féja Gézáról = Forrás. 10. évf. 1978. 11. sz. 42-46. p.

SIMON István

Írószobám. Beszélgetés Féja Gézával. = Kortárs. 19. évf. 1975. 12. sz. 1975-1985. p.

ZIMONYI Zoltán

Kráterarc, vulkános élet. Beszélgetés a 75 éves Féja Gézával = Napjaink. 15. évf. 1976. 1. sz. 6-7. p.

KÉP:

BALOGH Ferentz

Féja Géza, a népkönyvtárőr. Bcs. 1991. Békés Megyei Könyvtár. Előzéklap hátoldala, 116., 117. p.

A Könyvtári Jegyzések különszáma.

FÉJA Géza

Pálya vagy sors? = Új Írás. 16. évf. 1976. 8. sz. 122., 124. p.

ZIMONYI Zoltán

Kráterarc, vulkános élet. Beszélgetés a 75 éves Féja Gézával. = Napjaink. 15. évf. 1976. 1. sz. 6., 7. p.

GABUREK KÁROLY

festőművész. Békéscsaba, 1936. április 5. - Békéscsaba, 1986. június 23.

Édesapja asztalos, amatőr festő volt. Az általános iskola elvégzése után gimnáziumba jelentkezett, de a Mélyépítő Technikumba nyert felvételt. Nem volt nagy kedve a műszaki pályához. Jeles tanuló volt mindig, csak a rajzolás terén akadtak nehézségei. Ezért járt második osztályos korától az ismert csabai festőművész, Mokos József szakkörébe, ahol megpróbálta a rajzolás és festés műhelytitkait ellesni. Fél év múlva részt vett egy budapesti kiállításon, melynek eredményeként különbözeti vizsga nélkül vették fel a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba. Tanárai és szülei rábeszélésére azonban mégsem itt kezdte el tanulmányait, hanem elvégezte a technikumot. Ezután egy évig dolgozott, majd 1955-től az Iparművészeti Főiskola hallgatója lett. A díszítőfestő tanszéken Rákosi Zoltán, Miháltz Pál, Szentiványi Lajos, Z. Gács György és Hincz Gyula voltak a mesterei, miközben bejárt a szobrász-keramikus-ötvös műhelybe is. 1960-ban kapta meg az oklevelet. Ahogy ő mondta: "...Nemcsak szakma került a kezembe, hanem festő is lettem."

A diploma megszerzése után, 1960-ban szülővárosában telepedett le. Ekkor lett tagja a Művészeti Alap Dél-Alföldi Területi Munkacsoportjának, s ettől az évtől állított ki rendszeresen. Több önálló kiállítása is volt, gyakran vett részt csoportos tárlatokon. Közben hat évig a Békés Megyei Tanács Tervezőirodáján dolgozott grafikusként.

Gaburek Károly művészetének egyik alapélménye az ember és természet ősi és mindig új, korszerű, időszerű együttélése. A főiskola utáni első művei jó mesterségbeli tudással megoldottak, de a mesterek hatására kissé bátortalanok voltak. Művészetének gyökereit, egyetemes művészetbeni rokonságát kutatva korai korszakában bizonyos vásárhelyi etikai, magatartásbeli hasonlóságot fedezhetünk fel. Ugyanakkor az alföldi realisták hatása is érvényesül alkotásaiban. Igazi magára találása a helyi kötődés megmaradása melletti önálló festői mondanivaló érvényre jutásával következett be. Itt már a táj és a környezet csak az indítást adja, mert az újjáteremtés útján minden önálló, külön világgá alakul át. Egész életműve etikailag, művészi magatartását tekintve a tájszeretetre és a humánusra épült. Monumentalitás, drámai erő, feszültség jellemzi műveinek többségét, de olykor egy kapu, egy fehér fal vagy öreg ablak útján lírai hangvétellel vall életformáról, sorsról, emberi környezetről.

Művészete elismeréseképpen négy alkalommal Miniszteri Nívódíjat, 1973-ban Békéscsaba város különdíját kapta. Képei hazai és külföldi múzeumokban találhatóak. Békéscsabán, Orosházán és Békésen faliképei láthatók.

KATALÓGUSOK:

Gaburek Károly. Békéscsaba. Városi Tanács. Munkácsy Mihály Múzeum. 1973. október 14. - november 5. Bev. Enyedi G. Sándor. 1973. Dürer ny. Leporelló.

Gaburek Károly. Az én műhelyem. Békéscsaba. Munkácsy Mihály Múzeum. 1984. április 13. - május 2. Bev. Sass Ervin. Fel. kiad. dr. Szabó Ferenc. Leporelló.

IRODALOM:

ANDÓDY Tibor

Arcok közléről. Gaburek Károly = Békés Megyei Népújság. 40. évf. 1985. július 20. 169. sz. 9. p.

DÖMÖTÖR János

Gaburek Károlyról = Új Aurora. 7. évf. 1979. 1. sz. 77-81. p.

Gaburek Károly 1936-1986 = Békés Megyei Népújság. 41. évf. 1986. június 24. 147. sz. 3. p.

HUSZÁR Rezső

Úgy emlékszem az absztraktokkal kezdtük... = Békés Megyei Népújság. 17. évf. 1962. augusztus 5. 182. sz. 4. p.

KOSZTA Rozália

Gaburek kiállítása elé = Új Aurora. 7. évf. 1979. 1. sz. 76-77. p.

SASS Ervin

Gaburek Károly kiállítása = Békés Megyei Népújság. 39. évf. 1984. április 25. 96. sz. 6. p.

SEREGÉLYI György

Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800-1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről. Szeged. 1988. Seregélyi Gy. 191. p.

VASS Márta

Arcok közléről. Gaburek Károly = Békés Megyei Népújság. 37. évf. 1982. március 20. 67. sz. 9. p.

KÉP:

ANDÓDY Tibor

Arcok közléről. Gaburek Károly = Békés Megyei Népújság. 40. évf. 1985. július 20. 169. sz. 9. p.

Gaburek Károly. Az én műhelyem. Békéscsaba. Munkácsy Mihály Múzeum. 1984. április 13. - május 2. Bev. Sass Ervin. Fel. kiad. dr. Szabó Ferenc. Leporelló. (Önarckép.)

GAJDÁCS PÁL

evangélikus lelkész. Békéscsaba, 1847. december 23. - Tótkomlós, 1929. november 12.

Szülei - Gajdács János és Zelenjánszky Dorottya - földművesek voltak. Öt gyermekük közül Gajdács Pál volt a legfiatalabb.

Alsóbb iskoláit szülővárosában végezte, gimnáziumi éveit Békéscsabán, Szarvason és Selmecebányán töltötte. Selmecen ismerkedett meg az akkor nyolcadik osztályba járó Mikszáth Kálmánnal, akinek nagy szerepe volt Gajdács Pál további irodalmi tevékenységének alakulásában. Szoros barátság szövődött közöttük, melyet levelezésük is bizonyít. Gajdács Pál 1867-től teológiát tanult Pozsonyban, lelkésznek készült. Ebben az időben jelent meg nyomtatásban első verse a Jókai Mór által szerkesztett Üstökösben. 1870-ben egy évet töltött a berlini, majd egy évet a hallei egyetemen. 1872 szeptemberében került Szarvasra evangélikus segédlelkésznek, ahol feleségül vette Chován Zsigmond tanító leányát, Bertát.

1878. szeptember 4-től a békéscsabai polgári leányiskola tanára volt. A következő évben szerezte meg tanári oklevelét Budapesten. 1881. január 29-től a szarvasi főiskolán tanított, majd 1882. február 15-től Tótkomlós lelkésze lett. Itt alapította meg az "Otthon Olvasókör"-t,

melynek tiszteletbeli tagjává avatták Mikszáth Kálmánt, és meghívták az irodalmi működésének 40 éves jubileuma alkalmából szervezett díszközgyűlésre.

Versei jelentek meg Az Újságban, az Új Idők-ben, továbbá a Borsszem Jankó és az Üstökös című élclapokban is. Békéscsabán utcát neveztek el róla 1992-ben.

MŰVEI:

Az 1754-ki egyházlátogatás Szarvason = A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat évkönyve. 1878/79. Szerk. Zsilinszky Mihály. Gyula. 1879. A Társulat kiadása. 50-61. p.

Tót-Komlós története. A község és az ág. hitv. egyház 150 éves évfordulója emlékére. Gyoma. 1896. Kner ny. 428 p.

Tisza-Körös mentén. (Versek.) Gyoma. 1907. Kner ny. 271 p.

Simonyi József, a híres óbester. Népies elbeszélés 12 énekben. Gyoma. 1909. Kner ny. 142 p.

A moóri huszárcapitány és az elfeledett hősök. Bcs. 1910. Körösvidék ny. 123 p.

Boldogfalvi csendélet. Rajzok és elbeszélések. Gyoma. 1911. Kner ny. 151 p.

A Hunyadiak. Költői elbeszélés. Bp. 1918. Kultúra. 366 p.

Gyöngyi Piroska. Dramatizált rege három felvonásban. Tótkomlós. 1924. Kner ny. 126 p.

IRODALOM:

ELEK László

Mikszáth Kálmán levelei Gajdács Pálhoz = Békés Megyei Népújság. 5. évf. 1960. május 29. 126. sz. 7. p.

Elhunytak. Gajdács Pál = Irodalomtörténet. 19. évf. 1930. 1-2. sz. 54-55. p.

GAJDÁCS Pál

Tót-Komlós története. A község és az ág. hitv. egyház 150 éves évfordulója emlékére. Gyoma. 1896. Kner ny. 141-146. p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 10. köt. Bp. 1992. Argumentum K.; MTA Könyvtára. 211. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 3. köt. Bp. 1894. Hornyánszky. 932-933. p.

KÉP:

GAJDÁCS Pál

Tót-Komlós története. A község és az ág. hitv. egyház 150 éves évfordulója emlékére. Gyoma. 1896. Kner ny. 13. tábla.

GYÓNI GÉZA

költő. Gyón (Pest megye), 1884. június 25. - Krasznójarszk (Oroszország), 1917. június 25.

Eredeti neve Áchim Géza, a Gyóni nevet szülőfalujáról vette fel. A család békéscsabai eredetű, a költő másod-unokatestvére a legendás hírű paraszt-politikusnak, Áchim Andrásnak. Apja, Áchim Mihály, Gyón község evangélikus lelkésze volt. Édesanyját - aki hat gyermeknek adott életet - tízéves korában vesztette el.

Gyóni Géza gyermekkorát a szülői házban töltötte. 1894-ben került Szarvasra, ahol apai nagybátyja, Áchim Ádám evangélikus esperes gondjaira bízva végezte el a gimnázium I-VI. osztályát. Szarvason Kemény Gáborral együtt diáklapot szerkesztett Sic itur ad astra címmel. A nagybácsi halála után, 1900 szeptemberében került Csabára. Középiskolai tanulmányait a város gimnáziumában fejezte be, 1902-ben tett érettségi vizsgát. Gyóni költői fejlődésében jelentős szerepet játszott a Rell Lajos által irányított Önképzőkör. Számos önképzőkori dicséret, iskolai szereplés és országos nyilvánosság (az Új Idők-ben és a Képes Családi Lapok-ban jelentek meg versei) fűződött a békéscsabai évekhez.

Tanulmányait a pozsonyi evangélikus teológiai akadémián folytatta. Másodéves teológus korában munkatársa volt a Nyugat-magyarországi Híradónak (1903), s 1904 januárjában megjelent első kötete Versek címmel. A teológiáról azonban öngyilkossági kísérlete miatt - mely máig tisztázatlan amerikai párbaj következménye volt - távoznia kellett.

Felépülése után Gyónón volt jegyzőgyakornok. Itt lapot indított Alsódabas és Vidéke címmel, melyet másfél év múlva anyagi gondok miatt kénytelen volt bezüntetni. 1906-tól 1908-ig Budapesten közigazgatási tanfolyamot végzett. 1910-től újságírással foglalkozott: a Soproni Napló, majd a Sopron című lap szerkesztője lett. Közben 1909-ben és 1912-ben néhány hónapra behívták katonának. 1913 februárjában Szabadkára, a Bácskai Hírlaphoz került segédszerkesztőnek, emellett pedig a Színházi Újság szerkesztőjeként tevékenykedett.

1914. augusztus 1-jén, mint a korneuburgi pionírezred póttartalékos közlegénye, indult el a lengyelországi Przemyslbe. Kezdetben hatottak rá a háborús propaganda szövegei, később azonban egyre jobban kiábrándult a háborúból, és a harctéren szenvedő katonák kétségbeesését és vágyait szólaltatta meg verseiben. 1915-ben orosz fogságba esett, s a krasznajarszki fogolytáborba került. Háborodott elmével halt meg 33. születésnapján a szülőföldjétől távol eső fogolytáborban.

Emlékét több helyen őrzi Békéscsaba: az Aurora Kör indítványára 1927-ben, halálának 10. évfordulója alkalmából utcát neveztek el róla. A Rudolf Gimnázium falán az 1930-as években elhelyezett emléktábla az egykori tanítvány emléke előtt tiszteleg. Az 1975-ben felavatott szoborsétányon Pátzay Pál Gyónit ábrázoló alkotása tekinthető meg. 1992-ben a Munkácsy Mihály Múzeumban kiállítást rendeztek emlékére.

MŰVEI:

Versek. Pozsony. 1904. Wigand ny. 143 p.

Lengyel mezőkön, tábortűz mellett. Bp. 1915. Orsz. Hadsegélyező Biz. 64 p.
Több kiad.

Levelek a Kálváriáról és más költemények. Bp. 1915. Athenaeum. 72 p.

Élet szeretője. Versek. 1909-1914. Bp. 1917. Athenaeum. 127 p.
Több kiad.

Rabságban. Utolsó versek. (1915-1917). Bp. 1919. Athenaeum. 160 p.

Versek. Béke, háború, fogság. Bp. 1923. Athenaeum. 196 p.
Több kiad.

Összes versei. Bp. 1941. MEFHOSZ K. 317 p.
Több kiad.

Csak egy éjszakára. Válogatott versek. Bp. 1959. Szépirod. K. 237 p.
Több kiad.

Válogatott versei. Bcs. 1964. Városi T.; HNF Városi Biz.; Rózsa F. Gimn. 100 p.

Az élet szeretője. Bp. 1984. Szépirod. K. 229 p.

IRODALOM:

BALOGH István

Gyóni Géza szibériai életrajza. Bp. 1927. A Szerző. 192 p.

BECK Zoltán

Gyóni Géza diákévei Békés megyében. A csabai évek = Békés Megyei Népújság. 19. évf. 1964. május 17. 114. sz. 9. p.

BECK Zoltán

Gyóni Géza diákévei Békés megyében. A szarvasi évek = Békés Megyei Népújság. 19. évf. 1964. május 10. 108. sz. 8. p.

FÁBIÁN Miklós

Gyóni Géza, 1884-1917. Tanulmány és bibliográfia. Dabas. 1984. Dabas Nagyközs. Tanács, PMKK. 126 p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 1. köt. Bp. 1990. Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyes. 57-62. p.
(Áchim Géza)

KISPÉTER András

Gyóni Géza kálváriája = Irodalomtörténet. 47. évf. 1985. 1. sz. 61-78. p.

Költő a viharban. Gyóni Gézáról = Syposs Zoltán: Alkonyi órák. Életrajzok. Bp. 1980. Szépirod. K. 32-53. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 639. p.

Magyar irodalmi lexikon. 1. köt. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1963. Akadémiai K. 415. p.

PAPP János

Gyóni Géza szarvasi és csabai éve = Békés Megyei Népújság. 25. évf. 1970. március 18. 65. sz. 5. p.

KÉP:

FÁBIÁN Miklós

Gyóni Géza, 1884-1917. Tanulmány és bibliográfia. Dabas. 1984. Dabas Nagyközs. Tanács, PMKK. 5. p., 8., 9. tábla.

GYÓNI Géza

Az élet szeretője. Bp. 1984. Szépirod. K. 3. p.

GYÓNI Géza

Lengyel mezőkön, tábortűz mellett. Bp. 1915. Orsz. Hadsegélyező Biz. Előzéklap.

GYÖNGYÖSI JÁNOS

könyvkereskedő, publicista, külügyminiszter. Rokycsa (Csehország), 1893. május 3. - Budapest, 1951. október 29.

Apja állami tisztviselő volt. Szüleit néhány esztendő korában elvesztette; neveltetéséről nagybátyja, a csabai Gyöngyösi Gusztáv zenetanár gondoskodott.

Középiskoláit Aradon és Békéscsabán, az egyetem bölcsészeti fakultását Budapesten végezte. 1920-ban bölcsészdoktori és középiskolai tanári oklevelet szerzett.

Az I. világháborúban katonai szolgálatot teljesített. Az olasz hadifogságból 1919 szeptemberében került vissza Békéscsabára, ahol francia írókat fordított a Tevan Könyvkiadó részére. 1920-tól 1921-ig volt az Est című lap újságírója Budapesten. 1921-től Békéscsabán a liberális Békésmegyei Közlöny című napilap felelős-, majd főszerkesztője lett, mellette a békéscsabai Kereskedelmi Csarnok főtitkára volt. Tagja volt Békéscsaba város képviselő-testületének, a városi Múzeumi és Színügyi Bizottságnak és Békésvármegye Törvényhatósági Bizottságának. Az Aurora Kör irodalmi szakosztályának is vezetője volt. 1921-ben Békéscsabán könyv-, papír-és zeneműkereskedést nyitott.

1930-ban megszervezte a Békés vármegyei ellenzéki blokkot. 1929-ben belépett a Független Kiszegző Pártba; 1939-től tagja lett a párt Központi Végrehajtó Bizottságának. Az 1937-ben általa indított és szerkesztett Békéscsabai Népujság egy demokratikus koalíciós ellenzéki lap szerepét is betöltötte. Bátor és tényekkel alátámasztott cikkei miatt számos sajtópert indítottak ellene.

1944. október 6-a után az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottságának tagjává választották. Az Ideiglenes Kormány, majd a Tildy és a Nagy Ferenc kormány külügyminisztere volt 1944. december 22-től 1947. május 30-ig. 1945. január 20-án Moszkvában, mint a Magyar Fegyverszüneti Bizottság vezetője, aláírta a fegyverszüneti szerződést, majd az 1946. évi párizsi békekonferencián a magyar delegáció elnökeként a párizsi békeszerződést. 1947-től 1951-ig, haláláig a Pénzügyi Központ elnökeként tevékenykedett.

1990. március 18-án egykori lakóháza, a Szent István tér 9. számú ház falán emléktáblát avattak tiszteletére.

MŰVEI:

Mikor a must forr. Színmű. Bcs. 1911.

Cincogó nép háborúja. Képeskönyv. Bcs. 1921. Tevan K.

Ipar, kereskedelem, hitelviszonyok = Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 286-314. p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 427. p.

GULYÁS Pál

Magyar írók élete és munkái. 11. köt. Bp. 1992. Argumentum K.; MTA Könyvtára. 789-792. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 640-641. p.

A magyar népi demokrácia története. 1944-1962. Szerk. Balogh Sándor és Jakab Sándor. Bp. 1978. Kossuth K. 123-124. p.

SZABÓ Ferenc

Gyöngyösi János példája = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 11. sz. 1-2. p.

VIDA István - VÖRÖS Vince

A Független Kisgazdapárt képviselői. 1944-1949. Életrajzi lexikon. Bp. 1991. ELTE Szociológiai és Szociálpol. Int. 75-76. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 457. p.

SZABÓ Ferenc

Gyöngyösi János példája = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 11. sz. 1. p.

HAAN ANTAL

festőművész. Békéscsaba, 1827. január 5. - Capri szigete (Olaszország), 1888. május 9.

Apja, Haan János, Békéscsabán az evangélikus egyház szolgálatában állt mint lelkész. Az anya, Petényi Judit Mária, szintén lelkészcsaládból származott. A szülők arra törekedtek, hogy gyermekeik - Antal, Vilmos és Lajos - hajlamaik szerint, érdeklődési körüknek megfelelően tanulhassanak.

Haan Antal elemi iskolai tanulmányait Békéscsabán végezte, majd a szarvasi evangélikus gimnáziumba került, ahol kitűnő tanulmányi eredményt ért el. Az intézmény - Zsilinszky Mihály és Lányi Gusztáv által vezetett - rajztanodájában szerezte művészeti alapismereteit. A felsőbb osztályokat az eperjesi kollégiumban végezte. 1845 októberétől a bécsi képzőművészeti akadémián tanult Leopold Kupelwieser és Ferdinánd Georg Waldmüller tanítványaként, s elsősorban vallásos tárgyú olajképeket és portrékat készített. Bécsben alig töltött két évet, amikor kitört a forradalom. A szabadságharc alatt örmesterként aktívan is részt vett a harcokban. A világosi fegyverletételt követően lefokozták, és közlegényként sínylődött a monarchia hadseregében.

Szabadulását követően Itáliába sietett, csatlakozva az ott élő számos magyar művészhez. Az első itáliai korszaka kisebb megszakításokkal az 1840-es évek végétől az 1860-as évek elejéig tartott. Leginkább Róma hatott rá, amit szinte állandó lakhelyéül választott. A művészek közül igazán a nagy reneszánsz mesterek művei keltették fel érdeklődését. Kezdetben remekművek másolásával foglalkozott, majd önálló művek alkotását is megkísérelte.

Itáliai tartózkodását megszakítva hazatért - Békéscsabán telepedett le - a hazai művésszé válás gondolatával. Rájött azonban, hogy a Bach-korszak nyomasztó légköre, a sivár szellemi élet miatt ez lehetetlen. Apjának 1855-ben bekövetkező halála után ismét Olaszországba költözött azon elképzeléssel, hogy mindaddig ott marad, míg az ország politikai állapota jobbra nem fordul. Politikailag, erkölcsileg és szellemileg szabad és független akart lenni. Közben megismerkedett néhány idegen nyelvvvel: a német, francia, angol és olasz irodalom és történelem foglalkoztatta.

Az 1860-as évek elején azonban újra itthon találjuk. 1863-ban meghalt az édesanyja. Ezt követően Békéscsabán telepedett le, élt és alkotott mintegy 10 évig. Népviselési tanulmányok, arcképek és oltárképek festése foglalkoztatta. A római katolikus templom számára ő készítette el Nepomuki Szt. János képét. Az evangélikus egyház megbízásának eleget téve megfestette az addigi egyházi tisztviselők portréit és az evangélikus kistemplom oltárképeit. Itthoni tartózkodása idején készültek el a Széchenyit, Kossuthot, Deákot és Teleki Lászlót ábrázoló életnagyságú képei.

Az 1870-es évek elején állami megbízásból ismét Rómába utazott. Második itáliai útja az 1880-as évek végéig, haláláig tartott. Itt a magyar kormány megrendelésére a vatikáni Raffaello-freskók másolását végezte, melyek ma a Magyar Nemzeti Galériában találhatóak. A megbízás teljesítése után Capri szigetén telepedett le. Utolsó éveit itt töltötte, s itt is temették el.

A klasszikus hagyományokhoz való szívós ragaszkodás, eszményesítésre törekvés, anatómiai jártasság jellemzi leheletfinom, aprólékos faktúrájú portréit. Művei az akadémikus festészet jellegzetességeit hordozzák.

Nagy értékű görög és etruszk régiségeket tartalmazó gyűjteménye 1874-ben a gyulai múzeumba, majd 1950-ben a Szépművészeti Múzeumba került. Jelentős számú festménye található a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban, valamint a békéscsabai evangélikus egyház tulajdonában.

KATALÓGUS:

Haan Antal. Békéscsaba, 1827. január 5. - Olaszország, Capri, 1888. május 9. Katalógus. Szerk. B. Turok Margit. Bcs. 1988. 24 p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 367-368. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 652. p.

Művészeti lexikon. 2. köt. Főszerk. Zádor Anna és Genthon István. Bp. 1981. Akadémiai K. 324. p.

Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Bcs. 1970. Városi Tanács V.B. 337-338. p.

TUROK Margit

Capri szigetén temették el. Haan Antal, a múlt századi festészet jeles alakja = Békés Megyei Népújság. 43. évf. 1988. január 23. 19. sz. 8. p.

ZSILINSZKY Mihály

Haan Antal = A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat évkönyve. 1888/89. Összeáll. Karácsonyi János. Gyula. 1890. A Társulat kiadása. 5-30. p.

KÉP:

TUROK Margit

Capri szigetén temették el. Haan Antal, a múlt századi festészet jeles alakja = Békés Megyei Népújság. 43. évf. 1988. január 23. 19. sz. 8. p.

ZSILINSZKY Mihály

Haan Antal = A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat évkönyve. 1888/89. Összeáll. Karácsonyi János. Gyula. 1890. A Társulat kiadása. Előzéklap.

HAAN JÁNOS

evangélikus lelkész. Abelova (Nógrád megye), 1779. február 3. - Békéscsaba, 1855. szeptember 12.

Szülei, Haan János tanító és Boon Mária. Iskolai tanulmányait Losoncon kezdte a reformátusoknál, majd Korponán, Csetneken és Rozsnyón folytatta. Innen a pozsonyi főiskolára ment, ahol filozófiát és teológiát tanult. Ezután egy ideig nevelő volt Szakáll Jakabnál. 1805 tavaszán a wittenbergai egyetemre ment, majd két évig nevelősködött (ezúttal Pongrácz Ferencnél) Jenkén.

1809-ben megválasztották lelkésznek a Nógrád megyei Sámsonházára. Még ebben az évben a kerület felszólítására elhagyta egyházát, felvállalta a Napóleon ellen fölkelt nemesi bandériumoknál az evangélikusok részéről a tábori papi hivatalt, ahol kilenc hónapig tevékenykedett. A hadjárat végeztével ismét visszatért sámsonházi egyházába. 1811 májusában megnősült, Petényi Gábor abelovai lelkész lányát, Mária Juditot vette feleségül. Hét gyermekük született.

1818. szeptember 12-én került Csabára. Az esperességnél különböző hivatalokat töltött be: volt főjegyző, pénztárnok, alesperes. Papsága alatt szentelték fel 1824. június 29-én a csabai nagytemplomot. Ekkor épült több iskola; a helybeli magyar iskola is neki köszönheti létét. Tessedik Sámuel után ő volt az első, aki az egyházi élet nevezetes eseményeit feljegyezte. Igyekezett egyháza javát gazdasági szempontból is előmozdítani: így pl. ő termesztett először Csabán lucernát és dohányt. Fiatal korában szinte semmit nem tudott magyarul, idősebb korára viszont hibátlanul írt, beszélt, szónokolt, sőt énekeket is szerzett, melyek a békéscsabai kis énekeskönyvben találhatóak. Beszédeibe szívesen szúrt történelmi példákat és természetből vett hasonlatokat. Ifjú korától kezdve nagyon érdekelte a technika: készített kocsikat és hajókat. A megye számára fautakat tervezett. Élete nagy álma volt a perpetuum mobile feltalálása.

MŰVEI:

Carmen in honorem viri magnifici J. M. Schröckh, dum muneris sui sacrum semisaeculare celebraret. Witeb. 1810.

Floseulus in coronam pie denati L. B. Alexandri Prónay, supremi Inspectoris ecclesiarum evang. A. C. in Hungária. Arad. 1839.

O uzitecnom sadenj dohána. Rozmluwánj mezi Ludomil Ferencom a geho susedom Hutaj Ondrisom, pre lud Cabiansky wydané. Szarvas. 1845.

Alectrionada etc. Szarvas. 1848.

IRODALOM:

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 20-26. p. (Kézirat.)

HAAN Lajos

Békés vármegye hajdana Pest. 1870. Lauffer. 1. köt. Történelmi rész. 91. p.

HORVÁTH Sámuel

Halotti beszéd, mellyet... Haan János b.-csabai ev. lelkipásztor temetése alkalmával... 1855-dik sept hó 14-én tartott, ... Szarvas. 1855. Réthy ny. 15 p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 4. köt. Bp. 1896. Hornyánszky. 198-199. p.

Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Bcs. 1970. Városi Tanács V.B. 170-171. p.

HAAN LAJOS

evangélikus lelkész, történetíró. Sámsonháza (Nógrád megye), 1818. augusztus 13. - Békéscsaba, 1891. augusztus 12.

Apja Haan János, anyja Petényi Judit - Petényi Salamon ornitológus nővére. Testvére, a festő Haan Antal.

Elemi iskolai tanulmányait Csabán végezte. 1829 őszén szülei a mezőberényi gimnáziumba küldték, ahol akkor három tanár működése mellett tíz osztály tanult. 1834-ben Eperjesre ment a kollégiumba. Itt végezte bölcséleti és teológiai tanulmányait. Bekapcsolódott a magyar-szlovák önképzőkör munkájába, melynek később könyvtárnoka, majd alelnöke lett. Már ekkor hibátlanul fogalmazott magyar, latin, német és szlovák nyelven. 1839-ben Békésen, Vidovich Ferencz főszolgabíró házában vállalt nevelői állást. Ott megismerkedett a vármegye életével, s érdeklődést mutatott a politikai pálya iránt. Apja hatására, valamint a választás korteseinek viselkedését látva lemondott politikai ambícióiról.

1841 szeptemberében Németországba indult teológiai tanulmányai befejezésére. Útja előbb Jénába vezetett. Itt főképp Henrik Luden történeti előadásai és a szabad diákélet nyerte meg tetszését. Az eltöltött fél év alatt magánszorgalomból kiírta az egyetem anyakönyvéből az ott tanult magyarok neveit. A következő félét Berlinben töltötte. A szemeszter végén néhány társával gyalog indult haza, de útközben mindenütt hallgattak néhány órát Tübinga, Heidelberg, Göttinga, Strassburg, Halle és Lipcse egyetemén.

1842 szeptemberében ért Csabára, ahol kinevezték az evangélikus egyház által létesített magyar iskola tanárává, s megválasztották apja mellé segédlelkésznek. 1843. június 6-án Selmecen avatták lelkésszé. Hat évig tanított az iskolában - akkor modernnek számító oktatási és pedagógiai elvek alapján - kizárólag magyar nyelven. Ezt az intézményt társadalmi szükséglet hívta életre, hiszen eddig a fiatalokat a környék magyar lakosságú helységeibe küldték nyelvet tanulni. Időközben megnősült, feleségül vette Wilim János tanító Karolina nevű leányát (második felesége annak húga, Wilim Amália). Tanítóként gyűjteni kezdte a Csaba történetére vonatkozó adatokat, s azokat az evangélikusok régi temploma felszentelésének századik évfordulóján (1845) a presbitérium megbízásából nemcsak magyarul, hanem szlovák nyelven is kiadta. A száraz szövegezés ellenére - mely a bírálatok szerint történeti műveire jellemző - máig használható alkotást készített. 1848 augusztusában tábori papként vett részt a torontáli rácok elleni küzdelemben.

Önálló lelkészként először Nagylakon szolgált 1849 április 1-jétől. Itt sem hagyott fel az írással. Lelkésztársával, Zayacz Dániellel feldolgozták a község történetét. Apja 1855 szeptemberében bekövetkezett halála után a csabaiak őt választották meg lelkészükknek. Az egyházi szónoklat, az egyházkormányzás és a folyó ügyek intézése is rendkívül lefoglalta. Fennmaradó kevés idejét olvasásra, tanulásra, kutatásra, könyvírásra fordította. Nagy könyvtárat alapított; kiterjedt levelezést folytatott az ország szinte valamennyi szakemberével.

1858-ban ünnepelte a jénai egyetem fennállásának háromszázadik évfordulóját, melyre Haan Lajos is elutazott feleségével. Ezen alkalomra adta ki a Jénában tanult magyarok életrajzát tartalmazó művét. Történetírói munkásságának elismeréseként a dorpati (Észtország) Tudós Társaság levelező tagjává választotta. 1867. június 13-án a Magyar Történelmi Társulat alakuló ülésén igazgató-választmányi tagnak választották. Haan tagságának huszonnégy esztendeje alatt csupán néhány könyvismertetéssel és jelentéssel gyarapította a társulat közlönyét, a Századokat, de többnyire részt vett a vidék egyes városaiban tartott közgyűléseken s az azokkal összekötött levéltári kutatásokon. 1870-ben jelentette meg a Békésvármegye hajdana című munkáját. Lelkesen támogatta a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulatot, mely 1874. június 18-án alakult, s azonnal alelnökül

választotta Haant. A társulat évkönyveiben jelentek meg tanulmányai a megye történelméről. A Magyar Tudományos Akadémia 1877. május 24-én levelező tagjává választotta. Székfoglalójaként Dürer Albert családi nevééről s családjának származási helyéről című tanulmányát olvasta fel. Ez egyben a legjobban ismert műve.

Huszonöt éves csabai lelkészi évfordulójára 1881-ben a király a Ferenc József Rend lovagkeresztjével tüntette ki. A millennium közeledtével, 1885-ben Haant bízták meg Békés vármegye történetének megírásával. A kutatás kibővítése végett 1887-ben Márki Sándorral beutazta Németország nagy részét az ottani levéltárakban kutatva. 1890-ben benyújtotta a kész munkát, melyet 1891-ben bekövetkezett halála miatt Karácsonyi János dolgozott át.

Haan Lajos kutatószenvédélye értékeset alkotott. Azzá teszik adatai, leírásai, melyek nemcsak a tudománynak hasznosak, hanem felvilágosítással szolgálhatnak a mai csabaiaknak is. Személyét és munkásságát kiemeli, hogy öntudatos magyar patrióta létére egész életében a magyar-szlovák baráti együttélés szellemében fáradozott, ezt munkálta.

Békéscsabán utcát (1910-1954, 1993) és teret (1977) neveztek el róla. A szoborsétányon 1975-ben helyezték el Kiss Kovács Gyula Haan Lajost ábrázoló szobrát. 1991. augusztus 11-én az egykori szülőháza helyén álló parókián emléktáblát avattak tiszteletére.

MŰVEI:

Békés-Csaba mezővárosa hajdani és mostani állapotjáról, az ottani ev. ótemplom százados ünnepe alkalmára értekezett... Nagyvárad. 1845. Tichy ny. 36 p.

Több kiad.

Békéscsaba története. Bcs. 1858. A szerző. 162 p. Másolat a kézirat után.

Jena hungarica sive memoria hungarorum a tribus proximis saeculis academiae ienensi adscriptorum. Gyula. 1858. Réthy. 180 p.

Pámetnosti Békés-Cabánske. Pesti. 1866. Flacon Hornánsteho a Hummeln. 82 p.

Békés vármegye hajdana. Pest. 1870. Lauffer. 1. köt Történelmi rész. 237 p., 2. köt. Oklevéltári rész. 309 p.

Cithara sanctorum, jeji historia, jeji püwodce a tohoto spolupracownici. Pest. 1873. Hornansko. 83 p.

B. Haruckern Ferenc udvara Gyulán 1743-1758. években = A Békésvármegyei Mívelődéstörténelmi Társulat évkönyve. 1874/5. Szerk. Zsilinszky Mihály. Gyula. 1875. A Társulat kiadása. 13-28. p.

Dürer Albert családi nevééről és családjának származási helyéről. Bcs. 1878. Dobay János. 55 p.

Bél Mátyás. Székfoglaló értekezés. Bp. 1879. MTA Kiadóhiv. 75 p.

IRODALOM:

BÁTTASZÉKI Lajos

Alföldi képes emlékkönyv. Arad. 1887. Széchenyi Irod. Int. 60-62. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 35-42. p. (Kézirat.)

DOBAY János

HAAN Lajos = Békés. 10. évf. 1891. augusztus 16. 33. sz. 1. p.

Haan Lajos = Békésvármegye képes naptára az 1891 közönséges évre. Szerk. Chriszto Miklós. Bcs. 1891. Corvina ny. 76-79. p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 652. p.

MÁRKI Sándor

Haan Lajos emlékezete = Századok. 27. évf. 1893. 289-304. p.

SZABÓ Ferenc

Pred sto rokmi zomrel prvý Békésskej Caby, vedec Ludovít Haan = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovák. 64-69. p.

SZÉKELY Lajos

Haan Lajos, a történetíró = Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Bcs. 1970. Városi Tanács V.B. 169-187. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 4. köt. Bp. 1896. Hornyánszky. 199-204. p.

TÁBORSZKY László - SZABÓ Ferenc

"Egyházát, hazáját, a tudományt díszítette." Emlékezés Haan Lajosra = Békés Megyei Hírlap. 46. évf. 1991. szeptember 7-8. 210. sz. 7. p.

ZSILINSZKY Mihály

Haan Lajos emlékezete = A Békésvármegyei Régészeti és Mivelődéstörténelmi Társulat évkönyve. 1892/93 Összeáll. Karácsonyi János. Gyula. 1893. A Társulat kiadása. 5-18. p.

KÉP:

BÁTTASZÉKI Lajos

Alföldi képes emlékkönyv. Arad. 1887. Széchenyi Irod. Int. 61. p.

HAAN Lajos

Békés-csaba. A város története a kezdetektől a 19. század harmadik harmadáig. Bcs. 1991. Békés M. Önkorm. Hiv. 6. p.

SZABÓ Ferenc

Pred sto rokmi zomrel prvý Békésskej Caby, vedec Ludovít Haan = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovák. 64. p.

HARRUCKERN JÁNOS GYÖRGY

élelmezési biztos, földbirtokos. Schenskenfeld (Ausztria), 1664. március 25. - Bécs (Ausztria), 1742. április 18.

Apja takácsmester volt. Iskoláit Steyrben és Linzben végezte. Először 1689-ben az alsó-ausztriai udvari kamarai számvevőségénél vállalt hivatalt mint számtiszt. Hamarosan a főhadbiztossághoz került, ahol a hadsereg élelmezési biztosa lett. 1697-ben az aradi vár építéséhez rendelték mint kamarai biztost. Aradra való utazása közben Békés vármegye területén is keresztülhaladt. Ekkor szerzett tudomást az itt lévő hatalmas kincstári birtokokról. 1701-től Itáliában, majd 1708-tól Németalföldön vezette a hadsereg élelmezését. 1710-ben az Udvari Kamara tanácsosává nevezték ki.

Hadsereg-élelmezési reformja jelentős megtakarításokat eredményezett az udvarnak. III. Károly császár Harruckern érdemeit élelmezési főhelytartói és római birodalmi lovagi ranggal jutalmazta. 1719-ben szolgálatainak elismeréseként engedélyezte a kamarai igazgatás alatt álló gyulai uradalom átadását számára, mely Békés vármegye mintegy négyötödére terjedt ki. Harruckern 1723-ban honosítást nyert, így magyarországi birtoklásának jogi akadályai elhárult: kiállították részére a királyi adománylevelet. Az uralkodótól 1729-ben megkapta a magyar bárói címet. 1732-ben Békés vármegye főispánjává nevezték ki, mely tisztséget haláláig, 1742-ig viselt.

Szervezői tehetségének, pénzügyi és gazdaságpolitikai ismereteinek segítségével látott tervei megvalósításához: új falvakat létesített, fellendítette az ipart és a kereskedelmet. Első és legfontosabb alkotása a betelepítések keresztülvitele volt. A Nógrád, Gömör, Hont, Zólyom és Pest vármegyéből telepített szlovák jobbágyokat, valamint a Németországból érkező telepeseket jelentős kedvezményekben részesítette: az egyházi tizedet megvette és örökre nekik ajándékozta, a földesúri járadékot időre szóló szerződésben állapította meg. Humánus bánásmódjának hamar híre terjedt, így a betelepülők seregestül igyekeztek uradalmaiba. A földeket művelés alá vette, szőlőskerteket létesített, beindította az állattenyésztést. Gyula város fejlesztésére is nagy gondot fordított. Sörházat, római katolikus templomot, börtönöket és lakóházakat építtetett. Fia, Harruckern Ferenc báró, apja méltó követője volt a főispáni székben.

Békéscsabán 1910-től 1962-ig, majd 1992-től utca őrzi emlékét. 1993-ban a Városháza földszinti folyosóján emléktáblát avattak tiszteletére.

IRODALOM:

DRASKOVICH József

Harruckern János György. (1664-1742) = Körösök vidéke. Honismereti füzet. 1989. Gyula. 1989. Békés Megyei Levéltár. 80-83. p.

DUSNOKI József

A földesúr a vármegye fejlődéséért = Békés Megyei Hírlap. 47. évf. 1992. április 25-26. 98. sz. 8. p.

ÉBLE Gábor

A Harruckern és a Károlyi család. Geneológiai tanulmány. Bp. 1895. Hornyánszky. 15-67. p.

IMPLOM József

Olvasókönyv Békés megye történetéhez. 2. köt. 1694-1848. Bcs. 1971. Békés Megyei Tanács Műv. Oszt. 38-39., 42-45. p.

KARÁCSONYI János

Békésvármegye története. Gyula. 1896. Dobay Ny. 1. köt. 329-350., 427-433. p., 2. köt. 155-161. p., 3. köt. 180-182. p.

KISMARJAY-KONRÁD Emil

Harruckern János György és telepítései. Gyula. 1935. Dobay ny. 64 p.

MENDAN, Dord

Ján Dord Harruckern = Cabiansky Kalendar. Na obyčajny rok 1942. Bcs. 1941. Nákl. Ev. Církevného Knihkupectva. 58-59. p.

PALATÍNUS József

Békésvármegyei nemes családok története. 1. r. Mágán családok. Bp. 1909. Palatínus J. 15-27. p.

KÉP:

KARÁCSONYI János

Békésvármegye története. Gyula. 1896. Dobay ny. 1. köt. 15. tábla.

MOGYORÓSSY János

A Wenckheimi Hund család eredete és ivadékai Magyarhonban. Gyula. 1864. Dobay ny. 16. tábla.

HORVÁTH JÁNOS

tanár, gimnáziumi igazgató. Bezi (Győr megye), 1823. december 22. - Békéscsaba, 1901. december 4.

A soproni gimnáziumi tanulmányok után a jogakadémiát Győrben végezte el. A szabadságharcot Kossuth oldalán honvédtisztként harcolta végig. A forradalom bukása után sok katonatársával együtt Törökországba menekült. Hazatérve a császári sereg lovasezredébe sorozták közlegénynek, s Olaszországba vitték. Hat évig szolgált - kényszerből - a császárt.

Életének következő állomása Orosháza volt, ahol magániskolát nyitott. Felfigyelt rá Haan Lajos csabai lelkész, aki 1864-ben áthívta Békéscsabára, hogy a városi gimnázium segítségére legyen mint tanár. 1865. július 18-án igazgató-tanárnak választották, amely tisztséget 1895. augusztus 15-ig töltött be.

Kiváló pedagógiai érzéke, előadókészsége, éleslátása és igen jó helyzetfelismerő képessége jelentős szerepet játszott az iskola fennmaradásáért vívott harcban. Mindig sikeresen szállt szembe az iskolát megszüntetni akaró véleményekkel. Tanári képesítést ugyan soha nem szerzett, de 30 éven át a gyakorlatban bebizonyította rátermettségét az oktató-nevelő munkára. Így külön miniszteri engedéllyel végezte a magyar és a latin nyelv tanítását. Tanítási feladatai mellett csaknem egy évtized fáradságos munkájával érte el, hogy az intézmény legelső iskolaépületéből 1892-re egy korszerűbb, egyemeletes algimnáziumi épületbe költözhetett. Iskolatörténeti írása az egyetlen olyan hiteles forrásanyag, mely a békéscsabai gimnáziumi oktatás kezdeti időszakával, első évtizedével részletesen foglalkozik. Ezek az értekezések a békéscsabai gimnázium értesítőiben jelentek meg, melynek 1865-től 1893-ig volt szerkesztője.

1893. október 9-én súlyos beteg lett, agyvérzést kapott. Az 1894-95-ös tanévben még próbálkozott ugyan tanítással, de nem sok eredménnyel, így 1895. március 9-én végleg kimaradt az iskolából s december 1-jétől nyugállományba került.

Emlékét az Evangélikus Gimnázium épületében emlékdvar és a benne felállított Horváth János szoborportré őrzi, mely Mladonyiczky Béla alkotása. 1910-ben Békéscsabán utcát neveztek el tiszteletére.

MŰVEI:

Értekezései a békéscsabai Ág. Hitv. Evang. Algymnasium értesítőiben találhatóak:

A békés-csabai algymnasium keletkezése (1855-1866). (1866)

Mire való Csabán a gymnasium?. (1867.)

A békéscsabai algymnasium haladásának két alapakadályja. (1868.)

Az ifjúkorban szokásos regényolvasásról (1869.)

A presbyterium azon határozatának tárgyalása, mellyel a gymnasiumot megszüntnek nyilvánította. (1883.)

IRODALOM:

BÁNKÚTI B. Zoltán

Horváth János = Békésmegyei Közlöny. 28. évf. 1901. december 8. 98. szám. 1-2. p.

A békéscsabai gimnázium első évtizedei. (1855-1897). (Mokry Sámuel, Horváth János és Bukovszky János írásaiból.) Vál. és sajtó alá rendezte Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. 6-8. p.

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 11-13. p.

BUKOVSZKY János

Horváth János. 1823-1901 = A békéscsabai Ág. Hitv. Ev. Rudolf-Főgymnasium értesítője. 1901-02. Szerk. Bukovszky János. Bcs. 1902. Rudolf-Főgymn. 3-13. p.

KOSZORÚS Oszkár

Orosháza jelesei 39. = Orosházi Napló. 2. évf. 1990. 33. sz. 4. p.

KRUCHIÓ Gábor

Horváth János (1823-1901) = A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium évkönyve. 1980-81. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1982. Rózsa F. Gimn. 20-22. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 4. köt. Bp. 1896. Hornyánszky. 1235. p.

KÉP:

A Békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 3. tábla.

JANKAY TIBOR

festőművész. Békéscsaba, 1899. március 24. - Los Angeles (Amerikai Egyesült Államok), 1994. március 20.

Jankay Tibor hat gyermekes családban nőtt fel Békéscsabán. Művészi tehetségét, ízlését édesanyjától örökölte. Iránta érzett tiszteletének jeléül változtatta eredeti családnevét (Deutsch) anyja utóneve (Janka) után Jankayra.

Tanulmányait 1915-18 között az Iparművészeti Főiskolán végezte. Innen került a Képzőművészeti Főiskolára, s lett Szinyei Merse Pál, Balló Ede és Vaszary János tanítványa. A diploma megszerzése után külföldi tanulmányutat tett Európa több országában, ahonnan mindig visszatért szülővárosába. Tanult Bécs, Zürich, Drezda főiskoláin, 1924-26 között Párizsban a Julien Akadémián, továbbá megismerkedett Olaszország és az Egyesült Államok művészetével. Ezekbe az országokba később kiállítóművészként is visszatért.

Szülővárosában már az 1920-as években több ízben szerepelt alkotásaival. Budapesten legelőször 1926-ban az Ernst Múzeumban állították ki műveit. Ez időben lett tagja a Képzőművészek Új Társaságának .

Amerikai kapcsolatai korán kialakultak: 1929-ben Clevelandban rendeztek kiállítást festményeiből. Hazatérte után kapcsolatba lépett a nagybányai iskolával. Majd 1934 és 1936 között ismét Amerikában tartózkodott.

Visszatérve Magyarországra a Munkácsy Mihály Múzeumban kapott műtermet. Az ebben az időszakban készült képein a Viharsarok jellegzetes tájai és emberei tárulnak elénk.

A háború kemény megpróbáltatást jelentett számára. 1939-ben bevonult Újkígyóásra, majd Gyulára. A munkaszolgálat megszakításokkal öt évig tartott, 1944 novemberében tért vissza Békéscsabára.

A háború után született képein élményszerűen nyilvánul meg az antifasizmus. 1947-ben a békéscsabai Tevan kiadásában napvilágot látott Mártírok című albuma láger-élményeit örökíti meg. A világháború után első kiállítására a fővárosban került sor a Képzőművészek Szabad Szervezetének kiállítóhelyiségében 1947 márciusában. 1948-ban Amerikában élő orvos testvére hívására feleségével, Alexander Irénnel Los Angelesbe ment, ahol tanára lett a George Pepperdine University képzőművészeti tagozatának, majd négy évig Redland művészeti egyetemének volt társtanára. A Pepperdine-College azonban visszahívta a képzőművészeti tanszék egyik vezetőjének, ahol a festőművészi hivatás mellett művészet-pedagógusként tevékenykedett.

Jankay Tibor Los Angelesbe való távozása után 1969 nyarán tért haza először. Szülőföldjén több alkalommal láthatta alkotásait a közönség: a művész életében utoljára éppen Békéscsabán a Megyei Könyvtárban 1991-ben.

Életművét a művészi témaválasztás változatossága, az anyag és forma alkalmazásának sokfélesége jellemzi. Képeit erősen dekoratív stílus, hangsúlyos kontúrok, valamint tiszta színek teszik egyénivé.

Az 1994. március 20-án elhunyt Jankay Tibor végrendeletében múzeum alapítására kérte fel a békéscsabaiakat, mely méltó helyet ad majd a művész szülővárosának ajándékozott alkotásai és egyéb gyűjteményei számára.

IRODALOM:

Békéscsabától - Los Angelesig = Békés Megyei Népújság. 22. évf. 1967. június 18. 142. sz. 8. p.

Elhunyt Jankay-Deutsch Tibor = Békés Megyei Hírlap. 49. évf. 1994. március 23. 69. sz. 4. p.

KISS Margit, V.

Jankay Tibor = Új Aurora. 6. évf. 1978. 3. sz. 85-87. p.

KOSZTA Rozália

Beszélgetés Jankay Tiborral = Új Aurora. 8. évf. 1980. 1. sz. 42-48. p.

SÁRHELYI Jenő

Látogatóban Jankay Tibornál = Békési Élet. 14. évf. 1979. 1. sz. 116-117. p.

SEREGÉLYI György

Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800-1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről. Szeged. 1988. Seregélyi Gy. 268-269. p.

TROMBITÁS Dezső

Los Angelesi művészportrék. Los Angeles. 1971. Minerva. 32-34. p.

KÉP:

Rózsaszín önarckép = Új Aurora. 6. évf. 1978. 3. sz. 79. p.

SÁRHELYI Jenő

Látogatóban Jankay Tibornál = Békési Élet. 14. évf. 1979. 1. sz. 116. p.

KÁLLAY KORNÉL

mezőgazdasági mérnök. Békéscsaba, 1907. október 30. - Budapest, 1973. augusztus 21.

Édesapja a helyi földműves iskola igazgatója volt, így gyermekkorától olyan szellemi légkörben nevelkedett, amely meghatározó szerepet játszott későbbi pályaválasztásában. Kállay Kornél középiskolai tanulmányait szülővárosában, Pécsen és Pápán végezte. 1925-ben a Pápai Református Kollégiumban érettségizett. 1928-ban a magyaróvári Gazdasági Akadémián szerzett diplomát.

Mezőgazdasági tanári pályát választott: Csermajorban, Szombathelyen, Nagykállón és Szarvason tanított. Szarvasi működéséhez fűződik annak a nagyszabású üzemi méretű kutatómunkának a kezdete, amely a magyar rizstermesztés megalapozását és az öntözéses növénytermesztés agrotechnikai alapelveinek kidolgozását jelentette. Új módszerek iránti fogékonysággal kísérlete meg oktató-nevelő munkáján keresztül a hazai mezőgazdaság, ezen belül a növénytermesztés fejlődését meggyorsítani, a mezőgazdasági termelést jövedelmezővé tenni. 1936-tól 1938-ig volt a Szarvasi Mezőgazdasági Középfokú Tanintézet Bikazugi tangazdaságának vezetője. Itt az általa felépített öntözőrendszerrel végezte első szántóföldi öntözési kísérleteit, és dolgozta ki a rizstermesztés módszereit. Az 1930-as években oktató munkája mellett bekapcsolódott a Gazdasági Egyesület tevékenységébe, részt vett a Földművelésügyi Minisztérium által irányított növénytermesztési kísérletekben.

1938-ban megvált a tanári pályától, és az Országos Öntözési Hivatal vízhasznosítási osztályának vezetőjévé nevezték ki. Egyúttal az újonnan alapított Öntözési Mezőgazdasági Rt. szaktanácsadójává választották. 1940-ben lett az Állandó Központi Talajjavító Bizottság tagja. 1946-47-ben a Gazdasági Főtanács mezőgazdasági előadójaként, 1948-tól Budapesten, ill. Szolnokon az Állami Gazdaságok főagronómusaként tevékenykedett. Innen került 1953-ban az Agrárgazdasági Kutató Intézetbe. Az 1950-es évek végén bekapcsolódott a Tisza II. vízlépcső komplex agrárgazdasági tervének készítésébe. 1970-ben nyugdíjba vonulásáig a Pénzügyminisztérium főmunkatársa volt. Nyugdíjaztatását követően 1970-72 között a Pénzügyminisztérium megbízásából bekapcsolódott a földértékelés, az aranykorona-hold értékek és a korszerű hektárértékelés módszereinek kidolgozásába.

Nemcsak öntözéses növénytermesztéssel foglalkozott. A szőlészet, gyümölcsstermelés, homoki növénytermesztés, trágyázás is foglalkoztatta. E témakörökben számos szakcikke, több könyve jelent meg, továbbá rovatvezetője és szerkesztője volt a Mezőgazdasági lexikonnak.

MŰVEI:

Szőlőműveléstan és borkezeléstan. Bp. 1938. Pátria. 132 p.

A magyar rizstermesztés. Bp. 1940. 26 p.

Klly. az Öntözésügyi Közleményekből.

Öntözéses üzemszervezés és munkaszervezés. Bp. 1951. Mezőgazdasági K. 31 p.

Öntözéses növénytermelés. A 3 éves termelőszövetkezeti tanfolyamok 2. évfolyama számára. Bp. 1952. 187 p.

Mezőgazdasági zsebkönyv. (Írta Borbás Lajos, Kállay Kornél stb.) Bp. 1954. Mezőgazdasági K. 288 p.

Több kiad.

A rizs termesztése. Szerk. Kállay Kornél. Bp. 1962. Mezőgazdasági K. 278 p.

Termelés-szervezés szikeseken. Bp. 1965. Mezőgazdasági K. 159 p.

Víznorma, tápanyagellátás és az öntözéses többlettermelés összefüggései. A 2. Tiszai Vízlépcső Komplex agrárgazdasági terve. Bp. 1965. Agrárgazdasági Kutató Int. 35 p.

IRODALOM:

JÁNOSSY Andor

Kállay Kornél = Növénytermelés. 23. évf. 1974. 1. sz. 91-92. p.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 2. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1988. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 76-80. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 356. p.

Magyar növénynevelés. Szerk. Kapás Sándor. Bp. 1969. Akadémiai K. 164. p.

Mezőgazdasági lexikon. 1. köt. Fel. szerk. Sárosy Istvánné. Bp. 1982. Mezőgazdasági K. 763. p.

KÉP:

JÁNOSSY Andor

Kállay Kornél = Növénytermelés. 23. évf. 1974. 1. sz. 91. p.

KOREN PÁL

evangélikus lelkész. Aszód (Pest megye), 1845. november 24. - Békéscsaba, 1921. november 14.

Apja, Koren István, tanár, édesanyja Neumann Júlia. Gyermekéveit 11 éves koráig Aszódon töltötte, majd Szarvasra került, amikor édesapját a főgimnázium tanárává választották. Teológiát tanult Sopronban és Pozsonyban, ahol szakvizsgáit kitűnő eredménnyel tette le. Külföldi egyetemeket is látogatott, így 1866 őszén Baselbe, 1867-ben pedig Berlinbe ment.

1867. szeptember 5-én szentelték lelkésszé. 1868. május 3-ig segédlelkész volt Békéscsabán, majd Pitvarosra (Csanád megye) választották meg lelkésznek, ahol fáradhatatlan munkásságának eredménye a templom, a lelkészház és a harmadik elemi iskola. 1892 januárjától ismét Békéscsabán volt lelkész. 1896-ban az arad-békési új egyházmegye első esperese lett, mely címről 1900 júliusában lemondott. A lemondás oka a Lex Koreniának nevezett egyházlátogatási szabályrendelet-tervezet volt. A vasszabadság megteremtését célzó javaslatban sok életrevaló gondolat volt, de az egyéni élethez szokott papok ezt a szabadság elleni támadásnak minősítették. Az egyházmegye lelkészei csaknem kivétel nélkül összefogtak ellene, kíméletlenül támadták - ki nyíltan, ki névtelenül.

A politikai életben nem vett részt, de szavazatával a Függetlenségi Pártot támogatta. Békéscsabán Koren Pál képviselte az evangélikus egyház lelkészi karát a városban lefolyt

minden hazafias megmozdulás alkalmával; ő volt az ünnepi szónok a Kossuth-szobor leleplezésekor.

MŰVEI:

Pál apostol levele a zsidókhoz. Gyoma. 1896. Kner ny. 39 p.

Dr. Luther Márton kiskátéjának magyarázata. Bcs. 1897. Corvina ny. 103 p.

Luther és Melanchton jellemrajza. Bcs. 1898. Povázsny ny. 48 p.

Mi okozta a reformációt? Orosháza. 1898. Veres Lajos ny. 32 p.

Konfirmációi vezérfonal. Bcs. 1900. Corvina ny. 203 p.

Rövid bibliai ismertetés és Jézus hasonlatainak bővebb magyarázata. Bcs. 1901. Corvina ny. 112 p.

Jézus csodái. Bcs. 1902. Corvina ny. 250 p.

Jézus szenvedése. Bcs. 1903. Corvina ny. 405 p.

IRODALOM:

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 59-63. p. (Kézirat.)

Korén Pál = Körösvidék. 2. évf. 1921. november 15. 258. sz. 1-2. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 6. köt. Bp. 1899. Hornyánszky. 1009-1010. p.

KORNISS GÉZA

kultúrtnácsnok. Füzesgyarmat, 1888. (?) - (?)

Középiskoláit Nagyváradon és Debrecenben, jogi tanulmányait a kolozsvári és a müncheni egyetemen végezte.

1910-ben, mint közigazgatási gyakornok, Békés vármegye törvényhatóságának szolgálatába lépett. Később, a háború befejezéséig mint helyettes szolgabíró, majd vármegyei aljegyző működött a csabai járásban. Szolgálataiért a II. oszt. polgári hadiérdemkereszttel jutalmazták. A városi szervezet felvételekor Békéscsaba közigazgatási és kultúrtnácsnokának választották meg. Volt Sajtóügyi közvádló, a gyulai királyi ügyészség megbízottja. Elnöke lett a Magyar Vörös-Kereszt Egylet városi választmányának, az Aurora Körnek, a Magyar Cserkész Szövetség helyi bizottságának, valamint a HONSZ békéscsabai fiókjának is. Díszelnöke volt a Békéscsabai Sakk-körnek, védnöke a Munkás Dalárdának és a Jókai Műkedvelő Gárdának, tiszteletbeli tagja a Szinyei Merse Pál Társaságnak. Továbbá alelnöke a Békésvármegyei Cserkész Szövetségnek, a községi iskolaszéknek, elnöke az iparos és kereskedő tanonciskolák felügyelő bizottságának.

Emellett irodalmi, publicisztikai, szerkesztői tevékenységet is kifejtett. Több cikke jelent meg a helyi és fővárosi lapokban. A Békéscsaba című monográfia is az ő kezdeményezésére és főszerkesztésében látott napvilágot 1930-ban. Mint kultúrtnácsnok 1925-ben lett a múzeumi bizottság elnöke, majd 1932-től 1944-ig a múzeum igazgatója. 1935-ben a Magyar Vörös-

Kereszt Egylet országos újjászervezéséért és fejlesztéséért, valamint emberbaráti feladatainak ellátásában szerzett kiváló érdemeiért a Magyar Vöröskereszt Érdemkereszttel tüntették ki.

1944-ben a front közeledtére elmenekült a városból, később Dél-Amerikába távozott.

MŰVEI:

Válogatott beszédeim és egyebek. Bcs. 1925. Gesmey ny. 162 p.

Emlékbeszéd Zsilinszky Mihály arcképének leleplezése alkalmából. Bcs. 1927. Corvina ny. 26 p.

Zsilinszky Mihály emléke. Bcs. 1927. Corvina ny. 37 p.

Mozaikok a mai Békéscsabáról. Beszédek, hírlapi cikkek, tanulmányok. Bcs. 1928. Corvina ny. 256 p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 519 p.

Békéscsaba ünneplő ruhában. Bcs. 1936. Corvina ny. 211 p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 431. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 142. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács. V.B. 49-75. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 461. p.

Békésmegyei Közlöny képes naptára az 1926 közönséges évre. Bcs. 1926. Békésmegyei Közlöny. 91. p.

KORNISS Géza

Mozaikok a mai Békéscsabáról. Beszédek, hírlapi cikkek, tanulmányok. Bcs. 1928. Corvina ny. Előzéklap.

KOROSY LÁSZLÓ

főjegyző. Békéscsaba, 1863. november 7. - Békéscsaba, 1938. február 28.

Középiskoláit Békéscsabán és Szarvason végezte, majd önkéntes éveit leszolgálva közigazgatási pályára lépett.

1882-ben megválasztották Békéscsaba nagyközség írnokigazgatójának, 1887-ben jegyzőnek, majd 1897-ben főjegyzőnek. Ezt a tisztségét 37 éven át töltötte be. 1888-ban, amikor Doboz alatt, a Körös gátszakadása folytán a határt elöntötte a víz, személyesen irányította a munkálatokat. A közre nézve nagy fontosságú ténykedése volt az is, amikor a községgel megvetette a Trautmannsdorf-birtokot, és a 6 milliós vételárat 12 év alatt kifizették. Az ő nevéhez fűződik a békéscsabai méntelep, a katonai laktanya, a villanytelep, az öntözött mūrét, a földmíves iskola, valamint több elemi iskola létesítése és az algimnázium főgimnáziummá

való fejlesztése. Tevékeny szerepet játszott a múzeum megalapításában, és az ő főjegyzősége alatt létesült a felső leányiskola és az állami polgári fiúiskola is. Tagja volt a vármegye törvényhatósági bizottságának és a városi képviselő-testületnek; éveken át főfelügyelője az evangélikus egyházközségnek.

Békéscsaba várossá alakulásakor vonult nyugalomba, de a közéletben továbbra is jelentős tevékenységet vállalt.

1938-ban utcát neveztek el róla, mely 1962-ben az Október 6. nevet kapta.

MŰVE:

Békéscsaba nagyközség szabályrendeletei az 1902. év végére. Összeáll. Korosy László. Bcs. 1903. Corvina ny. 203 p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 431-432. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 143. p.

Korosy László = Körösvidék. 19. évf. 1938. március 1. 48. sz. 2. p.

Meghalt Korosy László = Békésmegyei Közlöny. 65. évf. 1938. március 1. 48. sz. 2. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 461. p.

KRAMMER NÁNDOR

tanár, múzeumigazgató. Pozsony (Pozsony megye), 1855. október 1. - Békéscsaba, 1921. november 23.

Krammer Nándor a gimnáziumot szülővárosában, Pozsonyban végezte. Egyetemi tanulmányait Pesten, nagyobb részt Bécsben folytatta. 1882 júliusában kapta meg a polgári iskolai tanári oklevelet, 1887-ben pedig a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem bölcsészettudományokból.

1880. szeptember 1-jén a Békéscsabai Nőképző Társulat polgári leányiskolájához választották meg tanárnak, s haláláig ennél az iskolánál tevékenykedett. Az intézet működésében, fejlődésében jelentős szerepet játszott. Szaktárgyaiban és nevelői munkájában kiemelkedőt nyújtott. Az intézmény természettudományi gyűjteményének túlnyomó része az ő munkájának eredménye. Hivatásszerető, kötelességtudó, lelkiismeretes nevelő volt, aki 41 évig állt a kultúra szolgálatában a nőnevelés terén.

A tanári kötelezettségek mellett részt vett a Békéscsabai Múzeum-Egyesület vezetésében is. Balás Ádám lemondását követően 1902-től 1908-ig töltötte be az igazgatói tisztséget. Már működésének első évében, 1902-ben megjelent szerkesztésében a múzeum gyűjteményének "lajstroma", katalógusa, mely megismertette a nagyközönséggel a múzeum és a könyvtár anyagát. Szakmai kapcsolatainak kiépítése szempontjából fontos esemény volt, hogy 1903 júliusában részt vehetett a Néprajzi Múzeum által Budapesten rendezett első néprajzi és östörténeti tanfolyamon. Ő magát régésznek vallotta, de néprajzi gyűjtése talán még értékesebb és előremutatóbb, mint ásató tevékenysége. Működésének néhány éve alatt bejárta

a megye nagy részét, és egymaga ezernél több tárgyat gyűjtött a múzeum számára. Első volt, aki az egész magyar tudós világ figyelmét a Békéscsabai Múzeum-Egyesület működésére irányította, amikor a csiszolt kőkorszakból való nagy jelentőségű gyulavarsándi Lapos halom és Vezeristye halom leleteit 1902-, 1903- és 1906-ban felfedezte, feltárta és gyűjteménybe rendezte. A feltárást ismertető újságcikke széles körű nemzetközi szakirodalmi ismeretekről tanúskodik. A leletek pontos adatolásával, letisztításával és megfelelő állapotban való bemutatásával azonban keveset törődött. Ez utóbbi miatt az Országos Felügyelőség részéről is bírálták. Nyilván ez volt a fő oka annak, hogy 1908-ban lemondott tisztségéről, s a továbbiakban teljesen elzárkózott a múzeum munkájában való részvételtől.

Mint kiváló ornitológus, állatpreparátor, országos hírnévnek örvendett. Elnöke volt a Békéscsabai Állatvédő Egyesületnek. Éveken keresztül meleg barátság fűzte Herman Ottóhoz. Társadalmi téren is hirdetője volt tudományának. Népszerűsítő előadásokat tartott például a már említett gyulavarsándi leletről, a bronzkorról és a csontmaradványok filogenetikus összehasonlításáról.

Krammer Nándor színes egyénisége, a természettudományok népszerűsítése terén végzett munkája sokak számára példaadó és útmutató lehet.

MŰVE:

A Békéscsabai Múzeum-Egyesület gyűjteményeinek lajstroma az 1902. évi október hó 1-jéig. Bcs. 1903. Békéscsabai Múzeum-Egyesület. 169 p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 354. p.

Krammer Nándor dr. = Körösvidék. 2. évf. 1921. november 24. 266. sz. 2. p.

Krammer Nándor dr. 1855-1921 = A békéscsabai M. Kir. Állami Leányközépiskola ... értesítője az 1921/22. iskolai évről. Közzéteszi Gajda Béla. Bcs. 1922. Leányközépisk. 3. p.

RELL Lajos

A békéscsabai múzeum. Története, épületének és gyűjteményeinek leírása. Bcs. 1914. Békéscsabai Múzeum-Egyesület. 13., 16-17. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 18-19. p.

KÉP:

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 17. p.

KULICH GYULA

a kommunista ifjúsági mozgalom egyik vezetője. Bécs (Ausztria), 1914. január 20. - Dachau (Németország), 1944. december (?).

Kulich Gyula egyéves korától Békéscsabán élt, itt nőtt fel. Édesapja, Kulich Mihály, szabó, aki az I. világháborúban szerzett betegségében 1923-ban hirtelen meghalt.

A család rossz anyagi körülményeinek következtében Kulich Gyula - mint legidősebb gyermek - kénytelen volt alkalmi munkát vállalni. Emiatt tanulmányait a négy polgári elvégzése után abbahagyta, szakmát tanult - angol-francia szabó lett. Közben olvasással, nyelvtanulással művelte magát: elsajátította a német és a francia nyelvet.

Békéscsabán nem kapott munkát, ezért 1933-ban Budapestre ment, majd Ausztriába utazott, de itt is csupán alkalmi munkát talált. 1934-ben visszatért a magyar fővárosba, ahol végre kapott állást. Mivel munkájánál, életkörülményeinél fogva gyakran került kapcsolatba munkásokkal, tudatosan kezdett harcolni az őket ért igazságtalanságok ellen. Megismerkedett Marx és Engels írásaival, és fokozatosan elkötelezte magát eszméik mellett. 1932-ben kapcsolódott be Budapesten a munkásmozgalomba, 1935-ben belépett a szabómunkások szakszervezetébe, 1936. január 1-jén a szociáldemokrata pártba. Az SZDP VII. kerületi ifjúsági csoportjában kezdte meg párttevékenységét, ahol 1937-ben az ificsoport titkárává választották meg. 1937-től a KIMSZ VIII. kerületi csoportjának tagja lett. 1938 elején az Országos Ifjúsági Bizottság (OIB) titkára volt; ugyanebben az évben a KMP vezetőségébe is beválasztották. Vezetésével szervezte meg az OIB 1938. augusztus 20-án az első munkásparaszt ifjúsági találkozót. 1939-ben, mint az OIB titkára, a Magyarországhoz csatolt szlovákiai városokban is megteremtette az összeköttetést az ottani legális ifjúság szervezetekkel. Vezetésével ült össze 1939 nyarán a KMP konferenciája, ahol kijelölték az üzemi ifjúsági munka irányelveit. 1939-40-ben az SZDP kerületi szervezeteiben számos kommunista sejtet szervezett. Mint az illegális párt megbízottja, 1939-ben Zürichben járt a Párizsban működő pártvezetés utasításait átvenni.

1940 márciusában több társával együtt letartóztatták, és 8 évi fegyházra ítélték. Letartóztatása után Budakeszi-Alagra vitték, ahol a csendőrségi laktanyában hat héten át vallatták. A kihallgatások befejezése után rabkórházba kellett szállítani, majd felgyógyulását követően a Pest vidéki gyűjtőfogházba került, ahol két évig volt vizsgálati fogságban. Innen a szegedi Csillagbörtönbe szállították, ahonnan 1944 szeptemberében a szovjet csapatok közeledtére a foglyokat Budapestre hozták. 1944. november elején a váci fegyház, majd a komáromi Csillag-erőd foglya lett. 1944. november 12-én a dachauai koncentrációs táborba szállították, ahol a fasiszmus áldozata lett.

Halála után utca (1947-1992), lakótelep (1965-1992), valamint tér (1975-1992) őrizte nevét Békéscsabán.

IRODALOM:

BAKÓ Ágnes

Kulich Gyula. Bp. 1989. Ifj. Lap- és Könyvk. V. 152 p.

BOTYÁNSZKY Pál

A jó barát - Kulich Gyuláról = Tiszatáj. 22. évf. 1968. 5. sz. 398-399. p.

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosai. 1. köt. Főszerk. Szabó Ferenc. Bcs. 1979. MSZMP Békés megyei Biz. 301-303. p.

Bibliogr. 303. p.

Kulich Gyula élete és munkássága. 1914-1944. Pályamű. Bcs. 1973. Kulich Gy. Ifj. és Úttörőház. 38 p.

Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1967. Akadémiai K. 1026. p.

A szocialista forradalomért. A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Szerk. Bakó Ágnes. Bp. 1975. Kossuth K. 373-375. p.

VADÁSZ Ferenc

Most lenne 60 éves. Emléktöredékek Kulich Gyuláról = Népszabadság. 1974. január 20. 16. sz. 6. p.

KÉP:

A szocialista forradalomért. A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Szerk. Bakó Ágnes. Bp. 1975. Kossuth K. 373. p.

TIBORI János

Békéscsaba története. A Körös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Bcs. 1960. Városi Tanács V.B. 129. p.

KVASZ ANDRÁS

pilóta, repülőgép-szerelő. Békéscsaba, 1883. november 21. - Budapest, 1974. január 27.

Apja kovácmester volt, fia mellette inaskodott. Amikor felszabadult, esti tanfolyamon szerzett technológus szakképesítést, majd Budapestre ment és a Józsefvárosban kerékpárkészítő és -javító műhelyt rendezett be.

1908-ban került kapcsolatba a repüléssel, amikor Zsélyi Aladár vele készítette el repülőgépeinek fémrészeit, majd látva Kvasz András tehetségét, munkatársának választotta. Először csak a gépek építésében volt része, majd 1910-től maga is repült. 1911-ben a Rákosmező felett végzett körrepüléssel megnyerte a Szacelláry György országgyűlési képviselő által kitűzött 500 koronás díjat. 1911-14 között Magyarország 70 helységében végzett bemutató repülést, mellyel hozzájárult a magyar aviatika népszerűsítéséhez. A repülés elméletével összefüggő kérdésekben sokat tanult Zsélyi Aladártól. Járt Párizsban is, ahol sorba járta a repülőgépgyárat. Több hazai repülőversenyen is részt vett, de - többnyire motorhiba következtében - nem tudott az első helyezettek közé kerülni.

1914-ben a többi rákosi repülővel együtt önként jelentkezett hadi repülőszolgálatra. Egy felderítő repülőszázadhoz került. 1915-ben motorhiba miatt kényszerleszállást hajtott végre, és megfigyelőjével együtt orosz fogságba esett, ahonnan 1918-ban tért haza.

A Tanácsköztársaság idején tagja volt a Magyar Pilóták Szövetsége bizalmi testületének, valamint a műszaki bizottságnak. A forradalmak után politikai tevékenysége miatt eljárást indítottak ellene. A Francia-Román Légiforgalmi Társaság mátyásföldi telepén vállalt szerelői munkát. 1928-tól taxisofőrként dolgozott. 1937-ben az akkor megnyílt budaörsi forgalmi repülőter portása lett.

1946-ban újból megindult a belföldi légi forgalom. Kvasz András a békéscsabai repülőtér vezetésével bízták meg nyugdíjba vonulásáig. A Nemzetközi Repülő Szövetség (FAI) 1953-ban, a postaügyi miniszter 1969-ben és 1973-ban tüntette ki. Felesége halála után visszavonultan élt zuglói kis házában. 1973 őszén szövődményes influenzával kórházba került. Itt hunyt el 90 éves korában a magyar repülés egyik legkiválóbb és legeredményesebb úttörője. Békéscsabán 1992-ben utcát neveztek el róla.

IRODALOM:

CSANÁDI Norbert - NAGYVÁRADI Sándor - WINKLER László

A magyar repülés története. Bp. 1977. Műszaki K. 387 p.

Évfordulóink a műszaki és természettudományokban. 1983. Bp. 1982. MTESZ. 63-65. p.

MACHALEK István

Békés kék egén. Fejezetek a Békés megyei repülő-, ejtőernyős- és modellezősport történetéből. 1909-1989. Bcs. 1989. MHSZ Békés M. Kvasz A. Rep.- és Ejtőernyősklub. 18-23. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 454. p.

MÜLLER Péter

A madárember. Bp. 1977. Szépirodalmi K. 351 p.

KÉP:

Évfordulóink a műszaki és természettudományokban. 1983. Bp. 1982. MTESZ. 63. p.

MACHALEK István

Békés kék egén. Fejezetek a Békés megyei repülő-, ejtőernyős- és modellezősport történetéből. 1909-1989. Bcs. 1989. MHSZ Békés M. Kvasz A. Rep.- és Ejtőernyősklub. 13. tábla.

LINDER LÁSZLÓ

evangélikus lelkész, néprajzkutató. Békéscsaba, 1893. szeptember 17. - Pécs, 1980. május 13.

Ősei német bányamunkások voltak. Az 1600-as években a vallásüldözések elől a Felvidékre vándoroltak, ahol a család egyik ága fokozatosan beleolvadt a szlovákságba, a másik pedig elmagyarosodott. A nagypapa a Túróc megyei Nagyszébenben volt lelkész, az édesapa - Linder Károly - több évtizeden át szolgált Békéscsabán, Jaminában evangélikus lelkészként.

Linder László az elemi és a középiskolát Békéscsabán végezte. 1912 szeptemberében a pozsonyi Evangélikus Theológiai Akadémiára iratkozott be, ahol 3 évet töltött el. Innen Eperjesre került.

1916. szeptember 11-én nyert teológiai képesítést. Ez év szeptember 30-án Budapesten lelkésszé szentelték.

A felszentelés napjától 1917 júliusáig segédlelkész volt Óturán. Ezt a helyet a szlovák nyelv elsajátítása céljából választotta.

1917. augusztus 1-jén a békéscsabai evangélikus egyház meghívta édesapja mellé segédlelkésznek, aki 1920. november 7-én idős korára hivatkozva lemondott hivataláról. Ekkor a csabai gyülekezet egyhangúlag megválasztotta Linder Lászlót az erzsébethelyi lelkészi állásra. A feladatokat fokozatosan vette át, majd 1925-től - édesapja halálától - teljesen ráhárult a mintegy 9.000 lélekből álló gyülekezet lelki gondozása egészen 1960-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Képzett orgonista és kiváló himnológus is volt. Szorgalmasan kutatott az egyes egyházi énekek eredeti dallama után. Szívesen foglalkozott az ifjúsággal. Az egyházi iskolában előadótermet alakított ki, ahol rendszeresen vezetett énekkart; műkedvelő előadásokat rendezett - maga is írt előadásra alkalmas rövid színdarabokat. Lelkészi munkája fontos területének tekintette a hívek rendszeres látogatását és a házi istentiszteletek tartását.

Az 1920-as évek végén kezdett el érdeklődni a néprajzi tárgyak iránt, melyekkel családlátogatásai alkalmával gyakran találkozott. Értékes néprajzi gyűjteményt hozott létre. 1931-ben és 1933-ban nagy sikerű néprajzi kiállítást rendezett a békéscsabai múzeumban főleg szlovák népviselet és tótkomlói, mezőberényi, csabai szobabelsök bemutatásával. Dobozi gyűjtéséből jelentősek a szép tányérok és egyéb kerámiák. 1934 októberében

beválasztották a Múzeumi Bizottságba, és megbízták a néprajzi gyűjtemény kezelésével. Ezt a munkát 1949-ig végezte. Elsődleges feladatának a tárgyak felkutatását, az azokhoz kapcsolódó adatok bejegyzését és a kiállítások rendezését tekintette. Az egyes darabokról készített - jobbára kéziratban maradt - feljegyzései alapján a modern néprajzi gyűjtés meghonosítójának tekinthetjük. A tárgyakat az esztétikai szempontokat figyelembe véve válogatta, így a Békés megyei népművészet -elsősorban festett és faragott bútorok - páratlanul szép darabjait gyűjtötte össze.

Szerkesztője volt a Békéscsabán megjelenő egyházi újságoknak: a Békéscsabai Evangélikusok Lapjának és az Evanjelický Hlásniknak, melyben cikkei is megjelentek. A Cabiansky Kalendárban és a helyi újságokban is megtalálható egy-egy írása. Átdolgozta az egykor Haan Lajos szerkesztette békéscsabai magyar evangélikus énekeskönyv egyik kiadását.

1960-tól, nyugdíjazása után Budapest-Árpádfürdőn élt feleségével, majd annak halála után feladva otthonát a Hűvösvölgyi Evangélikus Szeretet Otthonba költözött. Halála után Pécsett temették el felesége mellé.

1994. szeptember 28-án Békéscsabán, az erzsébethelyi evangélikus templomban emléktáblát avattak születésének 100. évfordulója alkalmából

MŰVEI:

Erdei árvácska. Vallásos színmű 5 képben. Bcs. 1930. Körösvidéki ny. 69 p.

Doboz és környékének pásztorművészete. Népszerű ethnográfiai tanulmány. Bcs. 1940. Városi Múzeum. 24 p.

Emlékek, feljegyzések Kodály Zoltán békéscsabai látogatásairól = Békési Élet. 15. évf. 1980. 1. sz. 100-104. p.

IRODALOM:

Akikről utcát nevezhetnek el... Linder László = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 51-52. sz. 2. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 434. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 69-70. p. (Kézirat.)

KRUPA, Ondrej

Pred sto rokmi sa narodil Ladislav Linder = Cabiansky Kalendár na rok 1994. Bcs. 1993. M. Samospráva Békésskej Caby; Nadácia " Pre národné a etnické mensiny v Madarsku"; Cabianska Org. Slovákov. 33-37. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 47-48. p.

VASS István, G.

Látogatóban Linder Lászlónál = Békési Élet. 15. évf. 1980. 1. sz. 71-78. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 463. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 50. p.

VASS István, G.

Látogatóban Linder Lászlónál = Békési Élet. 15. évf. 1980. 1. sz. 71. p.

LIPTÁK PÁL

tanár, vállalkozó, államtitkár. Békéscsaba, 1874. április 13. - Balatonfüred, 1926. május 15.

Békéscsabán járt iskolába, majd négy gimnáziumi osztály elvégzése után édesapja szakmáját, az ácsmesterséget tanulta ki.

1889-ben, mint serdülő ifjú, a Vaskapu szabályozásának munkálataihoz került, ahol három évet töltött. Ott tűnt fel éles eszével, tehetségével. Egyrészt környezetének rábeszélésére, másrészt elhivatottságból tanulni kezdett. Kecskeméten magánúton egy év alatt 6 osztályból vizsgázott, majd érettségit tett. Budapesten elvégezte a műegyetemet, s több éven át a középítési tanszéken működött mint tanársegéd. Később, 1906-ban műszaki doktorátust szerzett. Második volt Magyarországon, aki ezt a diplomát elnyerte. Ekkor kiadott Adalék a vasbeton szerkezetek elméletéhez című értekezése a nyugati államok szakköreiben óriási feltűnést keltett, s a vasbeton-építkezések fejlődésében új korszakot jelentett.

Egyetemi tanári állást kínáltak neki, őt azonban ambíciója más irányba vezérelte. Megválva az egyetemtől, 1908-ban Budapesten kis műhelyt létesített, ahol vasszerkezeteket készített és magasépítkezéseken dolgozott. Ebből fejlődött ki azután a dr. Lipták és Társa Építési- és Vasipari Rt., amelynek 1916-ig vezetője volt. 1916-ban kivált a cégből, és magasépítési vállalkozásba kezdett. E terület nem volt idegen számára, hiszen a korábbi években több nagy műhelyépület, valamint számos banképület és igazságügyi palota, továbbá a MÁVAG munkáskolóniájának építését végezte. A magyar gazdasági életben igen jelentékeny pozíciót vívott ki magának.

Az első nemzetgyűlési választáskor a fővárosi XVI. kerület mandátumát nyerte el kereszténypárti programjával. Ezt követően Békéscsabán is jelölték, itt viszont nem sikerült győzelmet aratnia. Emich Gusztáv kereskedelmi minisztersége alatt államtitkárságot vállalt, erről a tisztségről azonban néhány hónap múlva lemondott. A minden mértékét meghaladó munka felőrölte szervezetét, s hosszas szenvedés után hunyt el.

MŰVE:

Adalék a vasbeton szerkezetek elméletéhez. Bp. 1906. Pátria ny. 31 p.

IRODALOM:

Dr. Lipták Pál. 1874-1926 = Körösvidék. 7. évf. 1926. május 16. 110. sz. 1-2. p.

Dr. Lipták Pál meghalt = Békésmegyei Közlöny. 53. évf. 1926. május 18. 110. sz. 3. p.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 79. p.

Magyar politikai lexikon. (Magyar politikusok). 1914-1929. Szerk. T. Boros László. Bp. 1929. Európa. 262-263. p.

MIHAILICH Győző - HAVIÁR Győző

A vasbetonépítés kezdete és első létesítményei Magyarországon. Bp. 1966. Akadémiai K. 210. p.

KÉP:

Magyar politikai lexikon. (Magyar politikusok). 1914-1929. Szerk. T. Boros László. Bp. 1929. Európa. 262. p.

MAZÁN LÁSZLÓ

festőművész, rajztanár. Békéscsaba, 1899. április 15. - Békéscsaba, 1949. május 16.

Apja, Mazán János, evangélikus tanító, anyja Szolár Teréz. Elemi és középiskoláit Békéscsabán végezte. 1917-ben besorozták katonának, az olasz fronton harcolt. 1918 őszén betegen került a békéscsabai kórházba, majd alig felépülve román fogságba esett. 1920 őszén iratkozott be a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Réti István és Rudnay Gyula tanítványa lett. Szemléletét - amely korán kitűnő készséggel párosult - a főiskolai képzés csak pallérozta, illetve gátak közé fogta, ám alapvetően sajátos arculatát aligha tudta megváltoztatni. Mestereinek stílusa sem befolyásolta: Réti István emelkedett és pedáns természet-megfigyelése, Rudnay Gyula borongós, melankolikus színvilága nem hagyott maradandó nyomot kifejezőeszközein, hiszen rajzain, képein eleve más tartalmak megfogalmazására törekedett.

1925-től lett a békéscsabai Rudolf Gimnázium helyettes, 1928-tól rendes tanára. Diákjai rajongásig szerették. Olyan pedagógus volt, aki növendékét anélkül is szerette, hogy látta és ismerte volna képességeit. Talán szaktárgyának jellegéből is következett, hogy szerette az embereket. Az iskolából sohasem ment egyedül haza, a tanulók közül állandóan voltak kísérői. Milyen ember volt? "Alacsony termetű, szőke hajú, pislogó, hunyorító nézésű. Szerette a tréfákat, anekdotákat, s kedélyeskedése közben tót szavakkal keverte a magyart." Ebben rejlett humoros, ironizáló festészetének alapvonása is. Noha egyszerű embereket ábrázolt képein, nem csupán elkötelezettségből, hanem kedvtelésből is tette. Budapesten a Műcsarnokban rendezett kiállításon 1940-ben "Falusi torreádor" című képével Halmos-díjat nyert.

Mázán László páratlan humorú, s a nyers gúny határát meg-megsúroló, ironikus rajzokkal, olajkép-karikatúrákkal, a groteszknak domináns szerepet juttató akvarellekkal ábrázolja a csabai emberek világát. Olykor-olykor a megértő derű is felcsillan ezekben a különleges alkotásokban, ám a vitriolos igazmondás szavát nála nem halványítja el holmi mindent feloldó humor.

Mázán László nemcsak karikatúrában alkotott maradandót, hanem a festészet területén is: vázlatái nagy lélegzetű kompozíciókat, freskókat sejtetnek. Sajnos a korai halál megakadályozta, hogy kiteljesedjék, befejezhesse álmait.

1981-ben a Munkácsy Mihály Múzeumban emlékkiállítást rendeztek, 1992-ben Békéscsabán utcát neveztek el tiszteletére.

KATALÓGUS:

Mázán László festőművész emlékkiállítása. Békéscsabán a Munkácsy Mihály Múzeumban. 1981. augusztus 18. - szeptember 20. Bev. Gulyás Dénes. Fel. kiad. Dér László. Gyula. 1981. Leporelló.

IRODALOM:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 346., 348. p.

GULYÁS Dénes

Mazán László képei = A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium évkönyve. 1980-81. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1982. Rózsa F. Gimn. 30-32. p.

PATAJ Mihály, Cs.

Emlékeim Mazán Lászlóról = Új Aurora. 10. évf. 1982. 1. sz. 55-57. p.

SCHÉNER Mihály

Mazán Lászlóról = Új Aurora. 10. évf. 1982. 1. sz. 51-54. p.

SZEKÉR Endre

Mazán László- emlékkiállítás a csabai múzeumban = Békés Megyei Népújság. 36. évf. 1981. szeptember 13. 215. sz. 8. p.

Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Bcs 1970. Városi Tanács V.B. 341-342. p.

KÉP:

A Békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 448. és 449. p. közötti 2. tábla.

MOHÁCSY MÁTYÁS

gyümölcskertész, egyetemi tanár. Békéscsaba, 1881. március 12. - Budapest, 1970. április 6.

Édesapja, Machács János, tímármester, aki tönkremenetele után községi végrehajtó esküdt volt, miközben a község gazdáinak fáit oltotta, rózsáit szemezte. E munkáknál fia, Mátyás is segédkezett, s közben megismerte a kertészkedés alapjait.

Elemi iskoláit és a gimnázium négy osztályát Békéscsabán végezte, majd 1897-ben Arad város ösztöndíjával Budapesten a Kertészeti Tanintézet hallgatója lett. 1900-ban szerzett diplomát.

1901-től 1911-ig kisebb megszakításokkal külföldön (Anglia, Németország, Franciaország, Svájc, USA) vándorkertészként gyarapította ismereteit. Megtanult 3 világnyelvet (angol, francia, német), és széles körű ismeretanyagot sajátított el. 1912 januárjától a Kertészeti Tanintézetben gyakorlatvezető tanár, 1914-ben a nagybocsoki kertmunkásiskola igazgatója volt. 1914 augusztusában katonai szolgálatra vonult be. Szibériában a krasznojarszki fogolytáborban hat évet töltött el, ahol megtanult oroszul, és gyümölcsstermesztési gyakorlatot tartott. Innen 1920 áprilisában megszökött, és július 1-jétől ismét a Kertészeti Tanintézetben dolgozott előadóként. 1928-ban tanárrá, 1930-ban igazgatóvá nevezték ki.

1935-ben elindította az első hazai kertészeti tudományos kiadványt A Kertészeti Tanintézet Közleményei címmel. Megszervezte a Magyar Faiskolai Szövetséget, elősegítette a Gyümölcsstermesztők Országos Egyesületének létrejöttét. Munkatársaival kidolgozta az ország gyümölcsstermesztő körzeteit, és létrehozta az Országos Pomológiai Bizottságot, melynek elnöke Mohácsy Mátyás lett. Ezenkívül számos kertészeti érdekképviselői szerv vezetőjévé választották. 1945 után az Agrártudományi Egyetem Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kar első dékánja, majd 1948-tól rektora volt. Kezdeményezésére 1949-ben megalakították a Kertészeti Kutató Intézetet. 1949. december 31-én, 68 éves korában vonult nyugdíjba.

Az ezt követő éveit is az alkotó munka tette teljessé. 1959-1970 között 37 könyve jelent meg, melyeknek egy részét társszerzőkkel írta. Tudományos szócikkeinek száma meghaladta a százat. 1952-ben kandidátussá, 1957-ben a mezőgazdasági tudományok doktorává avatták. 1961-ben gyémánt-, 1965-ben vasoklevelet kapott Életművének elismeréseként 1949-ben Kossuth-díjjal, 1954-ben a Munka Vörös Zászló Érdemrendje kitüntetéssel jutalmazták.

1981-ben, születésének 100. évfordulója alkalmával Békéscsabán leleplezték Varga Géza szobrászművész által készített mellszobrát. Az évforduló kapcsán a Magyar Posta levelezőlapot bocsátott ki. Munkásságáról emlékkiállítás rendeztek a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban. 1992-ben utcát neveztek el róla a városban.

MŰVEI:

(Egyéni ill. társszerzőként.)

Gyakorlati gyümölcsstermesztés. Bp. 1922. Légrády. 288 p.
Több kiad.

Bogyós gyümölcsűek, ribizske, köszméte, málna, szeder és szamóca termesztése. Bp. 1928.
Pátria ny. 131 p.

Gyümölcsstermesztés és értékesítés. Bp. 1929. Pátria ny. 416 p.

Dió-, mandula-, mogyoró- és gesztenyetermesztés. Bp. 1936. Pátria ny. 239 p.

A gyümölcsstermesztés kézikönyve. Bp. 1936. Pátria ny. 528 p.
Több kiad.

Őszibarack termesztése. Bp. 1951. Mezőgazd. K. 210 p.
Több kiad.

A házikert gyümölcsöse. Bp. 1953. Mezőgazd. K. 155 p.
Több kiad.

A szilva termesztése és házi feldolgozása. Bp. 1956. Mezőgazd. K. 145 p.

Gyümölcsstermesztés a házi- és háztáji kertekben. Bp. 1959. Mezőgazd. K. 255 p. Több kiad.

IRODALOM:

DOBRAY Endre

Kert a parlagon. Mohácsy Mátyás életútja a kertgazdaság szolgálatában. Bp. 1970. Natura.
375 p.

Bibliogr. 361-374. p.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 2. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1988. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 554-558. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 534. p.

Mohácsy Mátyás centenáriumi emlékkötet. Bcs. 1982. Mohácsy M. Emlékbiz. 159 p.

Mohácsy Mátyás centenáriumi ünnepségek Békéscsabán = Békés Megyei Népújság. 36. évf. 1981. szeptember 18. 219. sz. 1. p.

SICZ György

Száz éve született Mohácsy Mátyás = Békés Megyei Népújság. 36. évf. 1981. március 12. 60. sz. 5. p.

KÉP:

Magyar agrártörténeti életrajzok. 2. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1988. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 554. p.

SICZ György

Száz éve született Mohácsy Mátyás = Békés Megyei Népujság. 36. évf. 1981. március 12. 60. sz. 5. p.

MOKOS JÓZSEF

festőművész, tanár. Békéscsaba, 1892. november 22. - Békéscsaba, 1972. július 3.

Édesapja asztalos volt, kinek halála után Mokos József apai nagyapjához került Nagyváradra. Itt szerzett 1911-ben tanítói oklevelet. Ebben az évben Magyarpatakon tanított, majd 1912-ben Csorváson kapott állást. 1913-ban Pesten beiratkozott a Képzőművészeti Főiskola rajztanárképző szakára. 1914-ben önként jelentkezett katonának, de szemsérülése miatt leszerelték (bal szemére ezek után csökkentlátó maradt). 1918-tól 1920-ig folytatta tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, ahol "Új rendszerű polgári iskolai rajztanári oklevelet" kapott. Tanárai voltak: Szinyei Merse Pál, Csók István, Edvi Illés Aladár, Erdőssy Béla, Tardos-Krenner Viktor, Lyka Károly.

1920-tól Békéscsabán élt, s mivel elválaszthatatlannak találta a művészi és a pedagógusi hivatást, mintegy negyedszázadon át tanított különböző iskolákban (polgári fiúiskola, ill. mezőgazdasági iskola). Ezzel egyidejűleg a Közművelődés Házában (mai múzeum) működő Aurora Kör egyik vezető egyéniségeként fontos szerepet töltött be a város kulturális életében. Az 1920-as évek végén félállásban a múzeum képzőművészeti anyagának kezelője lett mint műtáros. A következő évtől a Magyar Képzőművészek Vidéki Szövetségének tagjai közé választották. 1922-től 1927-ig a Képzőművészeti Főiskola által szervezett Miskolci Nyári Művésztelepen dolgozott Benkhard Ágost tanár vezetése alatt. 1928-ban olaszországi, alsóausztriai tanulmányúton járt Wágner József festő társaságában. Ugyanebben az évben került sor Békéscsabán Wágner, Mokos és Deutsch Tibor műveiből rendezett kiállításra. 1930-ban magántanulmányúton volt Nagybányán Mikola Andrással, Bernáth Auréllal és Szobotka Imrével. 1950-1972 között a Balassi Művelődési Ház Képzőművészeti Körének egyik tanára, 1955-től vezetője volt. Életének utolsó éveiben a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat művészeti szakosztályának elnökeként és az országos választmány tagjaként tevékenykedett.

Tanárként oktató munkáját mindig előbbre helyezte egyéni művészi céljainál. Pedagógusi és művészi munkája mellett hosszú éveken át volt a békéscsabai múzeum műtárosa, majd helyettes igazgatója, számos kiállítás rendezője, a Munkácsy Emlékszoba életrehívója. A múzeumi gyűjtemény gyarapításában, az itt élt, vagy innen elszármazott művészek (Perlrott-Csaba Vilmos, Vidovszky Béla, Csabai-Wágner József...) műveinek megszerzésében jelentős szerepet játszott. Pedagógusi munkásságának elismeréseként 1961-ben aranydiplomát, 1967-ben Munka Érdemrend kitüntetését kapott.

Mint festő, témavilága az 1920-as években érlelődött meg. Ez a témavilág szűk körű, intim: portrékban, a kedélyesen hullámozó tájakban s a közvetlen tárgyi környezet ábrázolásában nyilvánult meg. Mesterei a nagybányaiak voltak. Képei mély emberi kapcsolatokról vallanak; harmóniagazdagságot, bensőségességet árasztanak.

A Munkácsy Mihály Múzeumban több ízben rendeztek emlékkiállítást: 1973-ban, továbbá 1992-ben Mokos József és tanítványai címmel, születésének 100. valamint halálának 20.

évfordulója alkalmából. 1994-ben a Városházán Mokos Termet, majd annak falán emléktáblát avattak tiszteletére.

KATALÓGUS:

Mokos József emlékkiállítás. Békéscsaba Város Tanácsa. Munkácsy Mihály Múzeum. Katalógus. Szerk. V. Kiss Margit. Fel. kiad. Babák György. Bcs. 1973. 34 p.

IRODALOM:

BANNER Zoltán

Mokos József és tanítványai = Sodrás. 1. évf. 1993. 1. sz. 50-65. p.

BANNER Zoltán

Mokos József-esztendő = Békés Megyei Hírlap. 47. évf. 1992. április 18-20. 93. sz. 8. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 377-378. p.

KISS Margit, V.

A festő Mokos József = Békési Élet. 9. évf. 1974. 1. sz. 45-65. p.

PAPP János

Látogatóban Mokos Józsefnél = Békési Élet. 6. évf. 1971. 1. sz. 68-72. p.

SALLAI Lajos

Mokos József emlékezünk = Békés Megyei Népújság. 28. évf. 1973. január 14. 11. sz. 7. p.

TÓTH János, Cs.

Mokos József emlékére. Egy ecsetvonásnyi örökkévalóság = Heti Mérleg. 2. évf. 1992. 14. sz. 4. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 48-49. p.

KÉP:

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 51. p.

MOKRY SÁMUEL

tanár, búzanemesítő. Monostorszeg (Bács megye), 1832. május 8. - Budapest, 1909. június 10.

Apja Mokry Sámuel, anyja Ágoston Vilma. Felesége Mikolay Janka, Tessedik Sámuel unokája.

Iskoláit Újverbászon és Pozsonyban végezte. Két évig nevelősködött, majd teológiai tanulmányokat folytatott Hallében, illetve elvégezte a keszthelyi gazdasági taniskolát.

1854 és 1858 között Orosházán lelkész, 1858-tól a békéscsabai középiskola reáliskola vezetője volt. 1860-tól a reálgimnázium tanára, majd igazgatója lett. Tanári tevékenysége mellett 1860-1864 között a békéscsabai evangélikus egyházban magyar nyelvű hitszónok is volt. 1863-ban írta első művét: a presbitérium megbízta egy olyan tervezet elkészítésével, amely a békéscsabai evangélikus egyház nevelésügyének emelését tűzte ki célul. Bátor véleménynyilvánítása már ebben a munkájában is kidomborodik, így nem véletlen, hogy

"súlyos szembaja" miatt ott is kellett hagynia a pedagógusi hivatást: 1864-ben nem választották meg ismét tanárnak.

Ettől kezdve gerendási bérelt birtokán gazdálkodott, s búzanemesítéssel kísérletezett. Az 1863. évi nagy aszály után a szárazságnak jobban ellenálló, jól bokrosodó és nagy kalászt fejlesztő búzát igyekezett előállítani. Nemesítési munkájának eredményei 1875-re értek be, melyeket előbb szaklapokban közölt, majd az első magyar búzanemesítési szakkönyvben foglalt össze. A búzanemesítő tevékenység nagy vagyonhoz juttatta, országos hírével örvendeztette meg Mokry Sámuel, aki vagyonát egy Békéscsabán létesítendő egyetem alapítására ajánlotta fel. 1867-ben a Békésmegyei Gazdasági Egylet titkára és az egylet értesítőjének szerkesztője lett. 1882-ben meghalt Emma lánya, 1894-ben pedig feleségét is elvesztette.

1900-ban nem újította meg a birtok bérleti szerződését, hanem Budapestre költözött Bokréta utcai házába (időközben ugyanis vagyonát ingatlanokba fektette, s ekkor már két hétemeletes bérháza volt a fővárosban). Itt mint magánzó szerényen, visszavonultan élt. Látása gyengülni kezdett, de a tudományos eredmények iránti érdeklődése változatlan maradt, ezért felolvasót alkalmazott. Régi szenvedélyei közül csupán egyet üzött már: sakkozott, s igen jó játékos hírében állt.

Az első magyar búzanemesítő 1909. június 10-én szívszélhűdésben hunyt el. Családja kívánságára Orosházán temették el.

Békéscsabán utcát (1911) és lakótelepet neveztek el róla.

MŰVEI:

Beszélgetések a búzatúltermelés káros volta felett Gyula. 1871. Dobay ny. 62 p.

Búzanemesítés. Gyula. 1875. Dobay ny. 64 p.

A mezőhegyesi Szemle 1874-ben. Gyula. 1875. Dobay ny. 65 p.

Mezei gazdaságunk reformjáról. Gyula. 1881.

IRODALOM:

A békéscsabai gimnázium első évtizedei. (1855-1897). (Mokry Sámuel, Horváth János és Bukovszky János írásaiból.) Vál. és sajtó alá rendezte Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. 5-6. p.

LELLEY JÁNOS

Az első magyar búzanemesítő. Mokry Sámuel = Élet és Tudomány. 24. évf. 1969. 30. sz. 1422-1425. p.

LELLEY János

Emlékezés Mokry Sámuel születésének 150. évfordulójára = Békési Élet. 17. évf. 1982. 2. sz. 180-188. p.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 2. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1988. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 559-563. p.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 228. p.

Mokry Sámuel emlékkötet. Szerk. Vasvári Mihály, Arató Istvánné. Bcs.; Orosháza. 1982. Békés M. Tanács Mezőgazd. és Élelm. Oszt. 98 p.

PAPP János

Adalékok Mokry Sámuel életéhez = Békési Élet. 7. évf. 1972. 3. sz. 491-494. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 9. köt. Bp. 1903. Hornyánszky. 120-121. p.

KÉP:

Mokry Sámuel emlékkötet. Szerk. Vasvári Mihály, Arató Istvánné. Bcs.; Orosháza. 1982. Békés M. Tanács Mezőgazd. és Élelm. Oszt. 3., 29. p.

PAPP János

Adalékok Mokry Sámuel életéhez = Békési Élet. 7. évf. 1972. 3. sz. 491. p.

MUNKÁCSY MIHÁLY

festőművész. Munkács (Bereg megye), 1844. február 20. - Endenich (Svájc), 1900. május 1.

Munkácsy Mihály gyermekkorától mostoha és viszontagságos volt. Apja, Lieb Leó Mihály, egy 18. század eleje óta Magyarországon élő bajor kispolgári család leszármazottja. Állami hivatalnokként -sótisztként - dolgozott Munkácson. Apai ágon a családban számos művésztehetség található. Anyja, Reök Cecília, művelt, iskolázott nő volt. Házasságukból öt gyermek született, Mihály a harmadik. A Bach-korszak rémuralma Lieb Leót a Kossuth-kormány lelkes szolgálata miatt börtönbe vetette. Kiszabadulása után felesége, majd nem sokkal később ő maga is meghalt. Az árvák felnevelését Cecília asszony testvérei vállalták magukra.

Így került Munkácsy Mihály nagybátyjához, Reök István ügyvédhez Békéscsabára, aki a szabadságharcban játszott szerepe miatt nem folytathatta praxisát; hallgatásra kényszerítve szerény viszonyok között élt. Nagybátyja elfoglaltsága miatt napjait gyakran töltötte nagynénjénél - Steiner Jakab uradalmi inspektor feleségénél -, később Vidovszky János gazdatiszt családjánál. A fiút 11 éves korában gyámja asztalosinasnak adta Láng Györgyhöz. Mestere durvaságai, a fenyegetések okozta testi-lelki nyomorúság kihatott kedélyére. 1854-58 között tanulta ki az asztalosmesterséget. Segédlevelének megszerzése után Aradra ment. Nyomorgott, megbetegedett, s visszatért nagybátyjához, aki akkor már Gyulán tartózkodott.

Lábadozása alatt rajzolni tanult Fischer Károly Gyulán élő német festőtől a gyulai római katolikus népiskola földszinti rajztermében. Itt lett rá figyelmes a Wenckheim-kastély képeinek renoválásán dolgozó Szamosy Elek festőművész, aki maga mellé vette, s rendszeres képzőművészeti oktatásban részesítette. 1861-62-ben Szamosy tanítványaként vándorolt az országban: restaurált, portrét festett. Később, elválva Szamosytól, Gerendásra költözött nagybátyjához. Itt készítette 1863-ban első ismert festményét, a "Levélolvadás"-t.

1863 őszén Pestre utazott - ekkor vette fel a Munkácsy művésznevet -, amelyet később hivatalosan is engedélyeztek számára (1868). Megismerkedett Ligeti Antal festőművésszel, aki önzetlenül támogatta próbálkozásait. Ligeti közbenjárására a Képzőművészeti Társaság havi díjat folyósított Munkácsynak. 1865 elején pártfogói Bécsbe küldték Rahl mesterhez, akinek közbenjárására felvették a Képzőművészeti Akadémia előkészítő osztályába, de Rahl hirtelen halála után kizárták az intézményből. Ezután visszatért nagybátyjához Gerendásra. Itt festett képei közül a "Búsuló betyár" a hazai hagyományokhoz, Madarász Viktor modorához igazodása miatt jelentős. 1866-ban súlyos szembetegség támadta meg. Lassú gyógyulása alatt hol Pesten, hol Törökbálinton tartózkodott, majd pártfogói segítségével Münchenbe utazott: felvették az Akadémiára. Mestere Wagner Sándor volt, de nagyobb hatást tett rá Kaulbach művészete.

1867-ben az új magyar kormány kultuszminiszterétől, báró Eötvös Józseftől kapott ösztöndíjjal Párizsba utazott a világkiállításra. Itt látta először Courbet műveit. Visszatérve Münchenbe kilépett az Akadémiáról, s az Adam fivérek magániskolájába iratkozott. 1868 őszén útja Düsseldorfba vezetett, hogy példaképétől, az életképfestő Ludwig Knaustól tanuljon. Önmagára azonban Liebl képeinek hatására talált. Művészi önállósulásának fontos emléke az "Ásító inas". 1869-ben festette első világsikert hozó művét, a "Siralomház"-at, amelyet a párizsi Salon aranyérmével tüntettek ki.

1871 őszén Munkácsy Párizsba költözött. Közeli barátai közé tartozott a Barbizonban dolgozó magyar tájképfestő, Paál László és egy műbarát arisztokrata, De Marches báró. A Párizsban tartózkodás kezdeti időszakában kritikai realista szemléletű, népi tárgyú művei születtek: "Éjjeli csavargók" (1873), "Köpülő asszony" (1873), "Zálogházban" (1874), "Műterem" (1876). Párizsi tartózkodása és De Marches báró özvegyével kötött házassága (1874) tárgyválasztását más irányba terelte: elfordult a realizmustól az eklektikus felfogás felé. E korszakának emlékei: "Milton" (1878) - amely elnyerte a párizsi világkiállítás nagy aranyérmét -, "Krisztus Pilátus előtt" (1881), "Golgotha" (1883). E hatalmas méretű kompozíciók Sedelmayer képkereskedő rendelésére készültek. Emellett Sedelmayer szorgalmazta a szalon-enteriőrök ábrázolását. Ez idő tájt festette remek virágcsendéleteit, tájképeit és arcképeit is: "Rózsehordó nő" (1873), "Poros út" (1874), "Kukoricás" (1874), "Liszt" (1886).

Élete vége felé festőisége elerőtlenedett, továbbá a halálos kór is nyomot hagyott egyes művein ("Mozart halála" (1886)). Alkotókészsége néhány nagyméretű vállalkozásban lobbant fel: a millenniumi előkészületek jegyében született a "Honfoglalás" (1893), az "Ecce Homo" (1895), a "Sztrájk" (1895).

A párizsi letelepedés után ritkán tett látogatást Magyarországon: 1874 szeptemberében feleségével együtt Békéscsabán tartózkodott, 1882-ben a "Krisztus Pilátus előtt" című képe kiállításának alkalmából jött ismét haza, majd 1890 októberében, 16 év után újra Békéscsabán járt. Részt vett a millenniumi ünnepségeken (1896), de ekkor már egészségi állapota súlyos volt. 1897-1900 között magatehetetlen betegként egy Baden-Baden melletti szanatórium, majd az endenichi elmegyógyintézet lakója volt haláláig. Budapesten temették el a Kerepesi temetőben.

Az 1870-es évek elején képviselt művészi felfogását - telt színeit, jeleneteinek drámaiságát - az "alföldi festők" néven ismert festőiskola tagjai (Rudnay Gyula, Tornyai János, Endre Béla és társaik) követték a két világháború között. Számos külföldi mesterre is hatott: Repin, Liebermann.

Békéscsaba város számos helyen őrzi Munkácsy Mihály emlékét: 1900-ban utcát, valamint teret neveztek el róla. A Munkácsy utca 14. számú ház falán (egykor Láng György lakott itt) 1975-ben emléktáblát avattak a festőművész tiszteletére, melyet Mladonyiczky Béla szobrászművész készített. A Munkácsy Mihály Múzeum nemcsak nevével, hanem emlékszobával is tisztelig a művész előtt, melyben nagyszámú eredeti dokumentum, emléklap, személyes használati tárgy, temetésének emlékei és néhány festmény kapott helyet: "Reök Irén képmása" (1864), "Petőfi búcsúja" (1866), "Krisztus Pilátus előtt" - színvázlat - (1880), "Mozart halála" - színvázlat - (1885). A szobrászművészek közül is többen megörökítették: Farkas Miklós alkotása a múzeum emlékszobájában található; a múzeum épülete előtt Borsos Miklós műve kapott helyet. A szoborsétányon elhelyezett Munkácsy-szobor Vilt Tibor munkája. 1994. május 18-án avatták fel a Munkácsy Mihály Emlékházat.

IRODALOM:

CZEGLÉDI Imre

Békéscsaba, Munkácsy Emlékszoba. Bp. 1990. TKM Egyesület. 16 p.

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békés megyében. Bcs. 1994. Békés M. Múzeumok Igazg. 240 p.

Bibliogr. 218-221. p.

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békéscsabán. Bcs. 1975. Városi Tanács V.B. 187 p.

Bibliogr. 165-184. p.

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Gyulán. Gyula. 1963. Gyulai Erkel F. Múzeum. 51 p.

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy-émlékek nyomában Békéscsabán = Békés Megyei Népújság. 30. évf. 1975. május. 4. 103. sz. 7. p.

ELEK László

Munkácsy Mihály és Békéscsaba = Békés Megyei Népújság. 3. évf. 1958. december 9. 290. sz. 5. p.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 251-252. p.

MALONYAI Dezső

Munkácsy Mihály. Bp. 1907. Lampel. 1. köt. 192 p. 2. köt. 144 p.

MAROS György

A világhírű asztalosinas = Békésmegyei Közlöny. 28. évf. 1901. május 2. 35. sz. 1-2. p.

MUNKÁCSY Mihály

Emlékeim. Bp. 1950. Hungária. 71 p. 65 tábla.

Művészeti lexikon. 3. köt. Főszerk. Zádor Anna és Genthon István. Bp. 1983. Akadémiai K. 399-402. p.

VÉGVÁRI Lajos

Munkácsy Mihály élete és művei. Bp. 1958. Akadémiai K. 398 p. 137 tábla.

KÉP:

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békés megyében. Bcs. 1994. Békés M. Múzeumok Igazg. 136., 161, 167., 194. p.

VÉGVÁRI Lajos

Munkácsy Mihály. Bp. 1983. Képzőműv. K. 79. p.

VÉGVÁRI Lajos

Munkácsy Mihály élete és művei. Bp. 1958. Akadémiai K. Előzéklap.

PÁNDY ISTVÁN

ügyvéd. Ókígyós, 1867. április 21. - Békéscsaba, 1937. augusztus 8.

Apja, Pándy István, mint ügyvéd, az ókigyósi Wenckheim-birtok számtartója volt. Anyja Winkler Karolina. Testvére Pándy Kálmán, kinek nevét ma a gyulai kórház viseli. Pándy István felesége Keleti Malvin.

Pándy István alsóbb iskoláit Békéscsabán, Iglón, Aradon, Hódmezővásárhelyen, jogi tanulmányait Kassán és Budapesten végezte. 1902. november 2-án kapta meg oklevelét a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen.

1887-1889 között két ízben a budapesti Tudomány- és Műegyetemi Olvasókör elnökének választották. 1894-től 1898-ig Déván, majd Békéscsabán dolgozott ügyvédként. Igazságkereső, a törvényeket jól alkalmazó jogász volt. Több mint tíz évig ügyészségi megbízott, a békéscsabai római katolikus egyháztanács és az iskolaszék tagja, majd később az egyház világi elnöke. Hosszú időn keresztül a Kasinó Egyesület háznagyaként tevékenykedett. A politikai életben is jelentős szerepet vállalt mint a békéscsabai Függetlenségi Párt elnöke, továbbá közreműködött Áchim L. András megválasztásában. Pándy István kezdeményezte a Kossuth-szobor felállítását, melynek érdekében gyűjtést szervezett. Tevékeny szerepet játszott a római katolikus templom felépítésében: ő volt az építkezés pénzügyi lebonyolítója.

1905 őszén megválasztották az Alkotmányvédő Bizottság intézőbizottsági tagjának. A Békés megyei képviselő-testületnek is tagja volt, ahol közismert lett éles hangú, bíráló felszólalásairól. 1917-ben elhunyt édesapja emlékére a békéscsabai Rudolf Főgimnáziumban alapítványt tett a "jó magyar érzésű" tanulók jutalmazására.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 437-438. p.

Halálozás = Körösvidék. 18. évf. 1937. augusztus 10. 180. sz. 2. p.

NAGY András, D.

Emlékezés a Pándy családra = Csabai Hírmondó. 6. évf. 1991. 1. rész 3. sz. 3. p., 2. rész 5. sz. 3. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 465. p.

PÁTKAI ERVIN

szobrászművész. Békéscsaba, 1936. április 11. - Párizs (Franciaország), 1985. június 18.

Szegény családból származott, édesanyja korai halála miatt nővére volt a gondviselője.

Iskoláit szülővárosában végezte, a csabai gimnáziumban érettségizett. A Színművészeti Főiskolára jelentkezett, de nem vették fel. Ezután egy évig a vasútnál volt pályamunkás, majd ismét jelentkezett a Színművészeti, s ezzel párhuzamosan a Képzőművészeti Főiskolára is. Mindkét helyen felvételt nyert, de választása az utóbbira esett. Budapestre került, ahol Medgyessy Ferenc tanítványa lett.

1956-ban került Párizsba. Szobrászati tanulmányait a párizsi École Nationale Supérieure des Beaux-Arts-on fejezte be, ahol H. Georges Adam tanítványa volt. Több éven keresztül küszködött anyagi gondokkal, így különféle munkákat vállalt. 1961-től azonban pályája

fölfelé ívelt, ami megváltoztatta életét is. Ebben az évben megkapta a Fiatalok II. Párizsi Biennáléja, majd 1966-ban a Modern szobrászat díját. Szobrait az állam és a magángyűjtők kezdték vásárolni. 1969-től a Fiatal Szobrászok Szalonjának zsűritagja lett. Képzőművészeti munkásságáért 1973-ban megkapta a Művészetek Lovagrendje kitüntetését. 1973-1976 között a Párizsi Sorbonne-on szobrászatot tanított. Nevével összefüggésbe került a madridi operaház, a párizsi Beauborg-központ, továbbá Párizs egyik elővárosa, a Marne la Vallée, melyet az ott lakók "Pátkai város"-nak neveznek. Életművének nagyon fontos része ez, mivel szobrászati-építészeti irányító tevékenysége tükröződik benne. Egész városrészek arculata alakult ki Pátkai elgondolásai nyomán.

Monumentális szobrai először Franciaországban tűntek fel, majd másutt is Európában. Kiállított a világ minden táján. Könyvek jelentek meg róla; az egyik francia művészeti folyóiratban "korunk Michelangeloja"-nak nevezték. Összegezte a görög építészet tektonikáját, a barokk játékos szárnyalását, a gótika misztikumának mágikus varázsát, transzcendenciáját, de az inka, sőt a kínai és más távol-keleti művészetek pagoda- és misztériumcsodáit is belesejthetjük alkotásaiba. Művészetében nagyon ősi, mégis forradalmian új, zseniális megoldásokat alkalmazott.

Pátkai Ervin nagy fontosságot tulajdonított a rajzoknak is. Mint szobrainak, úgy rajzainak sem adott mindig címet. Témái a fantasztikus tájak, viaduktvariációk, táncoló idomok, megbillenő városszerkezetek. A rajzokban ugyan fellelhetők szobrászi gondolatok, viszont nem voltak alapjai, vázlatjai egy-egy szobornak. Művei között több építészeti jellegű rajz található. 1975. május 24-én önálló kiállítása nyílt az akkor újonnan felépült orléans-i művelődési házban. Ez alkalommal vetítették először a "Pátkai - ahogy Vanier látja" című diamontázst.

Irodalmi munkássága is jelentős: Alapító tagja és művészeti vezetője volt a Magyar Műhely című irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratnak. Támogatásával, közreműködésével készült az urbanizáció mai kérdéseivel foglalkozó Ember és város című értékes kiadvány (Antológia. Wien. 1977. 255 p.). Egy ideig tagja volt az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem elnökségének.

Élete utolsó időszakában évenként járt szülőhazájába. Egyre jobban erősödött vonzalma szűkebb otthona, Békéscsaba iránt, ahol régi osztálytársai és barátai várták. Életének tragikus esemény vetett véget: halálos égési sérüléseket szenvedett egy gázrobbanás következtében. Elhunytával minden idők egyik legnagyobb magyar szobrászművészt veszítette el a művészvilág.

Két évvel halála után emlékkiállítás nyílt tiszteletére Békéscsabán a Megyei Könyvtárban.

KATALÓGUS:

Pátkai Ervin szobrászművész emlékkiállítása. A Megyei Könyvtárban 1988. június 2-30-ig. Előszó Lipták Pál. Fel. kiad. dr. Ambrus Zoltán. Bcs. 1988. 4 p.

IRODALOM:

BORBÁNDI Gyula

Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia. Bp. 1992. Hitel. 287. p.

BUDUR Lajos

In memoriam Pátkai Ervin = Békés Megyei Népújság. 40. évf. 1985. szeptember 21. 222. sz. 9. p.

EMBER Mária

Pátkai Ervin emlékére = Új Aurora. 15. évf. 1987. 3. sz. 39-43. p.

KISS Katalin

Isten hozott, Kataline! = Napi Délkelet. 1. évf. 1992. augusztus 1. 90. sz. 9. p.

Magyar életrajzi lexikon. 4. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1994. Akadémiai K. 706. p.

Pátkai Ervin = Magyar Műhely. 22. évf. 1985. 70. sz. 64. p.

Pátkai Ervin ötven rajza. Bev. tanlm. Ember Mária. Bcs. 1987. Megyei Könyvtár. 50 p.

SCHÉNER Mihály

Pátkai Ervin szobrászművésről = Új Aurora. 15. évf. 1987. 3. sz. 29-32. p.

KÉP:

BUDUR Lajos

In memoriam Pátkai Ervin = Békés Megyei Népiújság. 40. évf. 1985. szeptember 21. 222. sz. 9. p.

SCHÉNER Mihály

Pátkai Ervin szobrászművésről = Új Aurora. 15. évf. 1987. 3. sz. 30. p.

PERLROTT-CSABA VILMOS

festőművész. Békéscsaba, 1880. február 2. - Budapest, 1955. január 23.

Az elemi iskola négy osztályát Békéscsabán végezte. Rajzkészségére az iskola tanítója figyelt fel legelőször, kinek tanácsára - de minden irányítás nélkül - kezdett rajzolni. 1899-től Pesten járt iskolába. Apja zenészt vagy órást akart belőle nevelni, a zene tanulásához azonban nem volt kedve; a festői pálya vonzotta.

1904 májusában Abonyba került Koszta Józsefhez, aki tehetségesnek tartotta, így már júliusban Nagybányára irányította. Itt Iványi Grünvald Béla tanítványa lett. A nagybányai festés- és szemléletmódban gyökerező első képe, a "Cigányok" (1904) alapján Ferenczy Károly párizsi ösztöndíjat szerzett számára. Párizs művészete sorsdöntő hatással volt fejlődésére. A Julian Akadémia, majd 1906 őszétől négy éven át Henri Matisse iskolája teljesen átalakította szemléletét. Képein uralkodóvá vált a konstrukció, a plasztikus formák szerkesztettsége. Nagybányára visszatértek több barátjával együtt "neós"-nak nevezték el. 1908 és 1913 között egyre gyakoribbá váló párizsi kiállításai mellett képeivel Brüsszelben, Nizzában és Kölnben is szerepelt. 1911-ben Spanyolországban járt francia alapítványi ösztöndíjjal. Greco képeinek hatására Perlrott művészete az expresszionizmus irányába fordult.

A tízes évek elején "neós" barátaival "kivonult" Nagybányáról, és 1919-ig a kecskeméti művésztelepen dolgozott. Az 1920-as és 1930-as években kisebb megszakításokkal Németországban, majd Párizsban élt. Matisse és Braque hatása alól eltávolodott, és bizonyos mértékig visszatért a nagybányai elvekhez. Az 1930-as évek második felétől rendszeresen járt Szentendrére, ahol főként tájképeket festett. Itt élt 1948-tól haláláig. A két világháború között leggyakrabban a KÚT (Képzőművészek Új Társasága) és a Tamás Galéria tárlatain lépett a nyilvánosság elé.

Művészetében ötvözni akarta a francia Fauves, az expresszionizmus és a magyar tradíció, elsősorban Koszta József és Ferenczy Károly formajegyeit.

IRODALOM:

A 20. századi magyar festészet és szobrászat. Főszerk. Csorba Géza. Bp. 1986. Képzőműv. K. 249-251. p.

Bibliogr. 250. p.

BORNEMISSZA Géza

Perlrott-Csaba Vilmos művészete és önéletrajza. Bp. 1929. Dante. 15 p. 32 tábla.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 393. p.

MURADIN Jenő

Perlrott-Csaba Vilmos pályarajzához = Békési Élet. 24. évf. 1989. 3. sz. 394-406. p.

Bibliogr. 401., 405-406.p.

Művészeti lexikon. 3. köt. Főszerk. Zádor Anna és Genthon István. Bp. Akadémiai K. 733. p.

RÓZSA Miklós

Perlrott-Csaba Vilmos = Magyar Művészet. 14. évf. 1938. 5. sz. 145-149. p.

SEREGÉLYI György

Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800-1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről. Szeged. 1988. Seregélyi Gy. 478-479. p.

KÉP:

BORNEMISSZA

Géza

Perlrott-Csaba Vilmos művészete és önéletrajza. Bp. 1929. Dante. 2. tábla. (Önarckép).

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 393. p.

SÜMEGI György

Az ismeretlen Perlrott-Csaba Vilmos = Új Művészet. 2. évf. 1991. 10. sz. 26-28. p.

SZILÁGYI András

A Csabai Perlrott. Az ismeretlenség és az újrafelfedezés áldozata = Békés Megyei Hírlap. 49. évf. 1994. március 26-27. 72. sz. 7. p.

PETÉNYI (DONNER) LÁSZLÓ

orvos. Békéscsaba, 1887. szeptember 29. - Békéscsaba, 1971. szeptember 14.

Apja, Donner Lajos, iskolaigazgató, anyja Haan Ida. Középiskoláit Békéscsabán, egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte, ahol 1910. december 12-én orvosdoktorrá avatták.

Diplomájának megszerzése után Bécsbe került. Ezután - mint aktív katonaeorvos - 1912-ben a temesvári helyőrségi kórház sebészeti osztályán kapott beosztást, ahol ezredorvosi kinevezéséig, 1913 október 1-jéig tartózkodott. Az első világháború kitörésekor mint ezredorvos vonult hadba, később tábori kórházparancsnokként teljesített szolgálatot a keleti és olasz fronton. Végigszolgált a világháború négy évét. 1914 júliusától 1917. december 1-jéig a 7. cs. és kir. Vilmos huszárezred orvosfőnöke, 1917. december 1-jétől 1918. november 12-ig az 1035. sz. tábori kórház parancsnoka és a belgyógyászati, majd a sebészeti osztály vezetője volt.

A háború befejezése után visszatért Békéscsabára. A Tanácsköztársaság idején a helyi tartalékkórház sebészeti osztályának lett a vezetője, majd mint kerületi orvos nyert alkalmazást. 1926-ban városi ügyvezető orvossá választották. Három évvel később, 1929-ben

Békés vármegye főispánja tb. vármegyei főorvossá nevezte ki. 1936-tól állami tiszti főorvosi megbízást kapott, és átvette a város egészségügyének irányítását. Ezt a tevékenységet - néhány év megszakítással - 1962 májusáig, nyugdíjba menetelig látta el.

43 éven keresztül irányította, szervezte Békéscsaba egészségügyi hálózatát. Ez idő alatt alakultak ki a magasabb színvonalú egészségügyi ellátás alapvető feltételei. Munkája igen sokoldalú volt, az egészségügy minden ágazatára kiterjedt. Vezetése alatt alakult meg a Stefánia Csecsemővédő Egyesület helyi szervezete, a Tüdőgondozó Intézet, a Bőr-Nemibeteg gondozó Intézet. Szerepet vállalt a kórház korszerűsítésében, az új szakrendelő-intézet létrehozásában. Orvosa volt az Országos Társadalombiztosító Intézetnek; tagja volt a város képviselő-testületének, valamint számos kulturális és társadalmi egyesületnek. Továbbá nagy gonddal és szenvedéllyel kutatta fel a város történetének dokumentumait is. Érdemei elismeréséül a következő kitüntetések kaptak: Ferenc József Rend lovagkeresztje, ezüst és bronz Signum Laudis, Károly Csapatkereszt, Vöröskereszt 2. osztályú díszjelvénye.

1992-ben utcát neveztek el emlékére Békéscsabán.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930.
Körösvidék ny. 424. p.
(Donner László)

Békésmegyei fejek. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 116. p. (Donner László)

SONKOLY Kálmán

Dr. Petényi (Donner) Lászlóra emlékezünk = Békés Megyei Népújság. 42. évf. 1987. október 6. 235. sz. 3. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930.
Körösvidék ny. 455. p.
(Donner László)

SONKOLY Kálmán

Dr. Petényi (Donner) Lászlóra emlékezünk = Békés Megyei Népújság. 42. évf. 1987. október 6. 235. sz. 3. p.

RÁBAI MIKLÓS

koreográfus. Békéscsaba, 1921. április 18. - Budapest, 1974. augusztus 18.

Bár a néptánc már fiatal korától érdekelte, pályája nem a művészetek, hanem a természettudományok felé indult. A szegedi tudományegyetemen szerzett biológia-kémia szakos tanári diplomát. Néhány évig, 1945-től 1948-ig a békéscsabai gimnáziumban tanított. Szabad idejében a fiú- és leánygimnázium tanulóiból megalakította első amatőr csoportját, a Batsányi Népi Együttest, amely 1948-ban az országos kulturális versenyen első díjat nyert.

1949-től Budapesten tanított a Testnevelési Főiskola néptánc szakán. Továbbá vezette az egyetemi és főiskolai hallgatókból válogatott MEFESZ (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége, utóbb a DISZ Központi Együttes) táncegyüttest. Már ekkor készített koreográfiákat, betanította a Ludas Matyi című táncjátékot. Később a Színház- és Filmművészeti Főiskolán tanított, majd 1950-től az Állami Népi Együttesnél működött,

melynek 21 éven át koreográfusa, főrendezője, művészeti vezetője, 1971-től pedig igazgatója volt. Az együttes első bemutatkozásán - Ecséri lakodalmas -korábbi kísérleteit összegezte. E műsorban alkalmazta először az ún. triós műfaj színpadi kísérletét: az ének-zene-táncos együttes közreműködését. 1958-1961 között szviteken, zsánerképeken, mese-és történeti játékokon, balladákon és táncdrámákon keresztül egy új formát, a népi balettet alakította ki.

Nevéhez a népművészet legősibb forrásait kutató és azt korszerűvé varázsoló koreográfusi, scenikusi és rendezői munka fűződik. Másfél száz tánckompozíciót, néptáncfeldolgozást és önálló táncjátékot hívott életre. Az első magyar népi táncjáték - a Kisbojtár - megalkotója volt. Sok mozi- és TV-film elkészítésében segédkezett szakértőként és koreográfusként. Az általa vezetett Állami Népi Együttes fellépett a világ több mint harminc országában. Elmaradhatatlan vendégszereplői voltak a Szegedi Szabadtéri Játékoknak és a Margitszigeti Színpadnak. Koreográfiáiról számos filmfelvétel készült. A Magyar Televízió 1971-ben portréfilmet készített a művésszel Egy óra Rábai Miklóssal címmel. 1952-ben Kossuth-díjjal, 1967-ben Érdemes Művész címmel, 1973-ban SZOT-díjjal tüntették ki. 53 éves korában, hosszan tartó súlyos betegség után Budapesten hunyt el.

Békéscsabán 1992-ben utcát neveztek el emlékére.

KOREOGRÁFIÁI:

Ecséri lakodalmas, Este a fonóban, Kállai kettős, Üveges tánc, Szüreten, Pontozó, Magyarországi cigánytáncok, Huszártánc, Békési esték, Kalotaszegi leánytánc, Latinca ballada, Kádár Kata, Kukoricafosztás, Bíró Szép Anna, Jóka ördöge, Hajnalodik, Sarkantyús tánc, Völgységi szvit.

MŰVEI:

Háromugrós. Bp. 1953. Művelt Nép. 30 p.

Szatmári táncok. Bp. 1954. Művelt Nép. 87 p.

Kállai kettős. Bp. 1959. Gondolat. 67 p.

IRODALOM:

ALEXA Károly

Elhunyt Rábai Miklós = Magyar Hírlap. 7. évf. 1974. augusztus 19. 228. sz. 13. p.

GÁBOR István

Meghalt Rábai Miklós = Magyar Nemzet. 30. évf. 1974. augusztus 19. 194. sz. 2. p.

ILLÉS Jenő

Rábai Miklós öröksége = Filmvilág. 17. évf. 1974. 19. sz. 31. p.

KÖRTVÉLYES Géza

Búcsú Rábai Miklóstól = Muzsika. 17. évf. 1974. 11. sz. 43-44. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 633. p.

PAPP János

Rábai Miklósnál = Békési Élet. 7. évf. 1972. 3. sz. 436-442. p.

KÉP:

KÖRTVÉLYES Géza

Búcsú Rábai Miklóstól = Muzsika. 17. évf. 1974. 11. sz. 43. p.

PAPP János

Rábai Miklósnál = Békési Élet. 7. évf. 1972. 3. sz. 436. p.

REISZ MIKSA

orvos. Békéscsaba, 1853. (?) - Békéscsaba, 1928. május 12.

Középiskoláit Békéscsabán, Szarvason és Nagyváradon, egyetemi tanulmányait pedig Bécsben végezte. Itt avatták orvossá 1879-ben, továbbá két évig ebben a városban báró Wiederhoffer klinikáján volt segédorvos.

1888-tól 1926-ig állt Békéscsaba város szolgálatában: 29 évig kerületi, később ügyvezető községi orvos, 10 éven keresztül pedig városi tiszti főorvos volt. 1926-ban betegsége miatt kérte nyugdíjaztatását. Nevéhez fűződik a békéscsabai kórház bővítése és nyilvános közkórházzá fejlesztése. Az intézménynek 1891-1906 között igazgatója is volt. Megalapítója, valamint 1926-ig főorvosa volt a Stefánia Országos Anya- és Csecsemővédő Szövetség békéscsabai kirendeltségének. A háború kitörésekor a Magyar Vörös-Kereszt Egylet helyi fiókjának is vezető főorvosa lett. Ezért a szolgálatáért a Vöröskereszt 2. osztályú díszjelvényével tüntették ki. Éveken keresztül a Békés vármegyei Orvos Szövetség alelnökeként tevékenykedett.

Orvosi munkája mellett sokat foglalkozott kulturális kérdésekkel: alelnöke volt a Békéscsabai Múzeum-Egyesületnek; alapító elnöke, (1913-1924), majd később díszelnöke lett a helyi Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Körnek. Közéleti tevékenységéért I. Ferenc József a Koronás Arany Érdemkeresztrel tüntette ki.

A városban 1929 és 1939 között utca őrizte emlékét.

MŰVE:

Békéscsaba közegészségügye. Bp. 1924. Reisz M. 15 p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 440-441. p.

GZEGLÉDI Imre

Békéscsaba utcanevei. Bcs. 1981. Városi Tanács V.B. 44. p.

Dr. Reisz Miksa = Békésmegyei Közlöny. 55. évf. 1928. május 13. 109. sz. 2-3. p.

Reisz Miksa dr. kitüntetése. Vasárnap adják át az érdemkeresztet = Békésmegyei Közlöny. 34. évf. 1907. július 11. 54. sz. 2. p.

Dr. Reisz Miksa ravatalánál = Korniss Géza: Mozaikok a mai Békéscsabáról. Beszéd, hírlapi cikkek, tanulmányok. Bcs. 1928. Corvina ny. 199-202. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 467. p.

RELL LAJOS

tanár, gimnáziumi igazgató. Zombor (Nógrád megye), 1874. október 14. - Szekszárd, 1952. április 3.

Rell Soma evangélikus tanító és Hackenberger Mária fia. A gimnáziumot Losoncon és Szarvason végezte. 1893-ban beiratkozott a budapesti egyetem bölcsészeti karára. Tagja volt az Eötvös-kollégiumnak, 1896-1897-ben elnöke lett a bölcseléthallgatók segítőegyesületének. Budapesten avatták bölcsészdoktorrá 1898-ban, majd ugyanitt szerzett 1901-ben tanári oklevelet magyar és latin nyelvből, valamint irodalomból.

1897-ben nevelőnek ment Bethlen Ödön gróf családjához Kolozsvárra, közben gyakorló tanárként is tevékenykedett a kolozsvári Református Kollégiumban. 1898. június 17-től a békéscsabai Rudolf Reálgimnázium tanára, majd 1916. július 19-től igazgatója volt 19 éven keresztül. Tanári pályája kezdetén létrehozta az iskola könyvtárát, majd megalapította a tanulók öntevékenységének fejlesztésére az Önképzőkört, melynek nyugdíjazásáig elnöke is maradt. Szaktantárgyain kívül több éven át tanított számtant, fizikát, filozófiát, és szükség esetén bármely tárgyban helyettesítést is vállalt. Igazgatói működése idején neves tanárokat alkalmazott, és megszervezte a magas színvonalú oktatás feltételeit. Bevezette a fizikai, kémiai és biológiai gyakorlatokat; biztosította a szükséges felszereléseket. A gyakorlati pedagógián kívül elmélyülten foglalkozott az új irányzatok elméletével is. Igazgatói tevékenységét tanügyi főtanácsosi kiténtetéssel ismerték el.

Iskolai teendői mellett számos iskolán kívüli, társadalmi funkciót is ellátott a városban. Ezek közül a legfontosabbak: volt a békéscsabai munkás gimnázium igazgatója 1908-1910 között; a helybeli Függetlenségi Kör alelnöke 1910-13-ig; az Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Kör alelnöke 1912-1916 között; a Békéscsabai Múzeum-Egyesület titkára 1907-13-ig; a Gyermektanulmányi Társaság tagja 1907-1916 között. 38 évi eredményes, kitartó munka után nyugdíjazták. 1944-ben Szekszárdon telepedett le, ahol a helyi gimnáziumban tanított. 78 éves korában hunyt el.

Több önálló mű, tanulmány, cikk szerzője volt. Cikkei a Szarvas (1893), valamint a Szarvas és Vidéke (1893) című lapokban, a Rudolf Reálgimnázium értesítőjében (1899, 1901, 1903), a Békésmegyei Közlönyben (1899, 1901, 1902, 1903, 1905), a Békéscsabai Múzeum-Egyesület évkönyvében (1901) jelentek meg. Több költeményt, szépirodalmi és társadalmi vonatkozású cikket írt még, melyek a lapokban többnyire álnév alatt jelentek meg.

Tiszteletére Békéscsabán 1992-ben utcát neveztek el. 1992. december 15-én emléktáblát avattak, melyet a Rózsa Ferenc Gimnázium előcsarnokában helyeztek el.

MŰVEI:

Latin szók a magyar népnyelvben. Kolozsvár. 1898. Gombos Ferenc könyvny. 60 p.

A varázsvessző. Bcs. 1912. Békésmegyei Függetlenség ny. 32 p.

Klly. az Uránia 1912. márciusi számából.

A békéscsabai múzeum. Története, épületének és gyűjteményeinek leírása. Bcs. 1914. Békéscsabai Múzeum-Egyesület. 84 p.

Benka Gyula életrajza = Benka Gyula emlékkönyv. A Szarvasi Evangélikus Főgimnázium volt tanára és igazgatója. 1838-1923. Bp. 1928. Szarvasi Öregdiákok Szöv. 7-64. p.

Békéscsaba népe = Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 130-193. p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 441. p.

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 189. p.

Emlékezett a Rózsa... = Napi Délkelet. 1. évf. 1992. december 16. 220. sz. 2. p.

Dr. Rell Lajos tanügyi főtanácsos ny. igazgató = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Reálgimnázium ... értesítője az 1936-37. iskolai évről. Közzéteszi Pataki Sámuel. Bcs. 1937. Rudolf-Reálgimn. 3-7. p.

SONKOLY Kálmán

Harmincnyolc év a katedrán. Dr. Rell Lajos hírnevet szerzett a gimnáziumnak = Békés Megyei Hírlap. 47. évf. 1992. június 20-21. 145. sz. 9. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 11. köt. Bp. 1906. Hornyánszky. 749-751. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 46. p.

KÉP:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 18. tábla.

Dr. Rell Lajos tanügyi főtanácsos ny. igazgató = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Reálgimnázium ... értesítője az 1936-37. iskolai évről. Közzéteszi Pataki Sámuel. Bcs. 1937. Rudolf-Reálgimn. 3. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 21. p.

REMENÁR ELEK

orvos. Nagymihály (Zemplén megye), 1876. január 6. - Békéscsaba, 1959. április 9.

Középiskolai tanulmányait Kassán és Eperjesen, az orvosi egyetemet Budapesten végezte, ahol 1900-ban orvosdoktorrá avatták.

1900-tól hét éven keresztül híres professzorok mellett bővítette szakmai felkészültségét. Előbb Tauffer Vilmos szülészeti-nőgyógyászati klinikáján, majd Schulek Vilmos szemész professzor mellett tanult, végül a sebészetet Dollinger Gyula budapesti egyetemi tanártól sajátította el.

Kitűnő szakmai felkészültséggel került a békéscsabai közkórházba igazgatónak és sebészfőorvosnak 1907. május 1-jén. Itt nehéz szakmai, szervezési és gazdasági feladatok megoldása várt rá. A kórház éveken keresztül katonai feladatokat látott el, így a felszerelés teljesen tönkrement. A háború kitörése után frontszolgálatot teljesített. A szerb fronton megsebesült, majd felgyógyulását követően tartalékos ezredorvosként teljesített szolgálatot a csabai katonai kórházban. E tevékenysége elismeréseként több kitüntetést kapott: Koronás Arany Érdemkereszt, Sebesülési Érem, Károly Csapatkereszt.

A kórház fejlesztésére csak az 1930-as évektől volt lehetőség a város által felvett külföldi kölcsönökből. Ebből a pénzből 1933-ban megszületett a laboratórium, a prosectúra, továbbá korszerűsítették a kórház konyháját. 1935. február 11-én átadásra került az ország egyik legkorszerűbb, 100 ágyas új sebészeti osztálya. Ez évben még a szülészeti osztály is elkészült, így 1936-ban a csabai közkórháznak már 309 ágya és 4 osztálya volt. Remenár kitűnően felkészült sebész volt. Számos új műtéti eljárást vezetett be, ortopédiai műtétekre is vállalkozott. Rendkívül szigorú volt, nem tűrt semmilyen pontatlanságot a sebészeti munkában.

Szakmai munkája mellett kiemelkedő kulturális tevékenységet folytatott Békéscsabán. Az 1913-ban megalakult Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Kör első tisztségviselői között alelnöknek választották. 1914-ben a 16 főre emelkedett Aurora Zenekar őt kérte fel karnagynak, amely megbízatásnak örömmel tett eleget. 37 évi szolgálat után 1944-ben - egyik napról a másikra - nyugdíjazták, de a háború közbeni szükségállapotok és orvoshiány miatt 1945 végéig még aktívan dolgozott. Szakmai munkájának elismerésül 1922-ben egészségügyi tanácsosi, 1941-ben pedig egészségügyi főtanácsosi címmel tüntette ki a kormány.

A 83 éves korában elhunyt Remenár Eleket a békéscsabai Széchenyi -ligeti temetőben helyezték örök nyugalomra.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 441-442. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 176. p.

A magyar társadalom lexikonja. Bp. 1931. Magyar Társadalom Lexikonja Kiadóv. 179. p.

SONKOLY Kálmán

Dr. Remenár Elek (1876-1959) a korszerű kórház alapjainak megteremtője Békéscsabán = Békési Élet. 25. évf. 1990. 4. sz. 439-446. p.

SONKOLY Kálmán

Dr. Elek Remenár (1876-1959) zakladatel modernej nemocnice v Békésskej Cabe = Cabiansky Kalendár na rok 1995. Bcs. 1994. Mestská samospráva Békésskej Caby. 60-62. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 377., 468. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 176. p.

REÖK ISTVÁN

ügyvéd, gazdálkodó. Mándok (Zemplén megye), 1816. augusztus 4. - Békéscsaba, 1877. július 9.

Apja, Reök Theofil, uradalmi tisztartó, anyja Szélig Anna. Házasságukból hét gyermek született. A családban minden fiúgyermek magas iskolai képzésben részesült.

Reök István az 1830-as években az eperjesi kollégiumban tanult. Színésznek készült, de végül az ügyvédi hivatást választotta. 1839-től Pesten élt. 1845-ben megnősült, felesége Grobetti Lujza lett. Tagja s jegyzője volt a 48-as forradalmat támogató radikálisok körének. 1848

májusától a Kereskedelemügyi Minisztérium titkára lett, majd a szabadságharc végén Cserépváron húzódott meg. (Itt találkozott utoljára nővérel, Munkácsy Mihály édesanyjával.) 1849 novemberében tért vissza Pestre, de a forradalom idején betöltött szerepe miatt jobbnak látta elhagyni a fővárost.

1850 áprilisában érkezett Csabára, ahol Sarolta nővére lakott. Itt tartózkodását ideiglenesnek szánta, ennek ellenére a városban maradt haláláig. Az ügyvédi gyakorlattól eltiltották, így nehéz anyagi helyzetbe került, s az csak némiképp segített rajta, hogy rokonai ajánlására gróf Apponyi György némely ügye intézésével bízta meg. Később Gerendáson bérelt földet, s ott gazdálkodott.

Munkácsy Mihály 1851-ben, szülei halála után került nagybátyjához Csabára, s lakott néhány évig nála. Reök később főként levelezés útján kísérte figyelemmel Munkácsy pályafutását.

Az ötvenes évek elején műkedvelő társulatot szervezett, s színdarabok előadásával próbálta a helyi kulturális életet fellendíteni. Zsilinszky Mihály szerint: "Rövid idő alatt oly társadalmi tekintélyre tett szert, mely kedvezőbb politikai viszonyok között magas állást biztosítottak volna neki."

A Bach-rendszer bukása után visszaállt a megyei élet, Reök is helyet kapott a hivatalnoki karban. 1860 októberében Gyulára költözött, ahol előbb a városnál, majd a megyénél vállalt állást. Az abszolutizmus visszaállítását követően visszavonult gerendási birtokára. A kiegyezés után megpróbált visszatérni a közéletbe. A két évtizede elhagyott Pesten azonban nem talált állást. Visszatért tehát Csabára, s a második felesége révén örökölt kismegyeri birtokon mintaszerű gazdaságot alakított ki.

Az 1860 őszen megalakult Békésmegyei Gazdasági Egylet alapító tagja, s 1867 és 1870 között igazgató-elnöke volt. Társaságbeli munkája elsősorban a szakirodalom terén jelentős. Néhány hónapig szerkesztette a Békésmegyei Közlönyt s a rövid életű Szépirodalmi Lapokat. 1876-ban beköltözött Csabára, ahol 1877-ben bekövetkező haláláig sokat betegeskedett.

Emlékét 1910-től utca őrzi a városban.

MŰVEI:

A dohány okszerű kezelése. Gyula. 1867. Dobay ny. 54 p.

Munkácsy Mihály. Tárca = Békés. 2. évf. 1870. április 24. 17. sz. 2. p.

Csaba-e vagy Gyula! = Békés. 3. évf. 1871. 1. rész szeptember 28. 78. sz. 1-2. p., 2. rész. október 1. 79. sz. 1-2. p.

Társadalmi életképek, tekint. a székhelykérdésre Békésmegyében. Bcs. 1873. Dobay ny.

Eszmék a megyei múzeum körül = Békés. 3. évf. (Új folyam). 1874. március 15. 11. sz. 1. p.

Röpívek a megye székének áttétele érdekében Gyuláról Csabára. Bcs. 1874. Dobay ny.

IRODALOM:

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békés megyében. Bcs. 1994. Békés M. Múzeumok Igazg. 240 p.

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békéscsabán. Bcs. 1975. Városi Tanács V.B. 187. p.

Bibliogr. 165-184. p.

CZEGLÉDI Imre

Reök István emlékére = Békés Megyei Népújság 32. évf. 1977. július 9. 160. sz. 6. p.

VÉGVÁRI Lajos

Munkácsy Mihály élete és művei. Bp. 1958. Akadémiai K. 398 p. 137 tábla.

ZLINSZKY István

A Békésvármegyei Gazdasági Egylet története. 1860-1896. Bcs. 1896. Corvina ny. 47-48. p.

KÉP:

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békés megyében. Bcs. 1994. Békés M. Múzeumok Igazg. 154., 169. p.

CZEGLÉDI Imre

Munkácsy Békéscsabán. Bcs. 1975. Városi Tanács V.B. 137. p.

RÉTHY BÉLA

gyógyszerész. Szarvas, 1862. december 24. - Békéscsaba, 1935. december 22.

Családja német származású. Nagyapja, Schlotterbeck Kristóf, szarvasi vaskereskedő, kinek Lipót nevű fia nyomdász volt, Pál békéscsabai orvos lett, Vilmos pedig apja mesterségét folytatta. Réthy Vilmos Szarvason alapított családot, kinek nyolcadik gyermeke volt Béla.

Réthy Béla gyermekkorától gyógyszerésznek készült. Ezért az ötödik gimnáziumi osztály elvégzése után Ternajgó Cézár újaradi gyógyszerészhez került inasnak. 1880-ban gyakornoki vizsgát tett, s Varságh Béla békéscsabai gyógyszerészhez szegődött el. Fizetéséből nehezen tudott megélni, így egy év múlva visszatért Aradra, s a neves Rozsnyay Mátyás patikájába állt be. Ebben az értékes laboratóriummal rendelkező gyógyszertárban sokat bővült tudása. Takarékosan élt, mivel egyetemre készült. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte 1882-től, ahol Than Károly tanítványa volt. Anyagi helyzetén úgy segített, hogy a Gyógyszerészeti Hetilapba írt cikkeket, s fordított német szaklapokból. Mindezek mellett is csak Varságh Béla segítségével tudta elvégezni az egyetemet.

1884-ben Békéscsabán telepedett le, ahol Varságh Béla "Sas"-hoz címzett gyógyszertárában dolgozott. 1888-ban Kétegyházán létesítette a "Vöröskereszt" gyógyszertárat, majd eladta és 1891-ben Pásztón bérelt patikát. 1892-ben egykori főnöke "Sas"-hoz címzett gyógyszertárát bérelte ki Békéscsabán. Ezt 1911-ben végleg megvásárolta. Mint bérlő, teljes önállóságot élvezett. Megalapította az országos hírűvé vált vegyészeti laboratóriumot és gyógycukorkagyárat. Hamarosan útjára bocsátotta első termékét, a pemetefű-cukorkát. Ugyanakkor a laboratórium jobb kihasználására reuma elleni szert is előállított. Ezek olyan sikert hoztak, hogy a gyógycukorkák újabb és újabb fajtáit hozta létre, majd kereskedelmi cukorkákat is készített. Később háztartási vegyi cikkeket állított elő. Népszerűvé vált a Papagáj-ruhafesték, melyet 60-féle színben gyártott. Összesen 1100-féle cikket készített.

Neve nemcsak gyógyszerészként vált ismertté: az elsők között ismerte fel a szőlőültetvények réme, a filoxéria elleni védekezést.

Élete végéig gondoskodott Varságh Béláról, egykori tanítómesteréről. Réthy távol tartotta magát a politikától, de a közéletben szívesen vállalt szerepet. Elnöke volt a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület helyi szervezetének, a Magyar Vöröskereszt békéscsabai fiókjának, a békéscsabai sakk-körnek, valamint tagja lett Békéscsaba képviselő-testületének, Békés vármegye törvényhatóságának, a Békéscsabai Múzeum-Egyesület igazgatóságának. Jövedelméből alapítványokat támogatott. Gyógyszerészeti szaklapokban, valamint a helyi lapokban is számos cikke jelent meg.

Hatvanéves korában, 1922-ben adta át fiainak a gyógyszerterát és a gyárrá fejlesztett laboratóriumot, s haláláig gazdálkodással foglalkozott.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 442. p.

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 173. p.

KISSNÉ ÁBRAHÁM Katalin

A gyógyszerterai hálózat kialakulása és fejlődése Békés megyében. (1770-1950). Gyula. 1988. Békés Megyei Levéltár. 150-151. p.

LÁNG Miklós

130 éve született Réthy Béla gyógyszerész - száz éve indult útjára a pemetefü-cukorka = Békés Megyei Hírlap. 48. évf. 1993. január 11. 8. sz. 11. p.

VASS Márta

A múlt vallatása = Békés Megyei Népújság. 34. évf. 1979. június 13. 136. sz. 6. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 468. p.

RÉTHY PÁL

orvos. Szarvas, 1809. január 17. - Békéscsaba, 1896. április 20.

Ősei a XVI. században a németországi Baden-Würtembergi fejedelemségben éltek. Apja, Schlotterbeck Kristóf Stettin városából 1805-ben települt Szarvasra, ahol vaskereskedéssel foglalkozott. Fiai - Pál, Lipót és Vilmos - különösen kiemelkedő szerepet játszottak Békés megye történetében. Mindhárman 1844-ben vették fel a Réthy nevet Vajda Péter költő, tanár javaslatára.

Réthy Pál szülővárosában, Szarvason kezdte, majd a mezőberényi gimnáziumban folytatta iskoláit. A gimnázium elvégzése után Pozsonyban volt bölcsészhallgató és nevelő. Orvosi tanulmányait a pesti egyetemen végezte, ahol 1836-ban szerzett diplomát. Kiváló tanuló volt, adottságaira hamar felfigyeltek. Ennek következtében hamarosan Fabini Theophil János világhírű pesti szemészprofesszor tanársegéde lett, majd Csabán főorvosi állást vállalt.

Békéscsabán hamar megkedvelte magát, s a város egyik legjobban tisztelt embere lett. Ő volt az első orvos a városban, aki szlovákul tudott, és akit a nép bizalmába fogadott. Fontos feladatának tartotta, hogy a katasztrofálisan rossz állapotban levő közegészségügyet a holtpontról elmozdítsa. Legmaradandóbb tette a csabai kórház megalapítása volt. Erre a célra - az evangélikus egyház bevonásával - gyűjtést kezdeményezett. A kórház létrehozatala érdekében 1847-ben megírta egyik legfontosabb művét Szegényeket ápoló és kórintézet felállításáról Békéscsabán címmel. Réthy Pálnak 1854-ben nyílt lehetősége az első ideiglenes kórház felállítására, amely csak átmenetileg oldotta meg a problémákat. Ezért a társadalmi közadakozást tovább szorgalmazva 1864-ben már korszerűbb kórházat hozott létre egy új épületben. Ugyancsak ebben az időszakban (1869) alakított ki egy szegényházat az elesett gyámoltalanok befogadására. Mindkét épületet Réthy Pál veje, Sztraka Ernő városi főmérnök tervezte.

Réthy Pál nagy érdemeket szerzett a város korszerű egészségügyének kialakításában, a különböző járványok leküzdésében. 1873-ban a kolera körül tanúsított kitartó fáradozásáért Békés vármegye főispánja tiszteletbeli tisztí főorvossá nevezte ki, a király pedig 1882-ben Koronás Arany Érdemkereszttel jutalmazta. A megyében uralkodó himlőjárvány megfékezésének érdekében aktív szervezője volt a himlőoltás minél nagyobb számban történő alkalmazásának. Sokat tett a rendkívül magas csecsemő-halandóság leküzdéséért: megszervezte a városi bábák képzését először Aradon, majd Csabán. Foglalkozott az orvosi tévedésekkel, az elmebetegségek diagnosztikájával, a magyarországi magas csecsemő-halandóság okaival, a magyar orvosi ellátás reformjával. Tudományos munkája mellett aktív közéleti tevékenységet folytatott. 54 évi szolgálat után 1891-ben vonult nyugdíjba. Az 1896-ban elhunyt orvos holttestét a kegyelet jeléül a kórház kertjében temették el.

Halála után 1910-ben Békéscsabán utcát neveztek el emlékére, mely 1949 óta Kórház utcaként szerepel. A Békéscsabai V. T. Egyesített Egészségügyi Intézménye 1989. június 30-án felvette Réthy Pál nevét, s az épület előtti parkban felavatták Mladonyiczki Béla erre az alkalomra készített emléktábláját.

MŰVEI:

Szegényeket ápoló és kórintézet felállításáról Békéscsabán. Szarvas. 1847. Réthy ny. 34 p.

Az önnemzés. A növények, állatok és emberek őseredeti keletkezése. Pest. 1869. Kunosy és R. ny. 26 p.

IRODALOM:

Emlékezés Réthy Pálra = Békésmegyei Közlöny. 23. évf. 1896. április 23. 33. sz. 1-2. p.

HAAN Lajos

Békés vármegye hajdana. Pest. 1870. Lauffer. 1. köt. Történelmi rész. 84. p.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 508. p.

Dr. Réthy Pál nevét vették fel. Régi kórház - új névvel = Csabai Hírmondó. 4. évf. 1989. 7. sz. 10. p.

SONKOLY Kálmán

Dr. Réthy Pál (1809-1896) 180 évvel ezelőtt született. A békéscsabai kórház alapításának 125. évfordulójára = Csabai Hírmondó. 4. évf. 1989. 6. sz. 10. p.

SONKOLY Kálmán

Dr. Réthy Pál (1809-1896) szerepe Békéscsaba egészségügyi szervezetének kialakításában = Békési Élet. 15. évf. 1980. 1. sz. 60-64. p.

SONKOLY Kálmán

Szemelvények a békéscsabai kórház és szegényápolójának múlt századbeli működéséről. Dr. Réthy Pál születésének 180. évfordulójára emlékezve = Békési Élet. 24. évf. 1989. 2. sz. 169-180. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 11. köt. Bp. 1906. Hornyánszky. 831-832. p.

KÉP:

SONKOLY Kálmán

Dr. Réthy Pál (1809-1896) 180 évvel ezelőtt született. A békéscsabai kórház alapításának 125. évfordulójára = Csabai Hírmondó. 4. évf. 1989. 6. sz. 10. p.

SAILER VILMOS

ügyvéd. Békéscsaba, 1859. március 5. - Békéscsaba, 1937. augusztus 12.

Sailer Vilmos Békéscsabán végezte elemi iskoláit és a gimnázium I-IV. osztályát. Jó tanulmányi eredménye miatt két éven át megkapta a Kazinczy-féle ösztöndíjat. Az V. osztályba Iglón, a VI-VIII.-ba pedig Szarvason járt. Érettségi után jogot hallgatott, majd 1886-ban megszerezte az ügyvédi oklevelet.

Ügyvédi elfoglaltsága mellett tevékenyen részt vett az evangélikus egyház és Békéscsaba város közéletében. 1900-ban egyházmegyei ügyésszé, 1918-ban az arad-békési egyházmegye felügyelőjévé választották. Ezenkívül a gróf Merán uradalom ügyésze lett, s egy időben főszerkesztője volt a Békésmegyei Közlönynek. A város kulturális vagy társadalmi megmozdulásain tevékenyen részt vett. A Rudolf Gimnázium felügyelő bizottságának 1904-től kezdve 6 éven át tagja, majd 1910-től 27 esztendőn keresztül elnöke volt. Modern alapokra helyezte az iskola vagyongazdálkodását, s új ügyviteli szabályzatot dolgozott ki. Segítségével lehetővé vált a tanári könyvtár gyors ütemű fejlesztése; a fizikai szertár felújítása; a fizikai gyakorlatokhoz szükséges eszközök megszerzése. Miután ügyvédi életpályájáról nyugalomba vonult, s a közéletben viselt minden tisztségéről lemondott, idős korára csupán a Rudolf Gimnázium Kormányzó Bizottságának elnöki tisztét tartotta meg.

Karakterisztikus, érdekes egyénisége, valamint közéleti tevékenysége miatt köztiszteletnek örvendett.

IRODALOM:

Sailer Vilmos dr. = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Reálgimnázium ... értesítője az 1930-31. iskolai évről. Közzéteszi Rell Lajos. Bcs. 1931. Rudolf-Reálgimn. 3-4. p.

Dr. Sailer Vilmos = A békéscsabai Ág. Hitv. Ev. Rudolf-Gimnázium ... értesítője az 1937-38. iskolai évről. Közzéteszi Pataki Sámuel. Bcs. 1938. Rudolf-Gimn. 3-4. p.

Sailer Vilmos dr. = Békésmegyei Közlöny. 64. évf. 1937. augusztus 13. 183. sz. 2. p.

STARK ADOLF

kereskedő, szőlőnemesítő. Bártfa (Sáros megye), 1834. december 28. - Békéscsaba, 1910. augusztus 26.

Stark Adolf édesapja, Stark Mihály, a bártfai felső leányiskola tanára volt, akit 1862-től Bártfa szabad királyi város tanácsnokává neveztek ki. Édesanyja, Folkusházy Zsuzsanna, nemesi családból származott.

Stark Adolf elemi iskoláit Bártfán végezte. Középsiskolai tanulmányait a miskolci evangélikus esperességi Középtanodában folytatta. Az 1848-49-es tanévben a szabadságharc miatt tanulmányait többször megszakította, és a következő félév végén végleg abba is hagyta. Kimaradása után Bártfán Szartory Ferenc vegyeskereskedőnél inaskodott.

Szaktudását ezután más városokban igyekezett gyarapítani. Eperjesen, Nagybányán, Kolozsváron, Debrecenben, Nagyváradon dolgozott különböző kereskedőknél. 1859-ben Békéscsabán önálló üzletet nyitott. 1863 nyarán megházasodott és végleg letelepedett Békéscsabán. A város szőlőtermelő lakosságától közelebről is megismerte a kertészkedés örömeit, anyagilag is gyarapodott. A szőlészetet, borászatot jó pénzbefektetésnek tekintette. A századforduló éveiben már 16 hold szőlőültetvénye és szőlőiskolája volt. A mintegy 300-fajta

szőlőt nagy szorgalommal és komoly anyagi áldozatok árán szerezte be a legkülönbözőbb bel- és külföldi szőlőtelepekről.

Életének legjelentősebb tevékenységét a szőlőnemesítés terén fejtette ki. Az új fajtákat egyrészt keresztezéses nemesítéssel, másrészt az egyes fajták magoncaiból szelektálta. Nemesítéséből két új szőlőfajtát emelt ki és szaporított eladásra. Világhírűvé a Csabagyöngyével vált, amely közel egy évszázad óta hazánkban és világszerte a legkorábbi érésű, finom zamatú csemegeszőlő-fajta. Szőlőfajtaival, gyümölcseivel és más terményeivel számos kiállításon nyert magas fokú elismerést: 1873, Bécsi Világkiállítás -arany; 1876, Országos Ipar-, Termény- és Allatkiállítás - bronz; 1878, Békéscsaba, terménykiállítás - ezüst; 1894, Szentpétervár -bronz; 1896, Ezredéves Országos Kiállítás - bronz; 1897, Hamburg, kertészeti kiállítás - ezüstérem. Ferenc József uralkodásának 50. évfordulóján Signum Memoriae-t kapott.

A Békésmegyei Gazdasági Egyletben ismeretterjesztő munkát végzett. Kezdetben mint tag, rövidesen mint vezetőségi tag működött önkéntes visszavonulásáig, 1896-ig. Tisztségében kiállításokat szervezett; a tagok számára vevőkört szerzett; a főispán felkérésére szőlőhegy-szabályzatot készített; a Borászati Lapok munkatársaként pedig tudósításokat küldött a szerkesztőségnek. Az egylet megbízásából elkészítette a gyümölcs-elárúsító csarnok tervzetét. Javaslatot tett a megyei kosárfonás és háziipar fejlesztésére.

Emlékét halálának 60. évfordulóján, az 1970-ben Békéscsabán rendezett ünnepségen elevenítették fel. Tevékenységéről kiállítást rendeztek, és egykori lakóháza helyén emléktáblát lepleztek le. 1992-ben utcát neveztek el tiszteletére.

MŰVE:

Stark Adolf feljegyzései. (Borászati napló.) Kézirat. 1903. (A Békéscsaba Evangélikus Gyülekezeti Levéltárban.)

IRODALOM:

DEDINSZKY Gyula

Stark Adolf békéscsabai szőlőnemesítő. Bcs. 1981. Dedinszky Gy. 92 p. (Kézirat.)

Bibliogr. 81-83. p.

KOZMA Pál

Stark Adolf szőlőnemesítő életműve és hatása = Békési Élet. 21. évf. 1986. 1. sz. 15-21. p.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 3. köt. Szerk. Für Lajos és Pintér János. Bp. 1989. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 249-252. p.

Stark Adolf = Békésmegyei Közlöny. 37. évf. 1910. augusztus 28. 69. sz. 5. p.

KÉP:

HAAN Antal

Stark Adolf = Békés Megyei Népújság. 43. évf. 1988. január 23. 19. sz. 9. p.

Magyar agrártörténeti életrajzok. 3. köt. Szerk. Für Lajos Pintér János. Bp. 1989. Magyar Mezőgazd. Múzeum. 24 9. p.

SÜDY ERNŐ

gyógyszerész. Makó (Csanád megye), 1882. szeptember 18. - Békéscsaba, 1973. szeptember 18.

Értelmiségi családból származott, apja egy gyógyszerész-dinasztia megalapítója volt. 1885-ben költözött a család Békéscsabára. Südy Ernő itt kezdte tanulmányait, majd középiskoláit Békéscsabán és Szarvason végezte. Egy évig volt gyakornok édesapja "Mégváltóhoz" címzett gyógyszerértárában, majd a nagyszombati "Fekete papok" gimnáziumban folytatta tanulmányait, ahol alaposabban megismerkedett a komolyzenével, és barátságot kötött Kodály Zoltánnal.

1902-1904 között a kolozsvári egyetemet látogatta. Gyógyszerészeti tanulmányai mellett két évre beiratkozott a Konzervatóriumba és az orvosi karra is. 1904-ben megkapta gyógyszerészi diplomáját. A diploma megszerzése után Budapestre került Than Károly kémiai intézetébe, ezt követően Bécsbe, majd 1906-tól a pécsi "Magyar Korona" nevezetű gyógyszerértárba. 1908-ban feleségül vette Tevan Gizellát, aki munkájában is hű társa lett. 1909-től Békéscsabán dolgozott gyógyszerészként. Többször járt külföldön tanulmányúton.

1913-ban megalakította az Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Kört, melynek előzménye egy zenei egyesület létrehozása volt. Ehhez csatlakoztak az irodalombarátok és a Tevan-családon keresztül a képzőművészet helyi képviselői is. A Kör a város zenei életében évtizedeken át irányító szerepet töltött be. Kodály Zoltán és Bartók Béla - akikkel levelezésben is állt - többször jelen voltak a zenei programokon. Létrehozta a Kör könyvtárát, valamint zenekarát is, melynek karnagya volt. A múzeumi munka megindításában és a városi zeneiskola létrehozásában is közreműködött. A modern zene legőszintébb híve, legkitartóbb harcosa volt. Helyi elnöke lett az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének, majd 1930-ban a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület Vidéki Szervezetének elnökévé választották. Állandó zenekritikusa volt a helyi lapoknak.

Békéscsaba kulturális életének fellendítésével sokat tett a település fejlesztéséért, ezzel együtt a gyógyszerértári hálózat fejlődéséért. Munkásságáért több kitüntetést is kapott: két ízben Szocialista Munkáért Érdemérmét, majd a Szocialista Hazáért Érdemrendet. Kritikai dolgozatai, indítványai szaklapokban jelentek meg.

MŰVEI:

Békéscsaba közönsége és a színház = Viharsarok. 1. évf. 1945. szeptember 22. 35. sz. 2. p.

Vidéki városok zenekultúrájának a fejlesztése. Bcs. 1930. Corvin ny. 8 p.

IRODALOM:

FILADELFI Mihály

A békéscsabai Aurora Kör történetének vázlatos áttekintése = Békési Élet. 8. évf. 1973. 3. sz. 510-528. p.

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosai. 1. köt. Főszerk. Szabó Ferenc. Bcs. 1979. MSZMP Békés megyei Biz. 503-505. p.

Bibliogr. 505. p.

KASNYIK Judit

Bartók és Kodály barátja jubilál = Békés Megyei Népújság. 17. évf. 1962. november 17. 269. sz. 6. p.

KISSNÉ ÁBRAHÁM Katalin

A gyógyszerügyi hálózat kialakulása és fejlődése Békés megyében. 1770-1950. Gyula. 1988. Békés Megyei Levéltár. 151-152. p.

LENTHÁR Márta

A legjobbat és a legjobban. Nyolcvan éve 1913-ban alapította Südy Ernő az Aurora-kört = Békés Megyei Hírlap. 48. évf. 1993. április 17-18. 89. sz. 6. p.

TIBORI János

Néhány fejezet a békéscsabai Aurora-kör történetéből = Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerk. Kristó Gyula és Székely Lajos. Bcs. 1970. Városi Tanács V.B. 325-336. p.

VASS Márta

A múlt vallatása = Békés Megyei Népművelés. 34. évf. 1979. június 13. 136. sz. 6. p.

KÉP:

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosai. 1. köt. Főszerk. Szabó Ferenc. Bcs. 1979. MSZMP Békés megyei Biz. 503. p.

SZEBERÉNYI GUSZTÁV

evangélikus lelkész. Tótaradác (Torontál megye), 1890. augusztus 23. - Békéscsaba, 1941. október 1.

Szülei - Szeberényi Lajos Zsigmond csabai lelkész és Sztahlo Irén - Szeberényi Gusztáv születése után néhány hónappal költöztek Békéscsabára. Iskoláit is itt végezte. 1910-ben érettségizett az evangélikus Rudolf Főgimnáziumban. Ezután a pozsonyi teológiai akadémián tanult három évet, majd Lipcsében és Erlangenben fejezte be tanulmányait.

Hazatérése után 1914-ben lelkésszé avatták, majd Csepregi György esperes mellett lett segédlelkész. 1915. május 4-e és 1916. december 28-a között táborigazgató lelkész volt. Betegsége miatt azonban visszakerült Békéscsabára, ahol 1918-ban az evangélikus egyház lelkészévé választották. Később nősült, felesége - Doleschall Olga papleány - három gyermeknek adott életet.

Kiemelkedő szervezőképességével és akaraterejével egymás után hozta létre az evangélikus szeretetintézményeket, pl. az Evangélikus Árvaházat, Diakonisszaképző Intézetet, Evangélikus Aggokházát, mely Evangélikus Szeretotthon néven napjainkban is működik. 1936-ban, Tranoscius 300 éves évfordulójának alkalmával a Délkelet-Európai Diakonissza Intézetek konferenciája Békéscsabán zajlott, melynek megszervezésében nagy szerepe volt. 1931-ben igazgató-lelkésszé választották, így ettől fogva nagyobb teret kapott belmissziós munkájának kifejtésére.

Szerkesztője volt a szlovák nyelvű Evanjelický Hlásnik című lapnak és a Békéscsabai Evangélikusok Lapjának.

IRODALOM:

Békés vármegye. Szerk. Márkus György. Bp. 1936. Békésvm. Monográfiája Szerk. 761. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók

életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 66-68. p.
(Kézirat.)

Dr. Gustáv Szeberényi. (23. aug. 1890. - 1. okt. 1941.) = Cabiansky Kalendár. Na obyčajny rok 1942. Bcs. 1941. Nákl. Ev. Cirkevného Knihkupectva. 32. p.

Dr. Szeberényi Gusztáv = Békésmegyei képes kalendárium 1942. évre. Szerk. és kiad. Zsilinszky Lajos. Bcs. 1942. Kossuth ny. 25-26. p.

KÉP:

Dr. Gustáv Szeberényi. (23. aug. 1890. - 1. okt. 1941.) = Cabiansky Kalendár. Na obyčajny rok 1942. Bcs. 1941. Nákl. Ev. Cirkevného Knihkupectva. 32. p.

SZEBERÉNYI GUSZTÁV ADOLF

evangélikus lelkész. Kochanóc (Trencsén megye), 1816. október 14. - Békéscsaba, 1890. augusztus 19.

Apja, a neves Szeberényi János, selmeci lelkész és bányakerületi püspök, anyja Podhradszky Eszter.

Elemi iskoláit és a gimnáziumot Selmecebányán végezte. Innen Pozsonyba ment, ahol filozófiát és teológiát tanult. 1838-ban sikeres vizsgát tett, majd két évig a jénai egyetemen tanult, s közben bejárta Németországot. Hazatérése után nevelői állást vállalt Világoson. Felesége, Dlhányi Maximiliána, lelkészcsaládból származott. Házasságukból öt gyermek született.

1843-ban apja maga mellé vette segédlelkésznek, majd felavatása után az egyházasmaróti gyülekezet lelkésze lett. Tíz év után került Békéscsabára az idős Haan János mellé, ahol ritka buzgalommal és eréllyel rendbe hozta az egyház anyagi ügyeit. A régi harangok helyébe újakat szerzett. Sokat tett a nép vallásos nevelése érdekében. Fáradhatatlan buzgalommal hozzájárult a fiatalság hitoktatásához. Nevéhez fűződik a jaminai evangélikus templom építése. A nagy műveltségű, szorgalmas embert 1868-ban esperessé, majd 1873. június 20-án bányakerületi püspökké nevezték ki.

Irodalmi munkássága is jelentős: az ötvenes években valamennyi nevezetes hazai és németországi egyházi lapban számos egyházi cikkeket írt. Haan Lajossal és több csabai tanítóval a népiskola részére olvasókönyvet állított össze, mivel eddig az új testamentumot használták olvasókönyvként. Püspöki megbízásból kiadta az istentiszteletnél használandó agendát. E mű elismerésül a bécsi teológiai fakultás díszdoktori címmel tüntette ki. Számos vallásos könyvet is újra kiadatott. Tevékenységéért I. Ferenc József kitüntette és királyi tanácsossággal ruházta fel.

1879-ben gróf Apponyi Albert ellenében nagy többséggel megválasztották Békéscsaba országgyűlési képviselőjévé. 1890. április 29-én főrendiházi tag lett. Életének utolsó éveiben lázas betegség gyötörte, mégis végezte munkáját.

Békéscsabán 1938-ban teret neveztek el róla, melyet 1962-ben Rózsa Ferenc névre változtattak. 1992-től azonban a tér ismét Szeberényi Gusztáv nevét viseli.

MŰVEI:

Konfirmációi tanítás. Bp. 1876.

Luther kiskátéja. Bp. 1876.

Kézi agenda. (Magyar, szlovák és német nyelven.) Bp. 1877.

IRODALOM:

BÁTTASZÉKI Lajos

Alföldi képes emlékkönyv. Arad. 1887. Széchenyi Irod. Int. 31-34. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930.

Körösvidék ny. 204-205. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 29-34. p. (Kézirat.)

Emléklapok. Kegyelete jeléül kiad. a bányai ág. hitv. ev. egyházkerület néhai Szeberényi Gusztáv szeretett püspökének emlékére. Szerk. Handel Vilmos. Bp. 1890. Hornyánszky. 35 p.

SZEBERÉNYI GUSZTÁV ADOLF

evangélikus lelkész. Kochanóc (Trencsén megye), 1816. október 14. - Békéscsaba, 1890. augusztus 19.

Apja, a neves Szeberényi János, selmeci lelkész és bányakerületi püspök, anyja Podhradszky Eszter.

Elemi iskoláit és a gimnáziumot Selmecbányán végezte. Innen Pozsonyba ment, ahol filozófiát és teológiát tanult. 1838-ban sikeres vizsgát tett, majd két évig a jénai egyetemen tanult, s közben bejárta Németországot. Hazatérése után nevelői állást vállalt Világoson. Felesége, Dlhányi Maximiliána, lelkészcsaládból származott. Házasságukból öt gyermek született.

1843-ban apja maga mellé vette segédlelkésznek, majd felavatása után az egyházasmaróti gyülekezet lelkésze lett. Tíz év után került Békéscsabára az idős Haan János mellé, ahol ritka buzgalommal és eréllyel rendbe hozta az egyház anyagi ügyeit. A régi harangok helyébe újakat szerzett. Sokat tett a nép vallásos nevelése érdekében. Fáradhatatlan buzgalommal hozzájárult a fiatalság hitoktatásához. Nevéhez fűződik a jaminai evangélikus templom építése. A nagy műveltségű, szorgalmas embert 1868-ban esperessé, majd 1873. június 20-án bányakerületi püspökké nevezték ki.

Irodalmi munkássága is jelentős: az ötvenes években valamennyi nevezetes hazai és németországi egyházi lapban számos egyházi cikkeket írt. Haan Lajossal és több csabai tanítóval a népiskola részére olvasókönyvet állított össze, mivel eddig az újtestamentumot használták olvasókönyvként. Püspöki megbízásból kiadta az istentiszteletnél használandó agendát. E mű elismeréséül a bécsi teológiai fakultás díszdoktori címmel tüntette ki. Számos vallásos könyvet is újra kiadatott. Tevékenységéért I. Ferenc József kitüntette és királyi tanácsossággal ruházta fel.

1879-ben gróf Apponyi Albert ellenében nagy többséggel megválasztották Békéscsaba országgyűlési képviselőjévé. 1890. április 29-én főrendiházi tag lett. Életének utolsó éveiben lázas betegség gyötörte, mégis végezte munkáját.

Békéscsabán 1938-ban teret neveztek el róla, melyet 1962-ben Rózsa Ferenc névre változtattak. 1992-től azonban a tér ismét Szeberényi Gusztáv nevét viseli.

MŰVEI:

Konfirmációi tanítás. Bp. 1876.

Luther kiskatéja. Bp. 1876.

Kézi agenda. (Magyar, szlovák és német nyelven.) Bp. 1877.

IRODALOM:

BÁTTASZÉKI Lajos

Alföldi képes emlékkönyv. Arad. 1887. Széchenyi Irod. Int. 31-34. p.

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930.

Körösvidék ny. 204-205. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 29-34. p. (Kézirat.)

Emléklapok. Kegyelete jeléül kiad. a bányai ág. hitv. ev. egyházkerület néhai Szeberényi Gusztáv szeretett püspökének emlékére. Szerk. Handel Vilmos. Bp. 1890. Hornyánszky. 35 p.

Dr. Szeberényi Gusztáv = Békésvármegye képes naptára az 1891 közönséges évre. Szerk. Chrisztó Miklós. Bcs. 1891. Corvina ny. 73-74. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 13. köt. Bp. 1908. Hornyánszky. 483-484. p.

KÉP:

Dr. Szeberényi Gusztáv = Békésvármegye képes naptára az 1891 közönséges évre. Szerk. Chrisztó Miklós. Bcs. 1891. Corvina ny. 73. p.

SZEBERÉNYI JÁNOS

orvos. Békéscsaba, 1896. május 16. - Békéscsaba, 1961. november 26.

Apja, Szeberényi Lajos Zsigmond, evangélikus lelkész, anyja Fürst Paula.

Békéscsabán a Rudolf Főgimnáziumban érettségizett, majd 1914-től a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult tovább. A világháború miatt félbe kellett szakítania tanulmányait - harctéri szolgálatra hívták be: az orosz és a szerb fronton teljesített szolgálatot. Leszerelése után, 1918-ban folytathatta csak az egyetemet. A román megszállás alatt - hazafias magatartása miatt -1919-ben négy hónapot Krassóban és Craiovában töltött fogságban. A több ízben megszakított tanulmányait befejezve 1921-ben avatták doktorrá.

Négy évig a budapesti I. számú belgyógyászati klinikán dolgozott a nagy hírű Korányi Sándor akadémikus professzor mellett mint kinevezett gyakornok. Itt belgyógyász szakképesítést is szerzett.

1925-ben Békéscsabán a Munkás Biztosító Pénztár körzeti kezelőorvosa, 1928-ban városi orvos lett. 1945-től az OTI körzeti orvosi munkája mellett a rendelőintézet belgyógyász szakorvosi teendőit is ellátta.

Szeberényi János a város legkedveltebb, legnépszerűbb orvosa volt. Kitűnően beszélt szlovákul, így számos csabai család választotta házi orvosának. Minden betegét a legjobb

tudása szerint kezelte, éjjel-nappal rendelkezésükre állt. Orvosi munkája mellett élénk társadalmi és kulturális tevékenységet folytatott a város közéletében.

IRODALOM:

Békésmegyei fejek. 1929. Szerk. Gergely Gábor Arnold. Bcs. 1929. Corvina ny. 185. p.

SONKOLY Kálmán

Egy régi háziorvos emlékére: Dr. Szeberényi János (1896-1961) = Békés Megyei Hírlap. 48. évf. 1993. március 11. 59. sz. 9. p.

KÉP:

SONKOLY Kálmán

Egy régi háziorvos emlékére: Dr. Szeberényi János (1896-1961) = Békés Megyei Hírlap. 48. évf. 1993. március 11. 59. sz. 9. p.

SZEBERÉNYI LAJOS

egyházi és pedagógiai író, teológiai tanár. Maglód (Pest megye), 1820. augusztus 15. - Pozsony, 1875. június 4.

Gyermekkorát szülőhelyén töltötte. A magyar nyelvet csak 7-8 éves korában, rákoscsabai tanulmányai során sajátította el. Apját, Szeberényi Andrást - aki evangélikus lelkész volt - korán elvesztette. A gimnáziumot Selmechányán végezte (1830-1939), ahová nagybátyja, Szeberényi János vitte magával. Itt, az Önképzőkörben kötött ismeretséget Petőfi Sándorral. Barátságuknak 1845-ben egy irodalmi vita vetett véget. A teológiát 1841-ben Pozsonyban végezte el, ahol 1839-40-ben országgyűlési beszédekét másolt az Országgyűlési Tudósításokba. Ezt követően jogi tanulmányokat folytatott Pápán.

1846-ban Pestre költözött, és főleg újságírással foglalkozott. 1848-ban munkatársa lett Kossuth Hírlapjának, majd szerkesztője a Népbarát szlovák kiadásának, a Prjat el ludu című forradalmi újságnak. Később az országos rendőrségnél alkalmazták mint fogalmazót. Itt jutott hozzá azokhoz az útlevelekhez, amelyekkel sok társát és önmagát is megmentette.

A szabadságharc bukása után Hódmezővásárhelyen bujkált. 1851 őszén a békéscsabai magyar tannyelvű reáliskola tanára lett. Hamarosan elfogták, de fél év után amnesztiát kapott, s Csabára internálták. A tanítás mellett pedagógiai irodalommal foglalkozott. Több tankönyvet adott ki elemi és reál iskolák számára.

A tanítók részére indította 1855-ben megyénk első szaklapját, a Néptanítók Könyvét, melyet 1861-ben Iskolai Lap címmel folytatott. A Néptanítók Könyvéhez 1856-ban Kis Kert címmel gyermekek számára készült szépirodalmi melléklet is társult. Az önkényuralom időszakának legjelentősebb Békés megyei pedagógiai vállalkozása a Néptanítók Könyve, mivel elsőként próbálkozott azzal, hogy mértékadó és korszerű szakmai irányítást adjon a népiskolai tanítóknak. A folyóirat középpontjában a sokoldalúan művelt pedagógus és a népiskola áll. A kiadvány ellen 1856. január 4-én a hatóságok vizsgálatot rendeltek el alaptalan vádak alapján. Az 1855-ös évfolyamot elkobozták, 1856-tól pedig szigorú ellenőrzés alá vetették. A sorozatos zaklatások miatt Szeberényi elköltözött Békés megyéből.

1857 őszén Makóra távozott lelkésznek. A Néptanítók Könyvét innen szerkesztette tovább Vince Sándorral együtt. Makói tevékenységéhez kapcsolódik a Protestáns Népkönyvtár című folyóirat szerkesztése. 1860 és 1864 között a szegedi evangélikus egyháznak volt lelképásztora. 1864-ben Pozsonyba került magyar-szlovák papnak és a gyakorlati teológia

tanárának. 1865-ben a Kisfaludy Társaság - mely két évvel később tagjai közé választotta - felhívására lefordított néhány száz szlovák népdalt. A dunáninneni evangélikus egyházkerület ez évben jegyzővé választotta, mely tisztséget, valamint a dunáninneni kerületi gyámintézet elnöki tisztét haláláig viselte.

MŰVEI:

Búzavirágok. Pest. 1848. Heckenast.

Forradalmi szikrák. Pest. 1848.

Magyar olvasókönyv a tót ifjúság számára. Pest. 1848. Heckenast. 121 p.

Politikai szónoklattan. Alapos útmutatás nyilvános beszédekben és vitatkozásokban. Pest. 1849. Heckenast.

Tanítók és anyák könyve. Gyula. 1854.

Néhány év Petőfi életéből. Szeged. 1861. Burger Zs. 35 p.

Tót népdalok. Ford. Szeberényi Lajos, Lehoczky Tivadar, Törs Kálmán. Pest. 1866. Kisfaludy-Társaság. 263 p.

IRODALOM:

HAAN Lajos

Békés vármegye hajdana. Pest. 1870. Lauffer. 1. köt. Történelmi rész. 97-98. p.

KOVÁCS Endréné

Néptanítók könyve. Repertórium. Bcs. 1988. A Szerző. 7-12. p. (Kézirat.)

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 717. p.

Magyar irodalmi lexikon. 3. köt. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1965. Akadémiai K. 160-161. p.

Szeberényi Lajos, Békés megye első folyóiratának: a Néptanítók Könyvének szerkesztője = Elek László: Művelődés, irodalom Békés megyében. 2. köt. A 19. század derekától az 1880-as évekig. Bcs. 1988. Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága. 147-205. p.

Bibliogr. 359-360. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 13. köt. Bp. 1909. Hornyánszky. 487-490. p.

SZEBERÉNYI LAJOS ZSIGMOND

evangélikus lelkész, egyházi író. Békéscsaba, 1859. november 4. - Békéscsaba, 1941. szeptember 23.

Apja, Szeberényi Gusztáv Adolf, a bányai kerület püspöke, anyja Dlhányi Maximiliána.

Evangélikus iskolában tanult Békéscsabán, középiskoláit Selmecbányán, Nagyszebenben és Szarvason, teológiai tanulmányait Pozsonyban és Berlinben végezte.

Pályáját segédlelkészként kezdte apja mellett. 1883 őszén a tótaradáci gyülekezet választotta lelkészének. Apja halála után 1891. január 9-én Békéscsabára hívták, ahol haláláig szolgált. 1918-ban az arad-békési egyházmegye esperese lett. 1930-ban a vármegye törvényhatósága a felsőház tagjává választotta.

Igazgató-lelkészként erős kézzel vezette a csabai egyházat. Úgy ismerték, mint a szegény nép és az egyház bátor védelmezőjét. 1895-ben megindította az Evangélikus Egyházi Szemle című folyóiratot. Elve: hűség a hitvalláshoz és tolerancia, szabad nyelvhasználat szóban és írásban. 1896-ban megalakította a békéscsabai Evangélikus Egyházi Könyvkereskedést, mely magyar és szlovák nyelvű könyveket adott ki.

Rengeteget olvasott, utazott, nyelveket tanult. Irodalmi tevékenysége az ország határain túl is ismertté tette a nevét. Teológiai, egyháztörténeti műveket írt; a parasztság problémáival; agrárpolitikai kérdésekkel foglalkozott. Művei magyar, szlovák és német nyelven jelentek meg. Fordított dán, norvég és svéd nyelvről szlovákra és magyarra. Tudományos munkásságának elismeréseként a bécsi egyetem teológiai fakultása díszdoktorrá avatta.

MŰVEI:

Nazarenizmus. Nagy-Becskerek. 1888. Pleitz ny. 96 p.

A parasztok helyzete Magyarországon. Szociális tanulmány különös tekintettel az alföldi munkásmozgalomra és kivándorlásra. Bp. 1907. Corvina ny. 100 p.

Parasztkérdés külföldön és hazánkban. Szociális tanulmány. Bcs. 1908. Tevan ny. 208 p.

A magas Északon. Izland leírása az ifjúság és nép számára. Debrecen. 1912. Hegedűs. 117 p.

Tömegmozgalmak az alföldi parasztvárosokban. Bp. 1913. Kókai. 119 p.

Luther vagy Loyola. Teológiai tanulmány. Bcs. 1928. Ev. Egyházi Könyvkereskedés. 349 p.

Luther ultramontán ócsárlói. Bcs. 1929. Ev. Egyházi Könyvkereskedés. 193 p.

Kierkegaard élete és munkái. 1813-1855. Bcs. 1937. Ev. Egyházi Könyvkereskedés. 148 p.

A parasztság története a legrégebb időktől napjainkig. Történelmi áttekintés. Bp. 1937. Gergely K. 444 p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 446-447. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 46-58. p. (Kézirat.)

Dr. Ludevít Z. Szeberényi = Cabiansky Kalendar. Na obycajny rok 1931. Bcs. 1930. Nákl. Ev. Cirkevného Knihkupectva. 70-72. p.

Dr. Ludovít Z. Szeberényi = Cabiansky Kalendar. Na obycajny rok 1942. Bcs. 1941. Nákl. Ev. Cirkevného Knihkupectva. 30-31. p.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 717. p.

Dr. Szeberényi Lajos Zs. = Békésmegyei képes kalendárium 1942 évre. Szerk. és kiad. Zsilinszky Lajos. Bcs. 1942. Kossuth ny. 22-23. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 13. köt. Bp. 1908. Hornyánszky. 490-491. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 471. p.

DEDINSZKY, Július

Spomienky na Cabiansky kalendár = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabiansky Org. Slovákov. 38. p.

Dr. Szeberényi Lajos Zs. = Békésmegyei képes kalendárium 1942 évre. Szerk. és kiad. Zsilinszky Lajos. Bcs. 1942. Kossuth ny. 23. p.

SZOBEK ANDRÁS

politikus. Békéscsaba, 1894. december 18. - Budapest, 1986. december 3.

Édesapja uradalmi béres volt gróf Apponyi Albert vandhái birtokán, majd kubikus és útépítő munkás.

Szobek András az elemi iskolát Békéscsabán végezte. Anyai nagybátyja segítségével 1906. június végén ácsstanoncnak szegődött, és a Tiszántúl nagyobb építkezésein dolgozott. 1910. augusztus 18-án felszabadult, segéd lett. Még ez évben belépett az építőmunkások szakszervezetébe, majd az illegális szervezőbizottság és az MSZDP tagja lett 16 évesen.

1914 tavaszán Budapestre került építkezésekhez. A háború kitörésekor bevonult: előbb az orosz frontra irányították, majd 1916 tavasztól a déli fronton teljesített szolgálatot, ahonnan 1918. november 18-án érkezett meg Békéscsabára. Rövidesen bevásztották a Munkástanácsba. A Tanácsköztársaság idején részt vett a tiszántúli visszavonulás hadműveleteinek biztosításában, majd az északi hadjáratban.

A proletárdiktatúra leverése után különböző gyűjtőtáborokba került, ahonnan 1921 februárjában szabadult. Békéscsabán állandó rendőri felügyelet alatt állt, ezért a Borsodi Szénbányákhoz ment dolgozni. 1923-ban hazaköltözött Békéscsabára. Építkezéseken dolgozott, de közben aktívan részt vett az MSZDP munkájában, amiért állandó zaklatásban volt része. Az 1930-as évektől önálló vállalkozó lett. 1932. április 7-én néma tüntetést szervezett Gyulán; 1938-ban részt vett az MSZDP rendkívüli kongresszusán. 1944-ben a budapesti gyűjtőfogházba, majd a nagykanizsai internálótáborba, végül Iharosberénybe, Inke István báró pusztájára szállították. Szabadulása után visszatért Békéscsabára, de rövidesen Hajdúnánásra, majd Debrecenbe vitték, ahol feladata a gránátszedés és tüzérségi állások ásása volt. Innen négy társával megszökött és október 10-én érkezett meg Békéscsabára.

1944. november 16-án kinevezték a Magyar Kommunista Párt Békés vármegyei titkárának. 1944. december 14-én részt vett Debrecenben az Ideiglenes Nemzetgyűlésen és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megválasztásában. 1945. január 4-én kinevezték Békés vármegye főispánjává, ugyanakkor kormánybiztosi feladatokat is ellátott. 1945 szeptemberében Budapestre költözött, ahová 1946 őszén a családja is követte.

Közéleti szerepe jelentős volt: 1945-48-ban az MKP, 1948-56-ban az MDP Központi Vezetőségének tagja, 1946-48-ban a Politikai Bizottság póttagja. 1945 nyarán áttelepítési kormánybiztos, majd 1947-ig a Közellátásügyi Minisztérium politikai államtitkára, 1947-49-ben földművelésügyi minisztériumi politikai államtitkár és az Országos Közellátási Hivatal főtitkára. 1949-50-ben Magyarország moszkvai nagykövete. 1950-től 1953. július 4-ig külkereskedelmi miniszterhelyettes, 1953-54-ben pekingi magyar nagykövet rendkívüli nagyköveti és meghatalmazott miniszteri rangban. 1954 nyaratól 1956-ig begyűjtési miniszter.

1956. október 24-én a Minisztertanács leváltotta és nyugdíjazta. 1957 és 1967 között az Elnöki Tanács tagja, valamint a szeghalmi járás országgyűlési képviselője volt. Részt vett a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság Gazdasági Bizottságának munkájában.

Hosszú munkásmozgalmi múltjának elismeréseként megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrendet.

MŰVE:

Egy munkásélet emlékei. (Emlékirat.) Bp. 1986. Kossuth K. 193 p.

IRODALOM:

BÖLÖNYI József

Magyarország kormányai. 1848-1992. Bp. 1992. Akadémiai K. 398. p.

Elhunyt Szobek András = Békés Megyei Népujság. 41. évf. 1986. december 5. 286. sz. 3. p.

Magyar életrajzi lexikon. 4. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1994. Akadémiai K. 869. p.

SZOBEK András

Egy munkásélet emlékei. (Emlékirat.) Bp. 1986. Kossuth K. 193 p.

KÉP:

SZOBEK András

Egy munkásélet emlékei. (Emlékirat.) Bp. 1986. Kossuth K. 1. tábla.

SZTRAKA ERNŐ

mérnök, pomológus. Békéscsaba, 1830. március 3. -Békéscsaba, 1906. február 20.

Édesapja, Sztraka Károly, békéscsabai evangélikus tanítóként dolgozott 1825-1863 között. Édesanyja Boer Anna volt. E házasságból két gyermek született: Ernő és György.

Sztraka Ernő elemi iskolai tanulmányait apja tanítványaként végezte. Középiskolás éveit a szarvasi és eperjesi gimnáziumban töltötte.

18 éves korában beállt honvédnek, s mint az eperjesi diák-légió tagja, részt vett az 1848. évi novemberi kassai ütközetben. Ennek szerencsétlen kimenetele miatt sok viszontagság között, több heti keserves bujdosás után visszatért a kollégiumba. A szabadságharc leverését követően egy évig apja mellett tanítószkodott. 1851-ben jogi diplomát, az 1854-55-ös tanévben pedig a bécsi politechnikumban mérnöki oklevelet szerzett.

Mint okleveles mérnök 1855 őszén Gyulán Bodoky Károly vízügyi mérnök mellett a Körösök szabályozási munkájában vett részt. Három évvel később gyulai járási mérnökké nevezték ki. 1861 szeptemberében Békéscsaba mérnöke lett. Ezt a pozíciót 1892. december 9-ei lemondásáig töltötte be. Általában mindazok a nagy tömegeket foglalkoztató közmunkák, középítkezések, amelyek e három évtized alatt a városban lezajlottak, Sztraka Ernőnek köszönhetők. Ezen 31 esztendőből egy évet (1872-73) a gyulai Alsó-Fehér-Körös Szabályozási Társulat szolgálatában töltött el mint igazgató-mérnök. 1863. november 18-án megnősült, feleségül vette Réthy Pál orvostanár és Mayer Rozália leányát, Etelkát. Házasságukból hat gyermek született.

Békéscsabai mérnökösködése alatt felmérte a várost: erről térképet, s a beltelkekről telekkönyvet készített. Az 1860-as évek első felében elkészítette Békéscsaba első városrendezési tervét. Foglalkoztatta a község építkezésének szabályozása. Feladatához tartozott a belvizek lecsapolása, a vízelvezető fő- és mellékcsatornák létrehozása. Az ő tervei

szerint történt a Széchenyi-liget (1865) és a Petőfi-liget (1882) parkosítása és beültetése. Szenvedélyes pomológus is volt; neki köszönhető számos utca fásítása.

Mint építész több jelentős középülettel gazdagította Békéscsabát. Ilyen a régi kórházi épület (1864) és a csabai szegényápoloda (1869) tervezése, továbbá az építkezések vezetése. Önálló alkotása a Fiume szálloda (1867-68), a régi gimnáziumi épület, az erzsébethelyi evangélikus templom, valamint a mai Városháza (kivéve annak homlokzatát). 1868-ban az ő kezdeményezésére váltotta fel a régi utcai pallókat a téglajárda; agitációjának, munkálkodásának köszönhető a Kossuth téri artézi kút. Nevéhez fűződik a kigyósi vadvízcsatorna (1871) létrehozása is. 1874 nyarán régészeti kutatásokhoz készítette el Haan Lajos részére Gyula város helyszínrajzát. 1877-79 között került sor a Vigadó - benne a színházteremmel - megépítésére Halmay Andor tervei szerint, Sztraka Ernő művezetésével. 1885-ben Sztraka elképzelése alapján alakították át az evangélikus kistemplomot; 1887-ben a Széchenyi-ligeti pavilon tervezője és építésvezetője volt. E széleskörű tevékenység mellett több évtizeden keresztül - 1861-96 között - a Békésmegyei Gazdasági Egylet műszaki szaktanácsadójaként tevékenykedett.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 41-44. p.

NAGY András, D.

Emlékképek a békéscsabai Sztraka családról = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 51-52. sz. 2. p.

Sztraka Ernő. (1830-1906) = Békésmegyei Közlöny. 33. évf. 1906. február 22. 15. sz. 2-3. p.

TÁBORI György

A városrendező. Sztraka Ernő városi mérnök munkássága. Bcs. 1993. Tevan A. Gimn., Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Isk. 38 p. 36 tábla.

KÉP:

NAGY András, D.

Emlékképek a békéscsabai Sztraka családról = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 51-52. sz. 2. p.

TÁBORI György

A városrendező. Sztraka Ernő városi mérnök munkássága. Bcs. 1993. Tevan A. Gimn., Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Isk. 9. tábla.

SZTRAKA KÁROLY

evangélikus tanító. Apostag (Pest megye), 1803. szeptember 15. - Békéscsaba, 1863. november 29.

Apja, Sztraka András, Gyulán született 1766-ban. Felnőttként került el Gyuláról. Három évig Kecskeméten, 42 évig pedig Apostagon volt tanító.

Sztraka Károly Mezőberényben tanult hat, majd Pozsonyban öt évig, ahol a filozófiai kurzust is elvégezte. 1825. május 1-jétől tanított Csabán az elemi fiúiskolában. 1826 augusztusában vette feleségül Boer Annát, egy szebeni tanár leányát. 1842-ben az abban az évben létrehozott felsőtabáni iskolába helyezték át, ahol lányokat és fiúkat is tanított.

Sztraka igen sokoldalú ember volt: a Magyar Nemzeti Múzeum póttagja, a Magyar Kertészeti és Gazdasági Társaság és a Magyar Természettudósok Társaságának tagja. Kitűnő festő; szenvedélyes természetvizsgáló; ügyes vadász; kiváló gyümölcsstermesztő. Az általa kitömött "ritkább" alföldi madarak és emlősállatok példányai a Nemzeti Múzeumban kerültek kiállításra. A kertészek egyesületének kiállításain az általa termesztett gyümölcsökkel több érmet nyert.

Külön figyelmet érdemel irodalmi tevékenysége. Számos versben írt állatmese szerzője, melyek igen népszerűek voltak az egyszerű szlovák emberek körében. 1853-ban könyvalakban is megjelentek Puvodné bájky od Karla Straku (Sztraka Károly eredeti állatmeséi) címmel. A mesék egytől egyig gyöngyszemei a rímbe szedett gúnynak és szatírának. Költeményei jelentek meg Fejérpataky "Pozornik" (Figyelő) című folyóiratában s a békéscsabai kis énekeskönyvben. Munkái jelentek még meg az Oskola és egyház című tanárok részére kiadott gyűjteményben is.

Békéscsabán 1910 és 1962 között utca őrizte emlékét.

MŰVEI:

Radostnjk ku snatku Jana Kollara a Wilhelminy Frideriky Schmidtovej. Pest. 1835.

Pohrebnej werse ku poslednj pocestnosti Zuzanne Jeszenszky rozené Turdélyi. Pest. 1835.
Trattner Károlyi ny.

Puvodné bájky od Karla Straku. Szarvas. 1853. Réthy ny.

Radostné padesátiletí ucitelského úradu ... Pavla Benjamina Szemiána... Pest. Trattner Károlyi ny. 1856.

Poslední pocestnost ... Jána Szeberinyiho. Gyula. 1857. Réthy ny.

A gyümölcsfa-tenyésztés hasznáról = Néptanítók könyve. Szerk. és kiad. Szeberényi Lajos. 3. köt. Gyula. 1857. Réthy ny. 35-38. p.

IRODALOM:

Egy békésmegyei Aesopus versei = Békésmegyei Közlöny. 33. évf. 1906. november 8. 93. sz. 5. p.

GOMBOS, Ján

Evanjelickí ucitelia: Karol Straka = Cabiansky Kalendar na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovákov. 70-71. p.

HAAN Lajos

Békés vármegye hajdana. Pest. 1870. Lauffer. 1. köt Történelmi rész. 99. p.

HAAN Lajos

Békés-Csaba. A város története a kezdetektől a XIX. század harmadik harmadáig. Bcs. 1991. Békés M. Önkorm. Hiv. 106-107. p.

TARJÁN TIBOR

ügyvéd, ornitológus. Békéscsaba, 1879. november 10. - Budapest, 1945. február 8.

Gimnáziumi tanulmányait Békéscsabán és Szarvason végezte. Jogot a kolozsvári és a budapesti tudományegyetemen hallgatott, ügyvédi oklevelét 1908-ban Budapesten nyerte el. Kolozsvárott ismerkedett meg Vönöczky-Schenk Jakabbal, aki a Madártani Intézet igazgatója

volt. Többek között az ő hatására lett a madárvilág szerelmese. Ez a rajongás azonban családi örökség is, hiszen nagyapja Petényi Salamon János ornitológus munkatársa volt, aki a magyar tudományos madártan megalapítója.

Tarján Tibor ügyvédi munkája mellett egész életén át a madárvilág tanulmányozásával foglalkozott. 1899. november 25-én a Békéscsabai Múzeum-Egyesület alapítói között szerepelt, így azonnal bekapcsolódott a múzeumi munkába. Még egyetemista korában jelentős tojásgyűjteményt ajándékozott a múzeumnak, amely ma már - sajnos -nem létezik. Gyűjteményébe a Békés megyében található madarak tojásai mellett más hazai és külföldi madártojások is bekerültek.

Madártani gyűjtésének és megfigyeléseinek területe elsősorban a békéscsabai alvégi legelő és annak folytatása, az ókígyósi pusztá, a Nagygyöp volt. Rendszeres gyűjtőmunkáján kívül 59 darab madárpreparátumot ajándékozott a természettudományi gyűjteménybe. Kétségtelen, hogy a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum természettudományos gyűjteményének létezése Tarján Tibor madártani és muzeológiai munkásságának köszönhető.

Tagja volt a városi képviselő-testületnek, a törvényhatósági bizottságnak s a szegedi Alföldkutató Bizottságnak. Publikációi folyóiratokban jelentek meg.

MŰVEI:

Bütykös ásólúd Békés megyében = Aquila. 1929-30. 36-37., 300., 330. p.

Békéscsaba és vidékének madárvilága = Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 103-129. p.

Újabb adatok Békéscsaba vidékének madárvilágához = Aquila. 1935-38. 42-45., 666-669., 693-694. p.

A balkáni kacagógerle Békéscsabán = Aquila. 1939-42. 46-49., 456., 487. p.

Az Ókígyósi-pusztá vízimadarai 1930-40-ben = Aquila. 1939-42. 46-49., 459., 489. p.

IRODALOM:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 448. p.

Gyarapszik a múzeum állattára. Tarján Tibor dr. értékes ajándéka = Békésmegyei Közlöny. 56. évf. 1929. november 20. 155. sz. 4. p.

RÉTHY Zsigmond

Dr. Tarján Tibor. (1879-1945) = Múzeumi Híradó. 1974. 4. 15-17. p.

VASS István

A 75 éves Munkácsy Mihály Múzeum történetének fontosabb eseményei (1899-1944) = Múzeumi Híradó. 1974. 4. 1-5. p.

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 30., 47., 65. p.

KÉP:

Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Főszerk. Korniss Géza. Bcs. 1930. Körösvidék ny. 473. p.

TERÉNYI LAJOS

ügyvéd, főispán. Gyula, 1854. december 17. - Békéscsaba, 1897. november 4.

Édesapja, Terényi (Stummer) Lajos, 1844-ben lett Békés vármegye aljegyzője, 1849-ben az orosházi járás szolgabírája, majd a vármegye alispánja és országgyűlési képviselője. Stummer családi nevét honti birtokáról Terényire változtatta. 1852-ben kötött házasságot Beliczey Máriával.

Fia, Terényi Lajos, gyermekkorát Békéscsabán töltötte. A középiskolát Egerben végezte nagybátyja, Ipolyi Arnold felügyelete alatt. Eger után Nagyvárad következett, ahol 1878-ban szerzett ügyvédi oklevelet.

Ez évben Békés vármegye aljegyzőjének választották meg. 1883-ban a békési járás szolgabírája lett. Ekkor alapított családot is. Pályája fokozatosan ívelt fölfelé: 1884-ben a gyulai járás szolgabírája lett. A megyegyűléseken való szereplése kiváltotta az egész megye elismerését, így a megüresedett főjegyzői állás betöltésénél 1886-ban egyhangúlag esett rá a választás. 1888-ban az árvíz idején miniszteri biztossá nevezték ki. Munkájával nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy Gyulán, Mezőberényben és Köröstarcsán sikerült a katasztrófát elkerülni. Tevékenységére a kormány is felfigyelt, így 1889-ben Békés vármegye főispánjává nevezték ki. Céljai között szerepelt a közlekedési viszonyok javítása; a községek kulturális felemelése; a megye anyagi és szellemi gyarapítása; a közigazgatás korszerűsítése. A rövid két év alatt nem tudta teljességében megvalósítani ezeket a terveket. Főispáni tevékenységéhez fűződik a mezőhegyes-szarvasi és a sárréti vasutak építésének elkezdése és részben befejezése is.

Főispánsága idejére esett a szocialista tanok terjedése, mely ellen a kormány kivételes eszközökkel kívánt védekezni. Terényi véleménye az volt, hogy ilyen intézkedések nélkül is törvényes mederbe lehet terelni a mozgalmat. Meggyőződését igaznak tartotta, ezért inkább lemondott főispáni állásáról. 1892-ben és 1896-ban Gyula város lakossága országgyűlési képviselőnek választotta. Beszédei és cikkei a korabeli napilapokban jelentek meg.

Arcképét Uferbach Jenő festette meg, melyet 1900. március 25-én lepleztek le Gyula város tanácstermében.

MŰVE:

Békésvármegye Törvényhatósági Bizottsága által alkotott szabályrendeletek gyűjteménye. Összeáll. Terényi Lajos. Gyula. 1888. Békésvármegye Törvényhatósági Biz. 1. füz. 154 p., 2. füz. 90 p.

IRODALOM:

Békés vármegye. Szerk. Márkus György. Bp. 1936. Békésvm. Monográfiája Szerk. 781. p.

BODOKY Zoltán

Emlék-beszéd, néh. Terényi Lajos Békésvármegye volt főispánja arcképének leleplezésekor tartotta ... Gyula. 1899. Békésvármegye Törvényhatósági Biz. 13 p.

MISKEY J. Béla

Visszaemlékezések Terényi Lajosra. A "Békés" eredeti tárczája = Békés. 29. évf. 1897. november 14. 47. sz. 1. p., november 21. 48. sz. 1-2. p., november 28. 49. sz. 1-2. p., december 12. 51. sz. 1-2. p., december 19. 52. sz. 1. p., december 25. 53. sz. 1-4. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 14. köt. Bp. 1914. Hornyánszky 19. p.

Terényi Lajos = Békés. 29. évf. 1897. november 7. 46. sz. 1-3. p.

Terényi Lajos = Békésvármegye képes naptára az 1891 közönséges évre. Szerk. Chriszto Miklós. Bcs. 1891. Corvina ny. 42. p.

KÉP:

Terényi Lajos = Békésvármegye képes naptára az 1891 közönséges évre. Szerk. Chriszto Miklós. Bcs. 1891. Corvina ny. 43. p.

TESSEDIK SÁMUEL, ID.

evangélikus lelkész. Puchó (Trencsén megye), 1710. november (?) - Békéscsaba, 1749. április 9.

Szülei - Tessedik György és Nedeczky Eszter - szegény sorsú polgárok voltak. Fia, Tessedik Sámuel, szarvasi lelkész.

Tessedik Sámuel iskolai tanulmányait Puchón kezdte, ahonnan Trencsénbe, majd a magyar nyelv megtanulása végett Győrbe, innen pedig Körmöcre küldték. 1728-ban a pozsonyi főiskola növendéke lett, ahol többek között Bél Mátyás volt a tanítója. Az egyetemet Jénában végezte 1732 és 1735 között. Hazatérve másfél évig a vallásos üldözések elől Modorba menekült szüleinél lakott. Itt Mohl Illyés lelkész mellett segédkezett. 1737-ben szentelték fel Besztercebányán, s még ez évben a tótgyörki egyház választotta lelkészévé. Innen Albertibe került néhány évre, ahonnan 1744. július 21-én búcsúzott, s került Békéscsabára.

Mindjárt hivatalba léptekor összehívta a nép "véneit", s egy általa kidolgozott utasítást olvasott föl, mellyel az itteni léha állapotokon próbált javítani. Ezt a szabályzatot el is fogadták az egyháztagok, s azt határozták, hogy köztudomás végett évente kétszer a szószékről olvassák fel és magyarázzák meg. Az utasítás öt pontban szabályozza a nép egyházi életét. Az első a kereszteléssel kapcsolatos, a második az úrvacsoráról szól. A következő a házasságkötésről rendelkezik; a terhes nők, özvegyek, fiatalok kérdésével is foglalkozik; s elrendeli, hogy esketés idején zene, lövöldözés ne legyen a templomnál. Meghatározza a rendet a templomi istentisztelet idején. Végül az ötödik pont - az "Egyéb dolgok" -a társadalmi állapotokról tájékoztat. Ez az Egyházi Szabályzat (Instructio Pastoralis, szlovákul: Porádek a ustanowení Cyrkewny) volt az alapja Csabán annak a szigorú, mai szemmel nézve kegyetlen fegyelmezésnek, mely abban a korban ország, sőt világszerte is dívott.

Tessedik kiadott egy röpiratot, melyben sürgette, hogy a pap évente látogassa híveit. Gondja volt az iskolákra is, melyeket szorgalmasan ellenőrzött, figyelemmel kísérte a tanítók munkáját.

1749-ben Csaba elhagyására készült. A Bács megyei Petrovácsra hívták lelkésznek, de a feladat teljesítésére halála miatt nem kerülhetett sor. Hamvai a Kistemplomban nyugszanak.

Tessedik fő érdeme a még most is fennálló ótemplom - ma Kistemplom - "dereká"-nak felépíttetése, melyet 1745. november 11-én szenteltek fel. Rövid szolgálata hosszú időre meghatározta a csabai gyülekezet életét, vezetése alatt formálódott igazán közösséggé a sokfelől érkezett nép.

Békéscsabán 1910-től utca őrzi emlékét.

MŰVEI:

Commentatio historico theologica de scripturae sacrae etque antiquitatis ecclesiasticae in theol. usu et auctoritate. Jena. 1733.

Nábozné kázánj pri poswecenj chramu ev. cabanského r. P. 1745. Pest. 1745.

Via regia ad promovendam veram cognitionem Christi secundum Actor XX. 17-21. Pest. 1746.

IRODALOM:

HAAN Lajos

Békés vármegye hajdana. Pest. 1870. Lauffer. 1. köt Történelmi rész. 101. p.

HAAN Lajos

Békés-Csaba. A város története a kezdetektől a XIX. század harmadik harmadáig. Bcs. 1991.

Békés M. Önkorm. Hiv. 65-71. p.

KOVÁCS Pál

Kétszáznegyven éve halt meg Tessedik Sámuel evangélikus lelkész = Csabai Hírmondó. 4. évf. 1989. 1. rész. 11. sz. 5. p., 2. rész. 12. sz. 5. p.

Samuel Thessedik starsi = Cabiansky Kalendár. Na rok 1947. Bcs. 1946. Nákl. Ev.

Cirkevného Knihkupectva. 36-38. p.

Stavba malého chrámu. Sámuel Tesedik, 1745-1749 = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovákov. 51-55. p.

TEVAN ANDOR

nyomdász, könyvkiadó. Békéscsaba, 1889. augusztus 15. - Budapest, 1955. október 5.

Apja, Tevan Adolf, békéscsabai könyvkereskedő, aki kilenc gyermekes családban nevelkedő fiát nyomdásznak szánta. Így került Tevan Andor a középiskola elvégzése után a bécsi Grafikai Főiskolára.

Szabad idejében könyvtárakba, könyvkereskedésekbe járt, megismerkedett a korszerű európai könyvművészetrel. Bécsből kétévi tanulás után tért haza, s Békéscsabán átvette apja kis nyomdáját, melyet korszerű műhellyé fejlesztett. Szép kiadványai hamarosan ismertté tették a nyomdát. Külföldi cégektől két betűtípust rendelt: a Behrens és a Tilmann antikvát. Ezzel megalapozta a legmodernebb igényekkel fellépő tipográfiai és kiadói munkásságát.

Csakhamar a fővárosi irodalmi élet kellős közepében találta magát. Rozsnyai Kálmán révén kapcsolatba került a New York Kávéház írói és művészi törzskarával. Kiadói munkássága irodalmi rangot adott Békéscsabának azzal, hogy a Tevan Könyvtár filléres árú sárga füzetekben egymás után jelentette meg a magyar és a külföldi irodalom számos alkotását, így a Nyugat íróit, Thomas Mann-t, Balzacot, Tolsztojt. A sorozat borítóját maga rajzolta, de a sorozat szerkesztője és lektora is ő volt. 1913-ban útjára bocsátotta a bibliofil Tevan-amatőrsorozat első kötetét, Kosztolányi Dezső A szegény kisgyermek panaszai című versciklusát. Könyvbarátok, bibliofilek számára a magyar irodalom mestermunkáit hozta forgalomba. 1913-tól 1948-ig a Tevan Könyvtár-sorozatban 14 kötet jelent meg Békéscsabán, melyek a magyar bibliofil könyvkiadás európai értelemben vett csúcspontját jelentik. Az 1920-as év a Tevan-kiadványok szempontjából a nyomda legtermékenyebb időszaka volt. Ekkor lépett Tevan művészi munkaközösségébe Kolozsvári Sándor festő és grafikus, kinek illusztrációi sokoldalú rajzkészséget és fantáziát tükröztek.

A gazdasági válság a könyvkiadást is sújtotta: Tevan ekkor honosította meg üzemében a csomagolóanyag-gyártást. Gyógyszerek, cukorkák, vegyszeti termékek csomagolóanyagait, valamint az ezekhez kapcsolódó propagandaanyagokat készítették. Ez az új termékcsoport lett később a nyomda biztos üzleti bázisa.

Nemcsak nyomdászként, hanem közéleti emberként is kiemelkedő szerepet vállalt Békéscsaba életében. Az akkoriban alakult Aurora Körben tevékenykedett, és nyolc éven át szerkesztette a Békéscsaba és Vidéke című lapot. Felkarolta a gyermekkönyv-kiadást; nagy tudását, művészi képességeit értékesítette az Ifjúsági Könyvkiadónál is. Erre példa Cervantes Don Quijote című, Kass János illusztrációival megjelent kötete. A Tevan Nyomda 1943-ban ünnepelte 40 éves fennállását. Ennek emlékeztére adta ki Heltai Gáspár A bölcs Esopus című művét, melyet megjelenésekor a Magyar Bibliophil Társaság az "év legszebb könyvé"-vé avatott.

1944-ben a fasiszták Bécsbe hurcolták Tevan Andort, aki hónapokig havat lapátolt és romot takarított, s csak 1945-ben térhetett haza. 1948-ban megjelentette Anatole France Nyársforgató Jakab meséi című művét. Ez a mű még megjelenése évében meghozta mesterének a Pro Arte kitüntetését. 1949-ben államosították nyomdáját, így 1955. október 5-én bekövetkezett haláláig az Ifjúsági Könyvkiadónál dolgozott.

Tevan Andorról nyomdaipari szakközépiskolát, könyvesboltot, utcát (1992) neveztek el a városban, s a békéscsabai kiadóvállalat is felvette a nevét. A Kner Nyomdában 1989-ben emléktáblát avattak tiszteletére.

MŰVEI:

A könyv évezredes útja. Bp. 1984. Gondolat. 316 p. Több kiad.

Tevan Andor levelesládájából. Bp. 1988. Gondolat. 448 p.

Narancsliget az Északi-sarkon. Bcs.; Gyoma. 1989. Kner ny. 60 p.

IRODALOM:

BARÓTI Dezső - SZÁNTÓ Tibor

Költők barátja. Tevan Andor emléke. Bp. 1979. M. Helikon; Európa. 162 p.

Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 849. p.

Magyar irodalmi lexikon. 3. köt. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1965. Akadémiai K. 345. p.

Száz éve született Tevan Andor. Bcs.; Gyoma. 1990. Kner ny. 69 p.

SZEMZŐ Piroska, D.

Tevan Andor és a magyar könyvművészet = Magyar Könyvszemle. 72. évf. 1956. 1. sz. 68-76. p.

SZÍJ Rezső

Tevan Andor, a bibliofil könyvkiadó = Magyar Könyvszemle. 80. évf. 1964. 4. sz. 337-343. p.

SZÍJ Rezső

Tevan Andor kiadói munkássága = Körös népe. Történelmi és néprajzi antológia. 4. Bcs. 1963. Városi Tanács V.B. 129-189. p.

A Tevan nyomda- és kiadóvállalat történetéből. 1903-1949. Gyoma; Bcs. 1978. Kner ny.; Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 161 p.

KÉP:

TEVAN Andor

Narancsliget az Északi-sarkon. Bcs.; Gyoma. 1989. Kner ny. 5., 27. p.

A Tevan nyomda- és kiadóvállalat történetéből. 1903-1949. Gyoma; Bcs. 1978. Kner ny.; Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. Előcímlap.

URSZINYI ANDOR

ügyvéd, földbirtokos. Csetnek (Gömör megye), 1814. (?) - Békéscsaba, 1887. március 28.

A birtokos szülők korán észrevették gyermekük tehetségét, s mindent elkövettek iskoláztatásáért. A gimnáziumot Késmárkon, a jogi tanulmányokat Budapesten végezte.

1836-ban Szarvasra került rokonaihoz, Boczkó Dánielhez és Boczkó Károlyhoz, kiknek édesanyja Urszinyi leány volt. Itt ügyvédeskedett 1840-ig. Ekkor, 26 évesen került Békéscsabára, ahol mint ügyvéd nyitott irodát, s egyes nagyobb grófi uradalmak ügyészükké választották. Jelentős szerepet játszott a közéletben - a reformmozgalmak híve volt.

Csabán az 1836. évi úrbéri törvények alapján megindult a legelő-elkülönítés a város és földesurai között. Urszinyi 1844-ben az összes földesúr nevében - ekkor már ő is úrbéres földek tulajdonosa volt - mindkét felet kielégítő egyezséget létesített. 1845-ben a már megnyert bizalom alapján tevékeny szerepet játszott az örökváltsági szerződés elkészítésében. (Igaz, több mint negyedszázadon át nyögte a község a megváltás terheit, amit elkerülhetett volna, ha három évig vár az örökváltsági akció megindításával.) A szabadságharc idején, amikor Csaba rendezett tanácsú várossá alakult, az alig 34 éves ügyvédet a város bírójává választották. Ebben a felelősségteljes pozícióban nagy érdemeket szerzett az ügyek vezetésében.

Világos után ő is visszavonult a közügyektől, még az ügyvédi gyakorlattal is felhagyott. Birtokára vonult vissza, s gazdasága vezetésével foglalkozott. Az egyházi ügyektől azonban nem szakadt el: mint a csabai evangélikus egyház felügyelője, majd mint esperesi felügyelő, az egyházi önkormányzatot megtámadó pátens ellen foglalt állást, s tekintélyét latba vetve küzdött annak visszavonásáért. Az 1860-as években, amint enyhült az osztrák nyomás, újból közszereplést vállalt. 1861-ben Békés vármegye másod-alispánjává választották. Az alkotmány felfüggesztésekor azonban ismét birtokára vonult vissza.

Ebben az időben kötött barátságot Trefort Ágostonnal, s együtt munkálkodtak az egész megyére szóló gazdasági egylet létrehozásán. Ők dolgozták ki az alapszabályt, agitáltak, buzdították a kétkedőket az egylet megvalósítása érdekében. Az egylet sokat tett a vármegye elmaradott mezőgazdaságának átalakításáért, évtizedeken át irányította a vármegye gazdasági életét. A gazdasági gyűléseken indult meg újra s bontakozott ki - Bécs háta mögött - a helyi politikai élet. 1861-ben e Békésmegyei Gazdasági Egylet igazgató elnökének választották Urszinyit. Ezt a megbízatást 1870-ig látta el. Ugyancsak Treforttal együtt fáradozott a község fejlődésének lökést adó alföld-fiumei vasút megteremtésén. Az 1870-es évektől kezdve romló egészségi állapota s felesége, Korposgyalaki Erzsébet elvesztése miatt végleg visszavonult a közélettől.

Emlékét 1910-től utca őrzi Békéscsabán.

IRODALOM:

CZEGLÉDI Imre

Békéscsaba utcanevei. Bcs. 1981. Városi Tanács V.B. 136. p.

HAAN Lajos

Békés-Csaba. A város története a kezdetektől a XIX. század harmadik harmadáig. Bcs. 1991.
Békés M. Önkorm. Hiv. 56. p.

NAGY Károly

Urszinyi Andor = Békés. 6. évf. 1887. április 3. 14. sz. 1. p.

Urszinyi Andor = Békésmegyei Közlöny. 14. évf. 1887. március 31. 26. sz. 2-3. p.

ZLINSZKY István

A Békésvármegyei Gazdasági Egylet története. 1860-1896. Bcs. 1896. Corvina ny. 45-47. p.

VARSÁGH BÉLA

gyógyszerész. Mezőberény, 1840. augusztus 30. -Békéscsaba, 1925. október 29.

Szülei, Varságh János, berényi vaskereskedő és Máralaky Karolin. Az elemi iskoláit Mezőberényben, a gimnáziumot Szarvason végezte. Diplomáját 1867-ben kapta meg. Ezt követően Borossebesen, Orosházán, Battonyán dolgozott mint gyógyszerértári alkalmazott.

1869-ben vásárolta meg a békéscsabai "Sas"-hoz címzett gyógyszerterát. A város első patikájának hatodik tulajdonosa volt, s igazán ő kezdte felvirágoztatni. Az 1890-es évek elején költözött patikájával a főtéren épített emeletes házába, mely ma is áll, s továbbra is "Sas" néven működő gyógyszerterár található benne. A patikát 1894-ben adta bérbe munkatársának, Réthy Bélának, aki 1911-ben vásárolta meg azt.

A gyógyszerészi pályáról való visszavonulása után főképp kulturális ügyekkel foglalkozott. Elnöke volt a város összes iskolaszékének; tagja a városi, megyei képviselőtestületnek; tiszteletbeli elnöke az Országos Gyógyszerész Egyesületnek. Az ő tevékenységéhez fűződik a Békéscsabai Takarékpénztár Egyesület alapítása, melynek 53 évig volt igazgatója. Társadalmi tevékenységei közül említésre méltó a Békéscsabai Múzeum-Egyesület alapítása és vezetése (1899-től 1914-ig), valamint személyes munkája a gyűjtemény szervezésében és az új múzeum létrehozásában. Munkácsy özvegye Varságh Béla kérésére ajándékozta az Ecce homo Krisztusfejenek vázlatát a városi múzeumnak.

1904-ben közéleti tevékenységének elismeréseként megkapta a Ferenc József Rend lovagkeresztjét. A háború alatt kifejtett munkásságáért II. osztályú Érdemrendet kapott. A világháború alatt ill. után a rossz befektetések miatt teljesen tönkrement.

Halála után, 1929-ben utcát neveztek el róla, mely később az Oláh István nevet kapta. Ma ismét Varságh Béla nevét viseli.

IRODALOM:

BARADLAI János - BÁRSONY Elemér

A magyarországi gyógyszerészet története. Az ősidőktől a mai napig. Bp. 1930.
Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület. 2. köt. 222., 351., 633. p.

GECSEI Lajos

Gyógyszerterarak, gyógyszerészek 1850-1875. Gyógyszerésztörténeti emlékek Békés vármegyéből. Bcs. 1986. Tevan Nyomdaip. Szakközép- és Szakmunkásképző Isk. 26. p.

KISSNÉ ÁBRAHÁM Katalin

A gyógyszerészeti hálózat kialakulása és fejlődése Békés megyében. (1770-1950). Gyula. 1988. Békés Megyei Levéltár. 152-153. p.

Varságh Béla. 1840-1925 = Körösvidék. 6. évf. 1925. október 31. 247. sz. 2. p.

Varságh Béla meghalt = Békésmegyei Közlöny. 52. évf. 1925. október 31. 247. sz. 2. p.

VASS Márta

A múlt vallatása = Békés Megyei Népszó. 34. évf. 1979. június 13. 136. sz. 6. p.

KÉP:

VASS István, G.

A békéscsabai múzeum története. 1899-1979. Bcs. 1979. Városi Tanács V.B. 13. p.

VIDOVSZKY BÉLA

festőművész. Gyoma, 1883. július 2. - Budapest, 1973. február 6.

A békéscsabai születésű Vidovszky Ferenc, a művész édesapja - Munkácsy Mihály gyermekkori pajtása - Gyomán kapott jegyzői hivatalt, ezért feleségével, Launer Idával odaköltözött. A hívő evangélikus házaspár tíz gyermeke közül hét maradt életben, s hat fiúgyermekük kezébe adtak diplomát. A Vidovszky család a századforduló táján visszaköltözött Békéscsabára.

Vidovszky Béla az elemi népiskolát Gyomán járta ki. 1894-ben a békéscsabai evangélikus algimnázium első osztályába lépett. A III. és IV. osztályt a szarvasi főgimnáziumban végezte, majd visszatért Békéscsabára, ahol 1902-ben érettségizett. 1902 őszén felvették az Országos Magyar Királyi Mintarajziskola és Tanárképzőbe, ahol 1905. június 28-án szerzett középiskolai rajztanári oklevelet. A megszerzett ismeretek azonban nem elégtették ki Vidovszkyt. A művészi pálya iránt érzett elhivatottságot, ezért további két évre - mint "továbbképző művésznövendék" - beiratkozott az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolára, ahol tanára, mestere Ferenczy Károly volt.

Tehetsége korán jelentkezett. 1902-ben diáktársáról, Gyóni Gézaról készített portrét, melyet - mint a művész első olajfestményét - a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum őriz. 1905-ben alkotásaival részt vehetett a Nemzetközi Szalon őszi tárlatán, s 1907-től, 24 éves korától már minden jelentősebb kiállításon szerepeltek a képei. Tanulmányait állami ösztöndíjjal 1908-ban Münchenben, 1909-ben pedig Párizsban folytatta. Hazatérve idejét Gyomán, Békéscsabán és Budapesten töltötte, s mindenütt megszállottan dolgozott. 1909 őszén Békéscsabán 30 festményét állította ki nagy sikert aratva. 1912-ben meghívták a szolnoki művésztelepre, melynek törzstagja lett egy emberöltőn át.

Az I. világháború kitörése után a tüzérekhez hívták be; 1916-tól hadifestőként dolgozott. A Múcsarnok 1919/20 telén rendezett tárlatán változatos anyaggal jelentkezett, amelyben arckép, tájkép és enteriőr egyaránt szerepelt. A külföldi és hazai kiállítások, valamint a díjak egymást követték továbbra is. 1937-ben a "Nyári reggel" című alkotását Halmos Izidor-életképpel; 1941-ben a "A gerendási búcsúból" című képét Röck Szilárd-díjjal tüntették ki.

A háború alatt sok száz Vidovszky-kép tűnt el, mely részben megsemmisült, részben külföldre került. 1956-ban Békéscsabán alföldi tájakkal, enteriőrökkel és csendéletekkel szerepelt. Ezután csak 1961. március 24-én került sor egy nagy gyűjteményes kiállítására a Csók Galériában. Ez és az ezt követő évek kiállításai bizonyos elégtételt jelentettek a sok mellőzésért.

1966. március 25-én, 83 éves korában a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetésben részesítette. Az 1973-ban elhunyt Vidovszky Béla hamvait a Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Művészetét poétikus hangvétel, nagyszerű mesterségbeli tudás és az impresszionizmus eszközeinek felhasználása jellemzi.

1983-ban, születésének 100. évfordulóján a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum emlékkiállítást rendezett. Szülővárosában Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény elnevezéssel múzeumot létesítettek.

KATALÓGUS:

Vidovszky Béla. 1883. Gyoma - 1973. Budapest. (Kiállítás.) (Katalógus.) Szerk. Petőcz Károly. Bev. Born Miklósné. Fel. kiad. Szabó Ferenc. Bcs. 1983. 30 p.

IRODALOM:

DÉVÉNYI Iván

In memoriam Vidovszky Béla = Művészet. 14. évf. 1973. 3. sz. 43. p.

LÁNG Miklós

Békés megyéből indult el... (Vidovszky Béla, 1883-1973) = Új Aurora. 11. évf. 1983. 1. sz. 86-90. p.

LÁNG Miklós

Vidovszky Béla Békés megyében = Békési Élet. 18. évf. 1983. 4. sz. 497-499. p.

LÁNG Miklós

Vidovszky Béla festőművész. Bcs. 1983. Rózsa F. Gimn. 97 p. 39 tábla.

LÁNG Miklós

Vidovszky Béla száz éve született. Európai rangú enteriőrfestő = Békés Megyei Hírlap. 48. évf. 1993. július 3-4. 153. sz. 6. p.

LÁNG Miklós

Vidovszky Bélára emlékezve. A békési impresszionizmus jeles képviselője = Békés Megyei Népújság. 38. évf. 1983. július 2. 155. sz. 8. p.

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 840-841. p.

SEREGÉLYI György

Magyar festők és grafikusok adattára. Életrajzi lexikon az 1800-1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről. Szeged. 1988. Seregélyi Gy. 663. p.

PAPP János

Látogatóban Vidovszky Béla festőművésznél = Békési Élet. 5. évf. 1970. 1. sz. 111-115. p.

KÉP:

LÁNG Miklós

Békés megyéből indult el... (Vidovszky Béla, 1883-1973) = Új Aurora. 11. évf. 1983. 1. sz. 86. p. (Önarckép).

Magyar életrajzi lexikon. 3. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1981. Akadémiai K. 841. p.

Vidovszky Béla. 1883. Gyoma - 1973. Budapest. (Kiállítás.) (Katalógus.) Szerk. Petőcz Károly. Bev. Born Miklósné. Fel. kiad. Szabó Ferenc. Bcs. 1983. Borító. (Önarckép.)

VIDOVSKY KÁLMÁN

evangélikus lelkész, tanár. Gyoma, 1888. április 25. - Budapest, 1932. július 8.

Vidovszky Kálmán - Vidovszky Béla testvére - tíz gyermekes jegyzőcsaládból származott. Középiskolai tanulmányait Szarvason majd Békéscsabán végezte. Érettségi után a pozsonyi evangélikus teológiai akadémián tanult.

1910-ben avatták lelkésszé, s még ez évben került a békéscsabai Rudolf Gimnáziumba helyettes tanárnak. A következő, 1911/12-es tanévtől rendes vallástanárrá nevezték ki. Munkája nem szorítkozott kizárólag a szorosabb értelemben vett tanári munkára, a tanításra. Vezetése alá került a Gyámintézet, ahol bevezette a bibliaórákat, vállalta az ifjúsági könyvtár gondozását, majd a Segítő-Egyesület vezetését is. A békéscsabai Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Körben 1912/13-1915/16 között háznagy volt.

Tanárként szívesen vállalta a tanulmányi kirándulások szervezését: 1912-ben Révbe, 1913-ban Fiuméba és környékére, 1914-ben Erdélybe vezette a gimnázium ifjúságát. Járt Németországban, Svájcban, ott volt a koppenhágai cserkészolimpiáson, elvitte az iskola cserkészeit a Bükkbe, a Bakonyba, Svájcba, hogy minél több élményben legyen részük. Nevelő munkájában önzetlen volt, az ifjúság iránt érzett szeretet vezérelte. Az ő nevéhez fűződik Békéscsabán a cserkészcsapat megalakulása, melynek egyben első parancsnoka is volt. Békéscsaba cserkészei Vidovszky vezetése alatt országos hírre tettek szert. Sokoldalúságát bizonyítja az is, hogy a Körösvidék Nyomda és Lapkiadó Vállalat alapítójaként, a folyóirat főszerkesztő-igazgatójaként tartjuk számon. A Körösvidékbe és az ifjúsági lapokba írt cikkei köteteket tesznek ki. Továbbá nagy hírnevet szerzett imakönyvével is.

1927. január végén távozott a békéscsabai Rudolf Gimnáziumból, ugyanis országos viszonylatban is csakhamar felismerték kivételes értékét, s a bányai egyházkerület meghívására Budapestre ment, hogy átvegye a Luther Otthon vezetését. 1927-től a budapesti Evangélikus Leánylíceum vallástanára lett. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével, Szarvassy Olgával. A fővárosban hamar tudomást szereztek a cserkészlet iránti lelkesedéséről, így ráruházták az országos cserkészellenőrző tisztelet, és megbízták a Magyar Cserkész című lap szerkesztésével. 1930-ban megválasztották a Magyar Cserkész Szövetség elnökévé. Két évvel később, 1932-ben egy epeműtét után fellépő szívgyengeség következtében alkotó munkájának teljében váratlanul elhunyt.

Halála után 1938-ban teret neveztek el róla Békéscsabán, mely 1949-ig viselte nevét. 1992 óta utca őrzi emlékét.

MŰVEI:

Megemlékezés dr. Luther János főgymnasiumi tanár, vadász-zászlósról. Bcs. 1914. Corvina ny. 8 p.

Imádkozó fiúk. Imádságok a mindennapi és a cserkészéletben. Protestáns fiúk számára. Bp. 1929. Körösvidék ny. 237 p.

IRODALOM:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 190. p.

DEDINSZKY Gyula

A Békéscsabán szolgált evangélikus lelkészek, segédlelkészek, vallástanárok és hitoktatók életrajzai 1718-1985-ig. Bcs. 1985. Dedinszky Gy. 139. p. (Kézirat.)

Vidovszky Kálmán = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Reálgimnázium ... értesítője az 1926-27. iskolai évről. Közzéteszi Rell Lajos. Bcs. 1927. Rudolf-Reálgimn. 3-4. p.

Vidovszky Kálmán = A békéscsabai Ág. H. Ev. Rudolf-Reálgimnázium ... értesítője az 1932-33. iskolai évről. Közzéteszi Rell Lajos. Bcs. 1933. Rudolf-Reálgimn. 3-6. p.

Vidovszky Kálmán = Békésmegyei Közlöny. 59. évf. 1932. július 10. 147. sz. 2. p.

Vidovszky Kálmán = Körösvidék. 13. évf. 1932. július 10. 154. sz. 1., 4. p.

KÉP:

A békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium 125 éve. Iskolatörténeti tanulmányok. Szerk. Kruchió Gábor. Bcs. 1980. Rózsa F. Gimn. és Nyomdaipari Szakközépisk. 19. tábla.

WILIM JÁNOS

evangélikus tanító. Bisztricska (Túróc megye), 1800. január 19. - Békéscsaba, 1871. június 19.

Szülei földművesek voltak. Az alsó osztályokat Turócszentmártonban és Osgyánban végezte, ahol kitűnt szerénységével és szorgalmával. Tanítói szerették, segítették és egyengették pályáján. Lőcsén Kupecz és Müller tanárok vezetése alatt folytatta tanulmányait. Eperjesen egyedül Greguss Mihály tartott néha magyar nyelvű előadásokat, így a főiskolát végzett fiatal latinul, szlovákul és németül beszélt, magyarul csak értett.

1821-ben került Nagykárolyba tanítónak, ahol néhány hónap alatt tökéletesen megtanult magyarul, és elsajátította a tanítás gyakorlatát. 1825-ben a mezőberényi evangélikus egyház hívta meg tanítónak. Az itt töltött 17 év alatt olyan érdemeket szerzett a tanítás területén, hogy 1842-ben az ország legnagyobb evangélikus gyülekezete Békéscsabára hívta meg tanítónak. Itt az 1842-ben megnyílt "kastélyi iskola" tanítójává választották, ahol évről évre mintegy 200 gyermeket tanított a szülők legnagyobb meglepedésére. Többször lett volna alkalma arra, hogy átmenjen a nagyobb anyagi előnyt nyújtó központi iskolába, de ragaszkodott "saját iskolájához" és tanítványaihoz. Élete végéig itt maradt.

Különös érdeme volt a szépírás, rajzolás készségének kifejlesztése. "Már Mezőberényben is arról volt különösen híres, hogy tanítványai valamennyi más iskolák gyermekeinél szebben tudtak írni és rajzolni. Ő e két ügyességet egyesítette." Iskolájában ő vezette be elsőként a "testgyakorlatot". Tanítás közben különböző játékokkal biztosította a tanulók részére naponta szükséges mozgást. Életrajzírója - s egyben tanítványa -, Zsilinszky Mihály megállapítja, hogy különösen megragadták tanítója bibliai, egyháztörténeti elbeszélései, melyek után sosem maradt el a röviden összefoglalt tanulság: "legyetek igazak, őszinték, erkölcsösek, jótékonyak, kitartók és akkor boldogulni fogtok" - véste tanítványai fejébe Wilim.

Kertészeti munkássága nagy hatással volt tanítványain keresztül a lakosságra. Faiskolát létesített, oltványokkal látta el a gazdákat. A Békésmegyei Gazdasági Egylet, mint legkiválóbb gyümölcsstermesztőt, többször kitüntetésben részesítette.

Wilim János nemcsak jó tanító, de jó hazafi is volt. "Testvéries érzelmek ápolása, józan szabadság és egyenlőség elveinek gyakorlati alkalmazása volt egyik fő törekvése." A szlovák nyelv mellett tanítványait megtanította magyarul írni, olvasni. Az 1848-49-es nemzeti mozgalom hatására tanítványait és a lakosságot lelkesítve megtanította Petőfi Sándor "Nemzeti dal" című költeményét, majd nemzetörként Becskereken küzdött a hazáért. A társadalmi élet közkedvelt személyisége volt, az ifjabb és idősebb korosztály egyaránt tisztelte és szerette.

1871. június 17-én 50 éves néptanítói jubileumán számos tisztelője köszöntötte: az evangélikus egyház, a pályatársak, az egyházmegyei felügyelőség - többek között Szemián Sámuel csabai főjegyző tolmácsolta Csaba város elismerését és megbecsülését.

Ma emlékét utcanév őrzi városunkban.

MŰVEI:

Kratická historie prirození. (A természet rövid története.) Mezőberény. 1829. 225 p.

Owocinarstwo, alebo stromové Zahradníctwo. B-Csaba. 1869. 12 p.

Jegyzék az 1867. évben id. Wilim Jánosnál kapható különféle oltványokról. Békéscsaba.

1978. Megyei Könyvtár. 6 fol.

(Hasonmás kiadás.)

IRODALOM:

GOMBOS, Ján

Evanjelickí ucitelia: Ján Wilim = Cabiansky Kalendár na rok 1991. Bcs. 1990. Ev. Cirkev; M. Rada; Cabianska Org. Slovákov. 70. p.

50 éves néptanítói jubileum B.-Csabán = Békés. 3. évf. 1871. június 22. 50. sz. 3. p.

SEBŐ László

Békéscsaba közoktatásának története. Bcs. 1974. Városi Tanács. 67-68. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 14. köt. Bp. 1914. Hornyánszky. 1568-1569. p.

Vilim János meghalt = Békés. 3. évf. 1871. június 25. 51. sz. 2. p.

ZSILINSZKY Mihály

Wilim János b.-csabai ev. tanító életrajza. Gyula. 1871. Dobay ny. 34 p.

ZSILINSZKY ENDRE

tanár, gazdálkodó. Békéscsaba, 1852. június 12. - Békéscsaba, 1919. augusztus 28.

Szlovák eredetű, evangélikus vallású paraszt szülők gyermeke. Apja Zsilinszky Mihály - 1869 előtt községi bíró Csabán -, anyja Patai Ilona. Bajcsy Máriával kötött házasságából négy gyermek született: Endre, Gábor, Margit és Eszter. Testvére a történetíró Zsilinszky Mihály volt.

Alsóbb iskoláit szülővárosában, a középiskolát Szarvason végezte. A budapesti egyetem elvégzése után a kassai Állami Főreáliskola helyettes tanárává nevezték ki. Innen a békéscsabai Polgári Leányiskolába került. Két év múlva külföldi tanulmányútra indult, s fél évig a heidelbergi egyetemen tanult. Hazatérése után gazdálkodással foglalkozott, s a Békésmegyei Lapok című hetilapot szerkesztette 1879 és 1881 között. 1883-tól a szarvasi gimnázium történelem és irodalom szakos tanára lett. 1887-ben lemondott tanári állásáról, visszatért Csabára, ahol ismét gazdálkodással foglalkozott, valamint a Békésmegyei Közlöny szerkesztői teendőit is ellátta (1887-1889, 1891-1893).

Apai örökségét kívánta gazdagítani, amikor 1889-ben részt vett az Arad megyei jószágigazgatóságához tartozó kincstári birtokon - Medgyesen és környékén - folyó parcellázásban. A parcellázás révén a Sarkad melletti Pusztapándon közel kétezer holdas - jobbára szikes - földterülethez jutott, ahol barátjával, az európai hírű Treitz Péterrel szikjavító

kísérletekbe fogott. Éveken keresztül gyűjtötte a szikesekre vonatkozó adatokat, naplót készített saját kutatásairól. (Az e témában Treitz Péterrel készített tanulmányt Gábor fia 1924-ben jelentette meg.) 1908-ban eladósodott, így a pándi földet eladta, és Csabán vett kisebb birtokot, ahol a kísérleteket folytatva gazdálkodott.

Békéscsabán bekapcsolódott a helyi közéletbe. Az evangélikus egyház felügyelői tisztét töltötte be, s a gimnázium kormánybizottsági tagja volt. Beliczey István lemondása után a Békésmegyei Gazdasági Egylet igazgató-elnökének választották meg. Kiemelkedő tevékenységet folytatott a növénytermelési és műtrágyázási szakosztály élén. A városi képviselő-testületnek is tagja volt.

E változatos életpályának 1919-ben bekövetkezett váratlan halála vetett véget. A Vasúti temetőben helyezték örök nyugalomra.

MŰVEI:

Polemikus irodalmunk a XVI. és XVII. században. Vázlat a magyar irodalom történetéből. Bp. 1882. Bartalits ny. 39 p.

Sós és szikes talajok természetrajza és javításuk módozatai. Írta Zsilinszky Endre és Treitz Péter. 1. rész. Bp. 1924. Stádium. 311 p.
(A 2. rész nem jelent meg.)

IRODALOM:

Arcképek. Zsilinszky Endre dr. = Békésmegyei Közlöny. 32. évf. 1905. január 19. 12. sz. 1. p.

Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékfüzet születésének 100. évfordulójára. Szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1986. Hazafias Népfrent és Városi Tanács. 14-15. p.

SZABÓ Ferenc

Dr. Zsilinszky Endre = Medgyesegyházi Hírlap. 1. évf. 1993. 11. sz. 5-6. p.

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 14. köt. Bp. 1914. Hornyánszky. 1938. p.

VIGH Károly

Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886-1944. Bp. 1992. Szépirodalmi K. 12-14., 56. p.

KÉP:

Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékfüzet születésének 100. évfordulójára. Szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1986. Hazafias Népfrent és Városi Tanács. 14. p.

SZABÓ Ferenc

Dr. Zsilinszky Endre = Medgyesegyházi Hírlap. 1. évf. 1993. 11. sz. 5. p.

ZSILINSZKY LAJOS

zeneszerző, tisztviselő. Békéscsaba, 1868. július 25. - (?)

Apja, Zsilinszky Mihály, tanár, történetíró, anyja Haan Karolina. Elemi iskolai tanulmányait és négy gimnáziumi osztályt a szülővárosában végzett, a többi a szarvasi evangélikus és a budapesti református gimnáziumban.

Zenei tanulmányait Békéscsabán kezdte, Szarvason folytatta és 1878-ban a Nemzeti Zenedében fejezte be. Egy évig Chován Kálmán zeneakadémiai tanár magántanítványa volt.

Első szerzeménye 1888 nyarán jelent meg a Pesti Hírlap zenemellékletében. 1888-tól 1891 végéig a Pesti Hírlap hangverseny-referense és a Borsszem Jankó munkatársa volt. Cikkei több más vidéki lapban, a Fővárosi Lapok-ban, valamint az Ország-Világban jelentek meg. Továbbá 1939-ig a Békésmegyei Közlöny munkatársa volt. Lelkészi pályára készült a pozsonyi Evangélikus Theológiai Akadémián, később jogot tanult. A jogi diplomát 1893-ban kapta meg.

1896-ban a tuzlai kerületben (Bosznia-Hercegovina) közoktatási ügyek előadója, 1897-ben a szrebrenicai járásban a világhírű Guber-forrás fürdővállalatának ellenőre, valamint a Lóversenyző Társaság vezetője volt. 1901-ben szolgabíróvá nevezték ki, Noviban járásvezető, később a szilágysomlyói, majd a szentendrei kapitányság vezetője lett.

1913-ban a világháború kitörése előtt Amerikába vándorolt ki. New Yorkban a Magyar Csalogányok Dalkörét, az első magyar női énekkart és a Magyar Zeneiskolát alapította meg. Detroitban és Clevelandban orgonista-kántor állást töltött be, és létrehozta a Clevelandi Magyar Közművelődési Kört. Mint zongoraművész és lelkész öt év alatt az Egyesült Államok és Kanada 24 államában hangversenyezett. Hittudományi tanulmányait 1919-ben Chicagóban fejezte be, ahol egyben énektanári diplomát is szerzett. Ugyanebben az évben avatták lelkésszé.

1924-ben visszatért szülőhazájába, s tiszteletbeli főszolgabíróként szolgált. 1930-tól csak irodalommal és zeneszerzéssel foglalkozott, kb. 50 dalszöveget írt és 80 verset zenésített meg. Tagja volt az Országos Gárdonyi Irodalmi Társaságnak; a Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezetének; a békéscsabai Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Körnek, valamint t.b. elnöke a Békésmegyei Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Körének. Közreműködött számos hangversenyen, nótá- és szerzői esten. Országos pályázatokon 12 díszoklevelet és 6 díjat nyert. 1898-ban I. Ferenc József 50 éves uralkodásának emlékérmével jutalmazták.

MŰVEI:

Örök tűz a hit és a haza oltárán. Versek. Mátészalka. é. n. Szatmár és Bereg ny. 45 p.

Öt bűneset. Elbeszélések. Szilágysomlyó. 1903. Heimlich K. ny. 112 p.

Nemzeti politikánk és a közigazgatás államosítása. Bp. 1910. Orsz. Közp. Községi ny. 15 p.

Zsilinszky Lajos nótáskönyve. Hetven dalszöveg az író arcképével és életrajzával. Bcs. 1940. Corvina ny. 49 p.

Békésmegyei képes kalendárium 1942. évre. Szerk. és kiad. Zsilinszky Lajos. Bcs. 1942. 88 p.

IRODALOM:

SZINNYEI József

Magyar írók élete és munkái. 14. köt. Bp. 1914. Hornyánszky. 1939. p.

Zenei munkatársaink. Dr. Zsilinszky Lajos = Békésmegyei képes kalendárium 1942. évre. Szerk. és kiad. Zsilinszky Lajos. Bcs. 1942. Kossuth ny. 87. p.

Zsilinszky Lajos nótáskönyve. Hetven dalszöveg az író arcképével és életrajzával. Bcs. 1940. Corvina ny. 3-16. p.

Zsilinszky Lajos dr. zeneszerzői estje = Békés Megyei Közlöny. 64. évf. 1937. április 25. 93. sz. 7. p

KÉP:

Zsilinszky Lajos nótáskönyve. Hetven dalszöveg az író arcképével és életrajzával. Bcs. 1940. Corvina ny. 1. p.

ZSILINSZKY MIHÁLY

tanár, történetíró. Békéscsaba, 1838. május 1. - Budapest, 1925. október 4.

Szlovák eredetű, evangélikus vallású paraszt szülők gyermeke. Apja Zsilinszky Mihály - 1869 előtt községi bíró Csabán -, anyja Patai Ilona. Zsilinszky tehetségére tanítója, Wilim János figyelt fel. Elemi iskoláit Békéscsabán és Orosházán, a gimnáziumot Szarvason végezte, majd a pesti protestáns teológiai akadémia hallgatója lett, mivel apja óhaja az volt, hogy fia pap vagy tanár legyen. Ezzel egy időben Fabiny Teofil családjánál nevelősködött. Később a hallei, majd a berlini egyetem hallgatója lett. Beutazta Németországot, Svájcot, Franciaországot és Olaszországot. A magyaron és szlovákon kívül négy nyelvet sajátított el.

1861-ben a szarvasi főgimnázium tanára lett, ahol magyar irodalmat és történelmet tanított. A tanítás mellett ismeretterjesztő előadásokat tartott, tankönyveket írt, történelmi munkákat fordított francia és angol nyelvből.

1874-ben családi okok miatt (elvesztette fiatal feleségét, egyik gyermekét és édesapját) lemondta tanári állását, idejét a tudománynak, a megyének és az egyháznak szentelte. 1875-ben hét hónapig a Gyulán kiadott Békés című társadalmi és ismeretterjesztő hetilap szerkesztője volt. Előbb a csabai egyház, majd a bányakerületi evangélikus egyházkerület felügyelőjévé választották. 1875-ben szabadelvű párti programmal elnyerte a gyomai járás, majd 1881-től 1889-ig Békéscsaba képviselői mandátumát. Részt vett a tanügyi és gazdasági kérdések megvitatásában, tagja volt a horvát regnikoláris deputációnak, az alapok és alapítványok jogi természetének meghatározására kiküldött bizottságnak. 1889-ben Csongrád, 1892-ben Zólyom vármegye főispánjává, 1895. február 20-án vallás-és közoktatásügyi államtitkárrá nevezték ki. 1901-ben ismét képviselővé választották; 1910-ben pedig mint a nemzeti munkáspárt tagja, Szarvas és Liptószentmiklós képviselője lett.

Tízévi államtitkári munkássága után elnyerte a belső titkos tanácsosi méltóságot, közéleti tevékenységéért pedig a Lipót Rend középkeresztjével tüntették ki. Továbbá a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulatnak egyik megalkotója, 12 éven át pedig titkára és évkönyvének szerkesztője volt, melyekbe az évek során 23 írását tette közzé: néhány tanulmányt, számos forrásközlést és több életrajzot, megemlékezést. Jelentősek a 16-17. századi magyar országgyűlések, valamint egyházi tanácskozások történetével foglalkozó munkái. Tanulmányok sorát írta magyar történetírókról, s jó néhány művész életrajza tanúskodik a művészet és általában az esztétikai kérdések iránti érdeklődéséről. Békés megye történetének feltárásához számos írásával járult hozzá. 1889-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választotta. 1903 és 1909 között a Magyar Történelmi Társulat alelnöke volt.

Képviselőként és államtitkári tisztségében igyekezett előmozdítani megyéje és szülővárosa fejlődését. Támogatásával épült fel a csabai Közművelődés Háza (1914), melyben múzeumot és könyvtárat rendeztek be. Elősegítette a csabai iskolák fejlesztését is.

A városban 1910 és 1949 között utcanév őrizte emlékét.

MŰVEI:

A magyar költészet és szónoklat kézikönyve. Pest. 1868. Kilián Gy. 539 p.

Magyar hölgyek. Történelmi élet- és jellemrajzok. Pest. 1871. Heckenast. 223 p.
Wilim János b.-csabai ev. tanító életrajza. Gyula. 1871. Dobay ny. 34 p.
A keresztény hit- és erkölcsstan vázlata. Főgymn. és főreáltan. prot. ifjúság szám. Pest. 1872.
Kilián Gy. 81 p.
Szarvas város történelme és jelen viszonyainak leírása. Pest. 1872. Aigner. 176 p.
Az 1848-i francia forradalom történelme. Pest. 1873.
Egy forradalmi zsinat története, 1707-1715. Bp. 1889.
Csongrád vármegye története. 1-3. köt. Bp. 1897-1900.
A magyarhoni protestáns egyház története. Bp. 1907.

IRODALOM:

Arcképek Szarvas múltjából. Írta és szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1983. Szarvas Város Barátainak Köre. 51-54. p.
Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékfüzet születésének 100. évfordulójára. Szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1986. Hazafias Népfőnt és Városi Tanács. 11-14. p.
DUSNOKI József
Egy csabai tanár, történész és művelődéspolitikus. 150 éve született Zsilinszky Mihály. (1838-1925) = Körösök vidéke. Honismereti füzet. 1988. Bcs. 1988. Békés Megyei Levéltár. 31-37. p.
KORNISS Géza
Zsilinszky Mihály emléke... Bcs. 1927. Corvina ny. 37 p.
Magyar életrajzi lexikon. 2. köt. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1969. Akadémiai K. 1094. p.
SONKOLY Kálmán
Hatvanöt éve hunyt el Zsilinszky Mihály Békéscsaba "Széchenyi Istvánja" = Csabai Hírmondó. 5. évf. 1990. 39. sz. 3. p.
SZINNYEI József
Magyar írók élete és munkái. 14. köt. Bp. 1914. Hornyánszky. 1939-1943. p.
Zsilinszky Mihály = Körösvidék. 6. évf. 1925. október 6. 225. sz. 1. p.

KÉP:

Arcképek Szarvas múltjából. Írta és szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1893. Szarvas Város Barátainak Köre. 51. p.
Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékfüzet születésének 100. évfordulójára. Szerk. Tóth Lajos. Szarvas. 1986. Hazafias Népfőnt és Városi Tanács. 13. p.
TÓTH Lajos
Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés százéves története. Szarvas. 1964. Községi Tanács. 236. p.